

Tartalom

1. Apponyi Albert levele Ady Endréhez (1909. május 1.)
2. Apponyi Albert és Keresztes Artúr levele Ady Lajoshoz (1927. március 11.)
3. Apponyi Albert levele Andrássy Klára grófnőhöz (1931. április 29.)
4. Apponyi Albert levele gróf Apponyi Lajosnéhoz (1917. augusztus 26.)
5. Apponyi Albert levele Balogh Jenőhöz (1917. február ?)
6. Apponyi Albert levele Bartha Miklóshoz (1897. február 1.)
7. Apponyi Albert levele Bathó Jánoshoz (1913. február 24.)
8. Apponyi Albert levele a Budapesti Hírlap főszerkesztőjéhez (1910. április 26.)
9. Apponyi Albert levele Bulyovszky Lillához (Kedden)
10. Apponyi Albert levele Bulyovszky Lillához (Vasárnap)
11. Apponyi Albert levele Csernoch Jánoshoz (1907. augusztus 23.)
12. Apponyi Albert levele Csernoch Jánoshoz (1907. szeptember 30.)
13. Apponyi Albert levele Csernoch Jánoshoz (1908. június 5.)
14. Apponyi Albert levele Csernoch Jánoshoz (1908. december 3.)
15. Apponyi Albert levele Csernoch Jánoshoz (1910. január 10.)
16. Apponyi Albert levele Csernoch Jánoshoz (1910. május 26.)
17. Apponyi Albert levele Csernoch Jánoshoz (1914. október 1.)
18. Apponyi Albert levele Csernoch Jánoshoz (1915. február 27.)
19. Apponyi Albert levele Csernoch Jánoshoz (1916. május 27.)
20. Apponyi Albert levele Csernoch Jánoshoz (1919. február 8.)
21. Apponyi Albert levele Darányi Ignáchoz (1905. február 11.)
22. Apponyi Albert levele Darányi Ignáchoz (1914. január 10.)
23. Apponyi Albert levele Dessewffy Aurél grófhöz (1887. július 30.)
24. Apponyi Albert levele Esterházy Miklós Móric grófhöz (1922. július 12.)
25. Apponyi Albert levele Falk Miksához (1895. január 12.)
26. Apponyi Albert levele Falk Miksához (Dátum nélkül)
27. Apponyi Albert levele Festetics Taszilo herceghez (1927. március 23.)
28. Apponyi Albert levele Feszty Árpádnak (1894. augusztus 10.)
29. Apponyi Albert levele Földes Bélához (1900. május 18.)
30. Apponyi Albert levele Fraknói Vilmoshoz (1918. május 20.)
31. Apponyi Albert levele Grünwald Bélához (1887. szeptember 22.)

32. Apponyi Albert levele Halmai Elemérhez (1921. május 2.)
33. Apponyi Albert levele Heltai Jenőhöz (1927. október 28.)
34. Apponyi Albert levele Herczeg Ferenchez (1911. május 1.)
35. Apponyi Albert levele Hermann Ottóhoz (1908. május 23.)
36. Apponyi Albert levele ismeretlenhez (1875. július 29.)
37. Apponyi Albert levele ismeretlenhez (1895. január 4.)
38. Apponyi Albert levele ismeretlenhez (1898. március 29.)
39. Apponyi Albert levele ismeretlen [Szemian] főjegyzőhöz (1878. július 25.)
40. Apponyi Albert levele ismeretlen [Szemian] főjegyzőhöz (1878. augusztus 9.)
41. Apponyi Albert és Horánszky Nándor levele ismeretlenhez (1892. január 1.)
42. Apponyi Albert levele Jankovich Bélához (1914. október 1.)
43. Apponyi Albert levele Jankovich Bélához (1915. augusztus 2.)
44. Apponyi Albert levele Jankovich Bélához (1915. augusztus 31.)
45. Apponyi Albert levele Jászai Marihoz (1922. március 12.)
46. Apponyi Albert levele Jókai Mórhoz (1900. április 20.)
47. Apponyi Albert levele Justh Gyulához (1903. augusztus 2.)
48. Apponyi Albert levele Justh Gyulához (1905. szeptember 18.)
49. Apponyi Albert levele Justh Gyulához (1907. október 6.)
50. Apponyi Albert levele Kaas Ivor báróhoz (1879. augusztus 27.)
51. Apponyi Albert levele Kaas Ivor báróhoz (1885. január 13.)
52. Apponyi Albert levele Kaas Ivor báróhoz (1888. december 27.)
53. Apponyi Albert levele Károlyi Mihály grófhöz (1910. október 9.)
54. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhöz (1885. június 13.)
55. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhöz (1885. augusztus 6.)
56. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhöz (1886. július 24.)
57. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhöz (1886. november 12.)
58. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhöz (1890. március 3.)
59. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhöz (1891. augusztus 23.)
60. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhöz (1894. március 21.)
61. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhöz (1894. július 29.)
62. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhöz (1894. augusztus 9.)
63. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhöz (1894. november 1.)
64. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhöz (1894. december 23.)
65. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhöz (1895. július 9.)

66. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz (Dátum nélkül)
67. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz (1895. szeptember 15.)
68. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz (1895. november 10.)
69. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz (1896. május 18.)
70. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz (1896. június 14.)
71. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz ((1897. január 26.)
72. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz (1897. február 18.)
73. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz (1897. október 25.)
74. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz (1898. április 15.)
75. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz (1898. április 16.)
76. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz (1898. április 22.)
77. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz (1898. május 8.)
78. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz (1898. május 20.)
79. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz (1902. december 19.)
80. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz (1903. január 16.)
81. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz (1905. január 9.)
82. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz (1905. január 12.)
83. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz (1905. január 30.)
84. Apponyi Albert levele a képviselőház elnökéhez [Scitovszky Bélához] (1926. április 25.)
85. Apponyi Albert levele Kornis Klarissza grófnőhöz 1898. július 8.)
86. Apponyi Albert levele Koroda Pálhoz (1882. november 12.)
87. Apponyi Albert levele Kovács Lajoshoz (1891. november 8.)
88. Apponyi Albert levele Kovács-Bodó Istvánhoz (1931. július 8.)
89. Apponyi Albert levele Lengyel Miklóshoz (1908. június 19.)
90. Apponyi Albert levele Lévy Józsefhez (1898. május 25.)
91. Apponyi Albert levele Mangra Vazulhoz 1917. október 19.)
92. Apponyi Albert levele Marczali Henrikhez (1892. május 31.)
93. Apponyi Albert levele Marczali Henrikhez (1896. január 4.)
94. Apponyi Albert levele Marczali Henrikhez (1901. szeptember 26.)
95. Apponyi Albert levele Marczali Henrikhez (1906. december 23.)
96. Apponyi Albert levele Marczali Henrikhez (1906. december 28.)
97. Apponyi Albert levele Marczali Henrikhez (1926. április 3.)
98. Apponyi Albert levele Pekár Gyulához (1924. augusztus 25.)

99. Apponyi Albert levele Pekár Gyulához (1925. december 1.)
100. Apponyi Albert levele a Pesti Hírlap szerkesztőségéhez (Dátum nélkül)
101. Apponyi Albert levele Rákosi Jenőhöz (1922. szeptember 19.)
102. Apponyi Albert levele Rákosi Jenőhöz (1928. október 20.)
103. Apponyi Albert levele Somló Sándorhoz (1908. január 19.)
104. Apponyi Albert levele Szalay Gábor báróhoz (Dátum nélkül)
105. Apponyi Albert levele Széchényi Imre grófhöz (1883. február 24.)
106. Apponyi Albert levele Széll Kálmánhoz (1902. december 16.)
107. Apponyi Albert levele Szilágyi Dezsőhöz 1899. július 14.)
108. Apponyi Albert levele Szilágyi Dezsőhöz (1900. december 1.)
109. Apponyi Albert levele ifjabb Szögyény-Marich Lászlóhoz (1909. április 16.)
110. Apponyi Albert levele Tárkányi Bélához (? február 8.)
111. Apponyi Albert levele Vaszary Koloshoz (1906. április 18.)
112. Apponyi Albert levele Vaszary Koloshoz (1909. június 30.)
113. Apponyi Albert levele Vaszary Koloshoz (1909. szeptember 27.)
114. Apponyi Albert levele Vaszary Koloshoz (1910. január 17.)
115. Apponyi Albert levele Wlassics Gyulához (1895. február 10.)
116. Apponyi Albert levele Wlassics Gyulához (1898. július 4.)
117. Apponyi Albert levele Wlassics Gyulához (1900. május 24.)
118. Apponyi Albert levele Wlassics Gyulához (1900. június 6.)
119. Apponyi Albert levele Wlassics Gyulához (1900. július 20.)
120. Apponyi Albert levele Wlassics Gyulához (1901. február 2.)
121. Apponyi Albert levele Wlassics Gyulához (1901. december 25.)
122. Apponyi Albert levele Wlassics Gyulához (1902. április 1.)
123. Apponyi Albert levele Wlassics Gyulához 1903. április 30.)
124. Apponyi Albert levele Wlassics Gyulához (1907. január 6.)
125. Apponyi Albert levele a 8 Órai Ujsághoz (1921. december 16.)
126. Apponyi Géza gróf levele Apponyi Alberthez (1921. május 27.)
127. Bánffy Kázmér gróf levele Apponyi Alberthez (1917. december 10.)
128. Bánffy Miklós gróf levele Apponyi Alberthez (1921. május 30.)
129. Bárány Lukács levele Apponyi Alberthez (1917. november 18.)
130. Csernoch János levele Apponyi Alberthez (1916. május 25.)
131. Csernoch János levele Apponyi Alberthez (1917. november 19.)
132. Csernoch János levele Apponyi Alberthez (1918. január 15.)

133. Csernoch János levele Apponyi Alberthez (1918. január 29.)
134. Feminista Egyesület elnökének levele Apponyi Alberthez (1925. augusztus 12.)
135. Feministák Egyesületének levele Apponyi Alberthez (1929. december 10.)
136. Feministák Egyesületének levele Apponyi Alberthez (1930. május 15.)
137. Freudiger Ábrahám levele Apponyi Alberthez (1921. május 29.)
138. Hubay Jenő levele Apponyi Alberthez (1921. május 28.)
139. Jókai Mór levele Apponyi Alberthez (1900. március 30.)
140. Kovács-Bodó István levele Apponyi Alberthez (1931. július 15.)
141. Lakatos Ottó levele Apponyi Alberthez (1917. november 25.)
142. Majorné Papp Mariska levele Apponyi Alberthez (1921. május 18.)
143. Mangra Vazul levele Apponyi Alberthez (1917. szeptember 4.)
144. Mangra Vazul levele Apponyi Alberthez (1917. szeptember 6.)
145. Nők Nemzetközi Békeligája Magyar Szekciója elnökének és titkárának levele Apponyi Alberthez (1924. augusztus 25.)
146. Schneller István levele Apponyi Alberthez (1921. május 15.)
147. Széll Kálmán levele Apponyi Alberthez (1901. március 13.)
148. Széll Kálmán levele Apponyi Alberthez (1902. szeptember 13.)
149. Szölgyény Ferenc levele Apponyi Alberthez (1921. május 25.)
150. Wekerle Sándor levele Apponyi Alberthez ((1908. február 3.)
151. Wekerle Sándor levele Apponyi Alberthez (1909. június 12.)
152. Wekerle Sándor levele Apponyi Alberthez (1909. szeptember 29.)
153. Wlassics Gyula báró levele Apponyi Alberthez (1927. szeptember 20.)

1. Apponyi Albert levele Ady Endréhez

Budapest, 1909. 05. 01.

Tisztelt Uram!

Legyen meggyőződve, hogy egy nagy tehetségű írónak az az iránya, melyet én eltévelyedtségnek tartok, és amely bennem inkább sajnálkozást, mint ellenszenvet ébreszt, magának az írónak személye iránt is, semmiképp sem állhatja útját azok boldogulásának, akik ehhez az íróhoz közel állnak, ha ők maguk megfelelnek annak a mértéknek, melyet ifjúságunk nevelőire nézve fölállítani és érvényesíteni kötelességem. Utasítást adtam, hogy Ady Lajos, amennyiben ezeknek a kritériumoknak megfelel, a legközelebbi tanév kezdetén, a lehetőség szerint valamely állami középiskolánál alkalmazást nyerjen. Arra az éppen nem valószínűtlen esetre, hogy én akkor már nem volnék miniszter, Molnár Viktor államtitkár figyelmébe ajánlom az ügyet.

Kiváló tisztelettel Apponyi Albert

PIMK, Ady Endre-gyűjtemény A. 149/4. l. n.

2. Apponyi Albert és Keresztes Artúr levele Ady Lajoshoz

Budapest, 1927. 03. 11.

Méltóságos Ady Lajos Úrnak, tank. Kir. főigazgató!

Méltóságod f. hó 1-én nagybecsű levelére van szerencsém a következőket válaszolni:

Az „Esti Kurir”-ban Méltóságodat ért támadás felfogásunk szerint a „Magyarság” f. hó 1-én megjelent számában közzétett nyilatkozatával megfelelő visszautasításban részesült.

A Nemzeti Összetartás Társasköre Elnökségének tudomása van azonban arról is, hogy Méltóságodnak a forradalom alatti magatartása az erre hivatott tényezők által „igazolt”-nak találtatott.

Ezek alapján az Elnökség semmi okot nem lát fennforogni arra, hogy Méltóságod által felajánlott lemondásokat elfogadja. Sőt ellenkezőleg az Elnökség kötelességének tartja ezt az alkalmat megragadni, hogy leszögezze azt a körülményt, miszerint Méltóságod már a forradalom első hetei alatt az egyedül helyes nemzeti álláspontra helyezkedett, innen

folytatva harcát a Hazánk jobb jövőjének érdekében és immár kerek 6 év óta a jogfolytonosság elvének szolgálatában nagy érdemeket szerzett.

Felkérjük tehát méltóságodat, hogy azt a szerepkört, melyet méltánytalan támadásokkal szemben nemes elgondolása alapján rendelkezésünkre bocsátott, az ügy érdekében továbbra is betöltse.

Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletünk kifejezését.

Keresztes Artúr s. k.

igazgató-titkár

Apponyi Albert s. k.

elnök

PIMK, Ady Lajos Földessy Gyulának, V. 23/22.

3. Apponyi Albert levele Andrássy Klára grófnőhöz

Budapest, 1931. 04. 29.

Kedves Caja!

Nagyon érdekes, nagyon szép a beszéded és hasonló gondolatok hogyan kavarnának az én fejemben is. De:

- 1./ Ilyen politika követése halálos összeveszést jelent Németországgal, melynek következményei ellen Franciaország nem fog megvédeni, lesz neki egyéb dolga és gondja.
- 2./ A restaurationnak Ausztriához semmi igazi alapja nincs, ha valahogyan keresztül lehetne erőszakolni, állandó küzdelme volna a szocialdemokráciával, a nagynémet iránnyal, systmatikus ellenségeskedése Németországnak és mind ezekkel szemben magyarországnak kellene erejét pazarolni egy robbanó anyagokra épített trón megtámasztására, saját léte veszélyeztetésével. Én az Anschlusstól nagyon félek, de ez a helyzet még ennél is veszélyesebb.
- 3./ Az uralkodó is kénytelen volna figyelmének javarészét Ausztria megnyerésének kilátástalan kísérletére pazarolni, súlypontját Bécsre fektetni /melynek fénye az ő egyedüli chance-ja volna/. Ezzel pedig gyűlöltté tenné magát Magyarországon.
- 4./ Franciaország kedvünkért nem fog a kis Entente-al szakítani, kegyes vállveregetésnél többet tőle nem várhatunk, sem gazdaságilag, sem politikailag, kivéve, ha teljesen beadjuk derekunkat a status-quonak.

Ezt hozza Magyarországnak a király? Ezért hozza őt haza az ország? Az ekkép helyreállított trón összedől, amikor a nemzet ezeket látja. Nagyon keserves lesz az Anschluss esetén existenciánk, de a másik út végveszéllyel fenyeget.

Szíves üdvözlettel Apponyi Albert.

MNL-OL, Andrassy család (P 4), 6. t. Apponyi Albert 1931. 18.

4. Apponyi Albert levele gróf Apponyi Lajosnéhoz

Éberhard, 1917. 08. 26.

Kedves Margit!

Nagyon köszönöm színes-ékes magyarsággal írt leveledet és reám táplált jó véleményedet. Most betegség tart még néhány napig Eberhardon, de már erősen javuló félben vagyok és néhány nap múlva visszatérhetek a munkához. A család különben jól van, György Budapesten az ezred-cartenél a honnan 3-4 hét múlva kerül Marosvásárhelyre, esetleg az olasz frontra!

Isten kezében vagyunk mindenütt. Most gyakran van Fóton a hol nagyon szívesen fogadják, a miért mi Lászlónak és Fannynak mindenkor hálásak leszünk.

Még egyszer: köszönet szíves jó soraidért és üdvözet mindnyájunktól.

Tisztelő rokonod Albert.

MNL-OL, Apponyi Lajosné (P 369), 6. d. 2. e. Apponyi Albert 1873-1928 + é. n. 22.

5. Apponyi Albert levele Balogh Jenőhöz

Budapest, 1917. február

Igen tisztelt képviselőtársam!

E napokban adtam be a képviselőházban az anya és csecsemővédelem országos szervezése céljából alakult Stefánia Szövetség kérvényét, mellyel a törvényhozástól az általános kötelező betegségi és annak keretében anyasági biztosítás létesítését kéri.

A kérvény reámutat arra a borzasztó pusztításra, amelyet az ijesztő mérvű csecsemőhalandóság hazánk népességi állományában végbevisz, kiemeli amint azt magam is, több képviselőtársam is, a képviselőházban kifejtettük, hogy ennek az emésztő bajnak a

leküzdése, különösen a háborús emberirtás után, nemzetünk létkérdése, amelyért minden áldozatot éppúgy meg kell hozni, mint magáért a honvédelemért, bebizonyítja végül, hogy ez a nagy cél az általános kötelező anyasági biztosítás létesítése nélkül meg sem közelíthető, mert a csecsemőt mindenekelőtt az anyában kell megvédeni.

Az ügynek életbevágó fontossága miatt, mint a Stefánia Szövetség elnöke, bátor vagyok a kérvény szövegét összes képviselőtársamnak megküldeni, kérvén őket, hogy annak tartalmáról tudomást venni, azt gondosan áttanulmányozni és kérelmünket támogatásukban részesíteni szíveskedjenek.

Álljunk össze mindnyájan egy olyan szent ügy szolgálatában, mely magasan fölötte áll minden párttekintetnek, melynek felkarolására készlet úgy az emberszeretet, mint a jövőnkért aggódó nemzeti érzésnek parancsszava. Alkossuk meg úgy a Házban, mint a Házon kívül azt a közvéleményt, mely ellenállhatatlan erővel követel tetteket ott, ahol a tétlenség nemzeti pusztulást jelent.

Kívánságodra szívesen szolgálunk bővebb felvilágosítással, úgy magam, mint Szövetségünk irodája Budapest IV. Semmelweis utca 4.

Kiváló tisztelettel Apponyi Albert

MTAKK, Apponyi Albert gróf levelei Balogh Jenőhöz. Levelezés. 2-r 14. sz. l.n.

6. Apponyi Albert levele Bartha Miklóshoz

Éberhard, 1897. 02. 01.

Kedves barátom!

Rokonszenvem irántad oly nagy hogy életemnek e szép órájában, mely nem vesz varázsából semmit az által hogy sokáig váratott magára, a Te üdvözlédnek hiányát éreztem volna, ha netán, tulszerény kételyeidnek engedve hallgatsz. Sokan örülnek velem, olyanok is a kiket eddig nem ismertem barátaimnak, de ha majd felismerik milyen nőt hozok hazánknak, mindnyájan áldani fogják ezt a pillanatot és az Isteni gondviselés kegyét.

Hálával üdvözlő őszinte barátod Apponyi Albert

OSZKK, Apponyi Albert Bartha Miklóshoz. Levelestár. l. n.

7. Apponyi Albert levele Bathó Jánoshoz

Budapest, 1913. 02. 24.

Igen tisztelt közjegyző ur!

A helybeli Kossuth párt határozatához képest én sem fogok megjelenni a Márcz. 2-ára tervezett népgyűlésen és erről Gyárfás urat egyben értesítem.

Nagyon reményelem azonban, hogy a polgármester úr még nem adta ki azt a végzést, amellyel a gyűlést megtiltja. Ez engem és az egész pártot igen kellemetlen helyzetbe hozna, mert nap nap után szidjuk a kormányt a gyülekezési jog megsértéseért és, íme, ahol a hatalom a mi birtokunkban van, ugyanazt tesszük. Ma a Socialista párt az ellenzék küzdelmének egyik nélkülözhetetlen tényezője és nagy kárt okozna az, ha ellenünk ilyen panaszkodás volna. Az hogy ők engem szidtak – s talán a jövőben talán ismét szidni fognak – nem ok arra hogy szabadságukban megcsorbíttassanak. Itt a gyülekezési szabadság elvéről van szó, amelyért mindenkor helytálltunk.

A pártkasszára vonatkozó kérdést azért intéztem, mert Széll Kálmán is azt mondta nekem tudomon kívül a főispán útján a jászberényi mozgalmat segítette. Most már igazán nehéz eligazodnom. Felhatalmaz-e arra hogy b. sorainak erre vonatkozó részét Széll Kálmánnak megmutassam?

Kiváló tisztelettel őszinte híve Apponyi Albert

PI, Révész Mihály-gyűjtemény 721. f. /1/547. ő. e. Apponyi Alberttel kapcsolatos iratok (levélmásolatok, gyászjelentések, beszédvázlatok). 1904, 1913. 3.

8. Apponyi Albert levele a Budapesti Hírlap főszerkesztőjéhez

Éberhard, 1910. 04. 26.

Méltóságos Uram!

A temesvári merényletnél is rosszabbul esett – mert amarra el voltam arról az oldalról készülve, de emerre nem – az a mit a Budapesti Hírlapnak egy ízléstelenül élcélődő kronikása velem ugyanabban a számban követett el a mely az én tollamból közölt cikket. Nem tudom mivel érdemeltem azt meg, hogy az én házamat és családomat teljesen légből kapott valótlanságok alapján nevetségessé tenni iparkodjanak, talán bosszúból azért hogy egy magánlátogatás kedélyességét és az azzal összekötött komoly magánbeszélgetést nem engedtem a nyilvánosság közprédájává tételni, egyuttal gondoskodtam arról hogy a sajtó

mindenről értesüljön a mi a nyilvánosságot érdekelheti? Az egész közlemény tendenciája is minden kritikán aluli – zsidó szabadkőműves lapba való, de a Bpi Hírlap-ban megdöbbenő. Ha igazán pap- vagy jezsuita nevelő volna fiamnál, legkisebb okom sem lett volna ezt Roosevelttől titkolni, a ki Amerikában nem egyszer volt a jezsuiták vendége és a ki előtt ez az európai butaság a melyet antiklerikalizmusnak neveznek teljesen ismeretlen.

Hiszem, hogy ez a cikk, melyhez epitetont fűzni nem akarok, a szerkesztőség elnézéséből került a lapba. A ki azt írta, annak helye inkább – más lapnak munkatársai közt volna. De nem fojthatom magamba a keserűséget a melyet ez az insultus nekem okozott.

Igaz tisztelettel őszinte híve Apponyi Albert

OSZKK, „Roosevelt nálunk” c. hírlapi karcolat visszhangja. Analekta, 10.256. l. n.

9. Apponyi Albert levele Bulyovszky Lillához

Kedden

Igen tisztelt Nagyságod!

Bocsásson meg hogy a Liszt-egylet iránti kegyességét még személyesen meg nem köszöntem, mit tenni kedves kötelességem lett volna, azonban több nap óta oly tömerdek a teendőm, hogy egy szabad percről sem rendelkezem. Tulajdonítsa ezen körülménynek ha most becses soraira csak annyit válaszolok, hogy a „Prometheus” előadás jövedelme iránt még semmi intézkedés sem történt.

Tartozásomat ide zárva kiváló tisztelettel maradok Nagyságod alázatos szolgálja
Apponyi Albert

OSZKK, Apponyi Albert Bulyovszky Lillához. Levelestár, 2.

10. Apponyi Albert levele Bulyovszky Lillához

Budapest, vasárnap

Igen tisztelt Nagyságod!

Azt talán mondanom sem szükséges hogy fellépésének a legnagyobb érdeklődéssel nézek elébe, még sem tudom, lehetek-e holnap szerencsés annál jelen lenni, mert meghűlés

folytán oly rosszul érzem magamat hogy tartok attól miszerint házi fogság lesz sorsom. De ha csak egy kicsit lehet, ott leszek bámulói sorában.

Kiváló tisztelettel Nagyságod alázatos szolgája Apponyi Albert

OSZKK, Apponyi Albert Bulyovszky Lillához. Levelestár, 3.

11. Apponyi Albert levele Csernoch Jánoshoz

Éberhard, 1907. 08. 23.

Tisztelt Barátom!

Azt olvasom a lapokból, hogy a Néppárt a koalícióból kilépni készül. Nem találok más szót erre, mint: „örültség” volna.

A koalícióban a Néppárt hatalom – kívül tehetetlen.

A katolicizmus érdekeit nyilvánosan és okosan felmutató kultúrpolitika ezzel lehetetlenné válik. Az autonómia létrehozatala ezzel több mint kétségessé lesz, csak rövid idő kérdése, hogy az én helyzetem tarthatatlanná válik - ami nekem nagyon jó lesz – utánam pedig következik az antiklerikális reakció.

A Függetlenségi Pártot a reálcitálással, nehéz helyzetének súlyos kihasználásával szélsőségekbe kergetik, s ezzel az országot kiszámíthatatlan katasztrófák elé viszik, akik ezt a kiválási politikát csinálják.

Mindezt miért? Apró súrlódások miatt, amelyekben bizony a Néppárt nagyobb mértékben hibás, mint a Függetlenségi Párt, melyek miatt azonban, akár így, akár amúgy, a magyar hazát és az egyház helyzetét ebben a hazában kockára tenni nem szabad.

Vagy pedig olyan remények fejében, melyek csak a leghihetlenebb tájékozatlanságból és judicium nélküliségből eredhetnek.

Zichy Aladárnak erről terjedelmesen írtam – de nem tehetem, hogy hozzád is ne forduljak, hogy kipróbált bölcsességeddel és nagy befolyásoddal ezt a huszárcsínyt, mely mindent felforgatással fenyeget és senkinek jót nem hozhat, megakadályozni iparkodjál. Elég baj az is, hogy beszélnek róla.

Tisztelő híved Apponyi Albert

EPL, Csernoch-magánlevéltár 3/1917-27. 415.

12. Apponyi Albert levele Csernoch Jánoshoz

Budapest, 1907. 09. 30.

Igen tisztelt Barátom!

Körülbelül Révy mellett voltam elhatározva, midőn igen komoly, mégpedig katolikus oldalról olyan közleményeket vettem egészségét és eddigi magatartását illetőleg, hogy ezen elhatározásomban erősen meg vagyok ingatva. A kifogások között az is szerepel, hogy az alkotmányellenes kormány híve volt és tüntetőleg viseltetett az alkotmányvédelemmel szemben.

A dolog nem máról-holnapra égető, lesz még alkalmunk róla beszélni. Itt az osztály és Molnár államtitkár csak Révyt akarják, de ez nekem nem elég – főleg politikai szempontból

Várady püspök értesített a congruaértekezletről, előadásából örömmel vettem ki, hogy jó kerékvágásba kerül a dolog, melyet – ha csak e napokban nem bukunk meg – okvetlen meg akarok oldani, éppen úgy, mint az autonómiát. Ez utóbbira nézve, bizonyos okoknál fogva ismét aggodalommal tekintek Rómára.

Visszatérve a congruára: 600000 ezer korona a nagyjavadalmasok részéről határozottan kevés. Legalább 700000 felajánlás kellene ahhoz, hogy megindulhassak, hiszen az újabban megnyilvánult seechritionalis mozgalmak is megnyithatnák az illető urak szemeit, hogy nem szabad filléreskednünk, ha mindent kockára tenni nem akarnak. De sajnos tapasztalom hatáskörömben, példának okáért, az iskolafenntartás terén, hogy bizony kevés e legszentebb ügy, iskoláink megmentése és a kellő színvonalra emelése érdekében is az áldozatkészség. Van jól dotált püspöki megye, ahol romba dőlnek a katolikus iskolák, a nép szegény, tehetetlen, a püspök pedig beéri azzal, hogy az államosítás ellen tiltakozik, a káptalan pár száz korona patronátusi teher miatt minden fórumon végig szalad.

Így a huszadik században nem mentjük meg egyházunkat a fenyegető veszélyektől.

No de ez a prédikáció is éppen oda megy, ahol nincs rá szükség. De néha nem tudom magamba fojtani a keserőséget, ha vakságot és hihetetlen illúziókat látok ott, ahol előrelátó bölcsességre és a helyzet teljes felismerésére volna szükség.

Őszinte tisztelő híved Apponyi Albert

EPL, Csernoch-magánlevéltár. Apponyi Albert, 134/1907.

13. Apponyi Albert levele Csernoch Jánoshoz

Hely nélkül, 1908. 06. 05.

Igen tisztelt Barátom!

Nagyon jó, sőt talán szükséges volna, hogy pünkösöd után szerdára, a Néppárt értekezletére eljönni szíveskednél, mert Molnár barátunk ismét bajt csinál ingyenes népoktatási törvényjavaslatommal szemben, melyhez pedig úgy általánosságban, mint részleteiben ragaszkodnom kell, mert nélkülözhetetlen betetőzése annak a népoktatási politikának, amely a felekezeti oktatás fenntartása mellett érvényesíti a mellőzhetetlen állami és nemzeti kívánalmakat. Ha ezt nem tudjuk tenni, úgy rövid időn belül beharangoznak a hitvallásos iskolának, holott amúgy beláthatatlan időre biztosítjuk annak fennmaradását.

Pásztorleveledért még privative is köszönetet mondok. A pünkösdi ünnepek alatt fogom élvezni.

Tisztelő híved Apponyi Albert

EPL, Csernoch-magánlevéltár 3/1917-27. l. n.

14. Apponyi Albert levele Csernoch Jánoshoz

Budapest, 1908. 12. 03.

Igen tisztelt Barátom!

Annak, hogy Várady barátunkat Nagyváradon elhelyezzük, van egy akadálya, amely nem jutott mindjárt eszembe. Én tudniillik egy megyebeli derék lelkésznek már régebben ígéretet tettem, hogy kanonoksága tekintetében a püspöknél közbenjárni fogok és a boldogult Szmrecsányi püspök viszont nekem jóformán megígérte, hogy az illetőt fogja fölterjeszteni. Ez alól a kötelezettség alól tehát most nem vonhatom ki magamat, de eszeljünk ki más valamit, hogy Váradyt hozzá méltó elismerésben részesíthessük. Példának okáért a nagyvárad püspökség betöltésekor, aligha fogok tudni kitérhetni Lányinak püspökké kineveztetése elől, ha nem is éppen Nagyváradra, a trónörökös nagyon szorítja és semmi pozitív dolgot nem lehet ellene mondani, igaz, hogy mellette sem sokat. Először a lekési apátság talán mégis csak megüresedik és ez volna Váradynak adományozható. Csak példa okáért vetem föl ezt az eszmét.

Legyen szabad ez alkalommal Anták klopoticsi plébánost valamely egyházi kitüntetés végett szíves figyelmedbe ajánlanom. Kiváló hazafiúi érdemei vannak, ha tehát egyházi szempontból is kifogástalan, úgy méltó a figyelemre.

Igaz tisztelettel őszinte híved Apponyi Albert

EPL, Csernoch-magánlevéltár 3/1917-27. 436.

15. Apponyi Albert levele Csernoch Jánoshoz

Éberhard, 1910. 01. 10.

Igen tisztelt Barátom!

A mellékelt lapot egy hozzám intézett levélből vágtam ki. Nagyon fáj nekem ennek a tiszta, becsületes és idealista lelkületű embernek a sorsa és nem tudok rajta segíteni. Én nem vagyok olyan gazdag, hogy róla gondoskodhassam – fürdőzésre valót talán tudnék nagy nehezen barátaim körében összekoldulni – de ezzel a probléma nincs megoldva.

A választási mozgalmak alatt, mikor mind a ketten tisztában voltunk azzal, hogy a temesi pasalikban ő, mint ellenzéki nem fog boldogulni, szíves voltál nekem beszélni arról a megállapodásról, Telbicz polgármesterrel, hogy Szeincz bukása esetén valami városi hivatalt kap, amely megélhetését biztosítja. Nekem ez nagy megnyugvásomra szolgált és a bukás után írtam is neki, megemlítettem ezt a kilátást, kifejtettem, hogy én nem fogok egyhamar abba a helyzetbe jutni, hogy rajta segíthessek és ezek alapján biztattam, hogy ami tisztességes foglalkozás kínálkozik, azt fogadja el. Senki nem fogja neki távolról sem rossz néven venni, ha annyi áldozat után, amelyet meggyőződése miatt hozott, visszavonul a politikától egy neutrális állásba. Erre a levelémre nem válaszolt. Látom, hogy folytatja a „Südenslawisch Reform”-ot, talán még rossz néven is vette biztatásomat. Lehet, hogy amint választási kilátásaira nézve sem akart nekem hinni, úgy most is vérmes reményeket köt a laphoz.

Mindazonáltal nagyon kérlek, ne engedd elaludni azt a jó szándékot Telbiczéknél csak önmagukat tisztelnék meg és egész egyéniségüket enyhébb megvilágításba helyeznék, ha Szeincz Ferencben nem néznék a hosszú időn át küzdő ellenfelet (ámbár ezt is megbecsülhetnék benne), hanem egy olyan polgárát Temesvárnak, aki e városnak mindenki előtt csak becsületére válik, a magyarság ügyét odaadással szolgálta és egyénileg nem ártott egy légynek sem.

Légy kegyes az ügy állásáról néhány sorban (Budapest I., Úri utca 52) értesíteni és hídd el, hogy jobb célra nem vetheted latba befolyásodat, mint ennek a becsületes hajótöröttnek – majdnem azt mondanám: becsületességből hajótöröttnek a megmentésére.

Kiváló mély tisztelettel őszinte híved Apponyi Albert

EPL, Csernoch-magánlevéltár 3/1917-27. 387.

16. Apponyi Albert levele Csernoch Jánoshoz

Budapest, 1910. 05. 26.

Igen tisztelt Barátom!

Bejártam Szeincz kerületét és az a meggyőződésem, hogyha neki 10000 koronája volna, meglenne. Iparkodom ezt neki megszerezni, de nem tudom, sikerül-e.

Szíves vendégszeretetedet ezúttal nem akartam igénybe venni, mert igazán nem méltó, hogy a püspöki kar esetleg osztozzék azokban a kellemetlenségekben, amelyeknek én ki vagyok téve. Hálásan köszönöm azonban e vendégszeretet felajánlását.

A mellékelt levél egy régi sváb barátomtól származik, aki feleségemnek szokott mézet és efféléket küldeni. Amennyiben az ott említett fiatal pap méltó reá, ajánlom szíves figyelmedbe. A levelet megküldöm, mert olyan jószívű a hangja és a naivitása.

A hatósági erőnek Temes megyében – de Torontálban is – egyenesen visszataszító, ez a Délvidék ebben a tekintetben Magyarország legsötétebb zuga.

Igaz mély tisztelettel őszinte híved Apponyi Albert

EPL, Csernoch-magánlevéltár 3/1917-27. Gróf Apponyi Albert levelei 1910.

17. Apponyi Albert levele Csernoch Jánoshoz

Budapest, 1914. 10. 01.

Főméltóságú Bibornok! Igen tisztelt Barátom!

Működési körzetemben súlyosan sebesült orosz hadifoglyok is vannak, kiknek némelyike el is halálozik anélkül, hogy saját egyháza részéről a vallás vigaszában részesülhetne, bár óhajt gyónni és a halálra készülni. Úgy látom, hogy papjaink egy része ebben a helyzetben nem tud eligazodni, és úgy vagyok informálva, hogy in articulo mortis

a jóhiszemű skizmatikust részesíthetik a szentségekben. De ezt az egyházi többség van hivatott eldönteni. Amennyiben más oldalról nem történt volna, bátor vagyok figyelmedet erre a helyzetre föl hívni, mert nagyon a szívemen fekszik azoknak a szegény jó indulatú embereknek lelki helyzete is. Az intézkedés e részben sürgős volna, mert sok ilyen eset van a kórházainkban.

Kiváló tisztelettel őszinte híved Apponyi Albert

EPL, Csernoch-magánlevéltár, Apponyi Albert 397/1913-1914.

18. Apponyi Albert levele Csernoch Jánoshoz

Éberhard, 1915. 02. 27.

Főméltóságú bíbornok, igen tisztelt Barátom!

A pozsonyi káptalanban üresedés állván be, bátor vagyok szíves emlékezetted ismét Doller János féli plébánosra irányítani, akinek jó akaratodat kilátásba helyezted. Ő már Vaszary bíbornok által harmadik helyen volt kandidálva és mind a kettő, aki őt megelőzte, már elérte célját. Évek óta figyelemmel kísérve működését, mondhatom, hogy példás pap, rendkívül istenfélő ember, a lelkiekben nagyon otthonos. De most már nagyon törődött, úgy hogy ennek a nagy, négy filialist magában foglaló plébániát, melynek amúgy is káplánra volna szüksége, alig bírja.

Az előző primásnak már pozitív ígérete biztatott, reményelem, hogy csak úgy ezt, valamint a többi körülményeket figyelembe veszed. Méltóbbra alig eshetne választásod.

Kiváló tisztelettel maradtam őszinte híved Apponyi Albert

EPL, Csernoch-magánlevéltár, Apponyi Albert 70/1915.

19. Apponyi Albert levele Csernoch Jánoshoz

Budapest, 1916. 05. 27.

Főméltóságú Bíbornok-Érsek Úr! Magyarország Hercegprimása!

Mély megdöbbenéssel és hálával vettem azt a levelet, melyet Eminenciád, mint a magyarországi katolikus egyház feje, születésem hetvenedik évfordulója alkalmából hozzám intézni kegyes volt. Gyarlóságom és számos hibám tudatában egyedül Isten

kegyelmének és egyházam tanításának tulajdonítom azt a kevés jót, amit netán tehettem és érzem azt a kötelességet, hogy ugyancsak a Mindenható kegyéből fenntartott testi és lelki épségem erejét életem fennmaradó éveiben az Ő országának terjesztésére és ezzel is hazám javára fordítsam. Hogy ezt tehessem és hogy családomat is ebbe az irányba vezethessem, kérem Eminenciádat és mindazoknak imáit, akik rólam az évforduló alkalmából megemlékezni szívesek.

Kiváló mély tisztelettel maradván Eminenciádnak kész szolgája Apponyi Albert

EPL, Csernoch-magánlevéltár, Apponyi Albert 93/1916. l. n.

20. Apponyi Albert levele Csernoch Jánoshoz

Budapest, 1919. 02. 08.

Főmagasságú Bíbornok, igen tisztelt Barátom!

Azokkal a körülményekkel és aggodalmakkal, amelyekre becses soraidban figyelmemet fölhívod, igen behatóan foglalkozom és a magam részéről semmit el nem mulasztok, hogy az egyházunkat fenyegető veszélyeket, melyek igen nagyok, elhárítani igyekezzem. Teljesen osztom felfogásodat, hogy ma, midőn egyetlen egyház sem tudja, hány híve és mennyi vagyona lesz, az 1848. évi XX. törvénycikk végrehajtására vonatkozó intézkedések csak elviek lehetnek, de számokat megállapítani lehetetlen.

Szeretnék mindezekről részletesebben írni, de postára nem merem az elmondandókat bízni. Várom tehát az alkalmat. Addig bízhatok bennem, hogy minden örömmel újtába állok minden törekvésnek, amely a katolikus egyház elveibe ütközik, vagy annak létezését fenyegeti.

Kiváló mély tisztelettel őszinte híved Apponyi Albert

EPL, Csernoch-magánlevéltár 3/1917-27, 570.

21. Apponyi Albert levele Darányi Ignáchoz

Éberhard, 1905. 02. 11.

Tisztelt barátom!

L'homme propose Dieu disson, az Uristen pedig most kissé meglátogatott mert házamban egy valóságos influenza járvány tört ki, mely mind a három gyermekemet elővette és – bár aggodalomra nincs ok – annál kevésbé engedi hogy 1-2 nap előtt innen elmenjek mert a nőcseléd is nagy részben beteg és így nőm teljesen magára van hagyatva.

Ennek a helyzetnek reám nézve egyik legkellemetlenebb következménye az hogy nem lehetek jelen a Széchényi-lakomán és így nem élvezhetem beszédedet de nem is fejezhetem ki jelenlétemmel a tiszteletnek és barátságnak azon érzelmét a melyekkel maradok őszinte híved Apponyi Albert

MNL-OL, Darányi Ignác miniszter (P 1441), 2. d. 15. t. Apponyi Albert 1883-1924. 52.

22. Apponyi Albert levele Darányi Ignáchoz

Éberhard, 1914. 01. 10.

Tisztelt barátom!

Legnagyobb sajnálatomra véglegesen le kell mondanom a délvidéki gazdaggyűlésen való részvételtől. Ennek egyedüli oka az osztrák agráriusok részvétele, mely a gyűlésnek az én felfogásaimmal össze nem egyeztethető színezetet ad. Különösen svábjainknál, a kiknek hazafias érzülete már megtámadtatásnak van kitéve, veszedelmesnek tartom egy német jellegű idegen állam képviselőivel való fraternizálást. Különben az én pozícióm az ő körökben már nem az a mi volt, kormányzatunk ott csalódást okozott, mert elmulasztotta a helyi közigazgatás bajait a nép javára orvosolni, a nabobo-kratia a dús gazdagok érdekeinek dédélgetése csak úgy tovább foly mint előbb. A mi befolyásom a svábok közt még maradt, csak az általános magyar nemzeti érdekekkel való solidaritás ápolására akarom felhasználni és ezt a törekvést sehogy sem tudom beilleszteni az osztrák agráriusokkal való együttműködésbe. A legtöbb a mit tehetek az hogy hallgatók – a míg a kérdés valamely oldalról föl nem vetetik.

Igazán sajnálom hogy ezen a téren nem támogathatlak, legalább ilyen alakban és ilyen összeállításban nem, de legyőzhetetlen elvi akadályok állják ennek útját.

Igaz tisztelettel régi híved Apponyi Albert

MNL-OL, Darányi Ignác miniszter (P 1441), 2. d. 15. t. Apponyi Albert 1883-1924. 56.

23. Apponyi Albert levele Dessewffy Aurél grófhhoz

Ems, 1887. 07. 30.

Kedves Aurél!

Már több napja hogy igen érdekes levelednek birtokában vagyok, de csak teljes nyugalommal és mindent tökéletesen átgondolva akartam válaszolni. Nagy papírt veszek, mert sok mondani valóm van.

A mit pártunk nehéz állásról, a függetlenségi eszmék terjedéséről, és ennek okairól írsz, az mind tökéletesen igaz. Én magam is sokat foglalkoztam avval a problémával hogy a nemzet azon része, mondjuk az ország intelligentiájának az a része, a mely 67-iki alapot fen akarja tartani, a jelenlegi kormányzat nyomorúságos eredményei és kézzelfogható bűnei mellett, még sem rázható fel álmából, hanem részint – sohajtozva bár – a hatalommal tart, részint passive viseli magát.

Kutatnom kellett meñyiben okozza ezt az ország társadalmi állapota, meñyiben a politikai hagyományok, meñyiben Tiszának kiváló tulajdonságai, meñyiben saját hibáink – első sorban az én hibáim.

Azt hiszem hogy hosszú évek küzdelmei, sok csalódásnak szerencsés megemésztése, az évek haladása, az eredménytelenség megszokása, megteremtették lelkemben azt a philosophiai nyugalmat, mely ki nem zárja a küzdelem erélyét, de képesít a tényeknek objectiv méltánylására, még akkor is, ha azok a tények saját személyünket érintik, és ha a méltánylás némi részben önbírálattá válik.

Az előbb említett tényezők mind összejátszottak annak az állapotnak előidézésében, mely mindenkinek inkább kedvez mint nekünk.

Az általános koldusság, az érdekhajhászat szellemének terjedése még azoknál is a kik nem élhetnek a szükség mentségével: ezekről kimerítően írtam egy cikkben mely – nem tudom emlékszel-e rá – Tisza jubileumának napján jelent meg az „Egyetértés” hasábjain. A mit akkor írtam az mind igaz, de nem meríti ki az egész igazságot. A jelenlegi választási campagne alatt, legjobb hitem szerint kikészítettem a helyzet képét, különböző beszédeimben a szó szoros értelmében (...) a közönséggel. Alig hiszem hogy valaha egy politikai vezéregyéniség oly nyíltan és őszintén szolt volna hazájához mint én jelenleg tettem. Itt csak reactumálnom kell.

Az ország társadalmi állapota, az intelligenciájának ebből folyó anyagi és erkölcsi gyengesége, a kormány hatalmának és a mi gyengeségünknek egyik fő tényezője, de ez még nem magyaráz meg mindent. Kétségbe kellene esnünk ha így volna.

Hozzájárul a politikai hagyomány, mely évszázadok óta csak közjogi harcokat ismer, és közjogi pártokat, a mi nem közjogi természetű kérdés, arról azt mondja közönségünk hogy az „Nem elv” – és a mi nem közjogi differentia, arról állítja hogy „személyes harc”. Eltart egy jó ideig, míg közönségünk ebből a gyermekes felfogásból kijózanodik. Mi pedig ugyanazon a közjogi alapon, politikai kérdésekért harcolunk, oly időben midőn azok fontosságának tudata még nem hatotta át az országot. Ez „vice de situation” – erről mi nem tehetünk, ezt csak idő, kitartás, és okos működés mondathatja.

De hát Tiszának is van mit elmondania önmaga mellett, igaz hogy csak egy dolog – de az az egy dolog nagy: hogy t. i. a dualismus kényes gépezetét az összetöréstől, és ezáltal hazánkat alkotmánykrízistől meg tudta óvni. Mi evvel szemben elmondhatjuk hogy utóvégre ezt más is tehette volna, erre azt a választ halljuk: „Ki tudja?” – azt is mondhatjuk hogy drága áron vásárolta meg a békét, úgy az anyagi mint az erkölcsi (nemzeti önérték) téren, de e fölött végtelen és peremptorius módra el nem dönthető vita támadhat, valjon megérdemelte-e a létező alkotmányos állapotok nyugalmanak biztosítása az áldozatok ily mértékét, és valjon ugyanazt a célt csekélyebb áldozatok árán nem lehetett volna-e elérni, és mindig fognak akadni sokan, becsületes önzetlen hazafiak, a kik tulzásig állnak az ország közjogi nehézségeinek benyomása alatt, és ennél fogva mindent ebből az egyoldalú szempontból ítélnék meg, a kik tehát ezen kérdésekre igen-nel fognak válaszolni, és körülbelül így szólni: „igaz hogy a pénzügyi politika gyalázatos, hogy a közigazgatás, az igazságszolgáltatás nem javul, hogy a reformtevékenység szünetel, a corruptio terjed s. a. t. – de minden veszélyt a mely alkotmányunkat, nemzeti egyéniségünket – ezeket a törékeny portékákat – különböző incidensekből fenyegette, Tisza el tudta hárítani, tudná-e ezt más is? mi azon férfiu mellett maradunk a ki bebizonyította hogy tudja”.

Ez az okoskodás egyoldalú, hamis, már csak azért is mert nemzetek nem csupán külső katasztrófák és conflictusok, hanem belső romlás által is tönkremehetnek, sőt belülről gyógyíthatatlanabban roskadnak össze, de bírni a plausibilitással hogy sok ember elhiszi, még több pedig ürügyül használja. De mondom, hogy sokan bona fide így gondolkoznak, és így Tiszának bámulatos savoir faire-je államférfiúi nagyság rangjára emelkedik. Szomorú jele az időnek!

Áttérek most annak kutatására mi része van saját hibáinknak, és pedig főleg az én hibáimnak, a helyzet ilyen kedvezőtlen alakulásában. Elhiheted hogy nem kéjelgek

önteltségben, hanem hogy különösen az utolsó időben minden ellenem intézett támadások abban a szellemben figyeltem meg hogy kerestem mi igazság lehet benne, szóval hogy a kérdésnek éppen ezen oldalát gondoltam át a legtöbbit és a legmélyebben. Mert itt van az a tényező melyet módosítani bírnak.

Ha pártunk – és saját csekélységem működésének kritikáját megkísértjük, mindenekeelőtt különböztessünk meg a régiebb, és az újabb idő közt, ez utóbbit számítva Szilágyi kilépésétől, vagyis 1½ év óta. Az én komoly és következetes politikai működésemmek lehetősége evvel a dátummal veszi kezdetét.

Addig megengedem hogy a párt egy oly zilált képet nyújtott, mely bizalmat nem ébreszthetett. Az irányzatoknak és egyéni ambícióknak alig leplezett dulakodása jellemezte beléletünket, és ez kifejezést nyert külső tevékenységünknek nyugtalan, következetlen, szeszélyes jellegében. Én nem állítom hogy ez mindig és mindenben Szilágyinak hibája volt, némely ballépés egyenesen az én iniciatívámra rovandó, de a tarthatatlan viszony, az a körülmény hogy senki a pártvezéri feladat felelősségét, és az avval összekötött korlátok megtartásának szükségét nem érezte, megbontotta pártunk actióját attól a nyugodt színezettől, melyet a tisztán látott cél és elfogadott hivatás tudata adhat csupán. Én magam akkor össze-vissza hol a párt képviselőjében – hol egyéni nézeteket kifejezve beszéltem, tanulmányozást igénylő kérdésekben gyakran elhamarkodott conclusiókkal léptem föl, a támadásban sokszor túloztam, és ezt tette a párt egyáltalán. Egy szóval éretlenek voltunk.

Szilágyi kilépése óta azonban, úgy hiszem, megtaláltuk a kellő parlamenti stylust, és csak az idő nem volt elég hosszú hogy a közönség a párt magatartásának módosulását átérezze. A legtöbb szemrehányás melylyel találkozunk, a meñyiben jogosult, még a régiebb idők benyomásaira van alapítva: a párt mai helyzetében többé nem talál igazolásra.

Mióta nem kell többé belviszályok elrendezésére pazarolnom figyelmemet, mióta barátainknak egyhangú és őszinte, engem nagyon megtisztelő bizalma, a pártvezéri feladatokat és felelősséget nyíltan reám ruházta, mindent újra átgondoltam, a párt fenállása jogosultságának kérdését is, megérleltem magamban működésünk céljait és módszerét, és így világos és határozott állásponttal léphettem a választások elé.

Az első kérdésre, van-e jogosultsága egy a közjogi alapon álló ellenzéknek, a leglelküismeretesebb, a dolog minden oldalára kiterjesztendő meditatio után, ismét határozott „igen”-nel válaszoltam magamnak. A 67-iki bazis még hosszú időn át fentartandó, de arra kell azt felhasználni hogy a nemzet pénzügyileg, gazdaságilag, szellemileg, erkölcsileg, politikailag megerősödjék. Ez a reformok egy bizonyos sorozatát, és a kormányzatnak bizonyos szellemét kívánja. A mostani kormány sem ezeket a

reformokat nem létesíti, sem azt a szellemet meg nem őrzi – sőt az ellenkezőt fejleszti. Kormányzása, a nemzetnek általa eszközölt vezetése, tehát nem biztosítja, hanem veszélyezteti a 67-i alapon elérendő célt, és így nemzetünk jövőjét is veszélyezteti. Ez ellenzéki állásunk alapja.

Már most a kritikán túl, pozitív célokat is kell kijelölnünk, tökéletesen egyetérték veled hogy ez egy oly pártnál melynek tradíciói nincsenek – de nem is lehetnek – okvetlen szükséges.

Ennek a követelménynek legjobb hitem szerint megfelelttem ezen választási campagne alatt, - némileg már az országgyűlési utolsó ülés alatt is: és pedig bocsáss meg, nem csupán a közigazgatás és igazságügy terén, hanem a pénzügyre és közgazdaságra, és a kormányzat szellemére vonatkozólag is.

Pozitív céljaink mindegyike abból a fentérintett nemzeti feladatból foly, melyet teljesíteni kell hogy a 67-i mű valóban jövőnk biztos alapjává váljon. Tehát:

Pénzügyi rend, takarékoság által, melynek módját és határait az appropriationál és Jászberényi beszédemben definiáltam, a jövedelmi források jobb kihasználása által – azaz első sorban nem fogyasztási adó, a regale-váltással összekötve, a mennyire lehet az adózás alól kibuvó jövedelmek megadóztatása. Ennél tovább a részletezéssel nem mehetek, mert ezeknek a dolgoknak mikéntje függ 1° Ausztriával megkísérlendő alkudozástól, 2° a pénzpiac helyzetétől és előszereteteitől, 3° bizonyos adótechnikai momentumoktól melyeket ma még nem is sejtünk, tehát oly tényezőktől melyeket mint ellenzékiek nem ismerhetünk.

Közgazdasági megerősödés, ipar-teremtés a túlnépes országrészekben – esetleg direkt állami segélylyel is, hitelkérdés megoldása, a gazdasági értelmiség erélyesebb terjesztése. Ezek a főpontok.

Erkölcsei megerősödés a corruptio elleni kíméletlen küzdelem, a szabadság-érzetnek respectálása, a servilismusnak meg nem jutalmazása, a kötelesség-teljesítésnek – nem pedig politikai szolgálatoknak – szigorú követelése által. Szóval: új szellem, a mostaninak ép ellenkezője a kormányzatban.

Politikai megerősödés a) kifelé: közjogunk minden sérelmének sőt minden gyanus jelenségnek, erélyes visszautasítása, ez volt (...) a Janszky-affaire alatt, és mert ehez – nem törődve senkivel – nyugodtan ragaszkodtam az ügy minden stadiumában, át tudtam hajózni az udvari és a szélsőbali hajlamok Scyllája és Charybdis-e közt, és pártunk magatartását, melyre eleinte jobbról balról kígyót békát kiabáltak, a végén respectálttá tenni.

b) befelé egy oly közigazgatási szervezetnek teremtése és az igazságügynek a 68-ban megkezdett irányban tovább építése, mely megfelel a modern állam, az egyéni és politikai szabadság minden követelményének, és egyszersmind állami egységünknek egy megdönthetetlen várát képezi.

Ezeket jászberényi programbeszédemben kifejtettem, többi választási beszédeimben részletenként illusztráltam. Jászberényben elmondtam azt is, hogy miért nem gyujthat ez a program: mert nem tartalmaz egy jelszóban összefoglalható nagy felfordulást, nem foglal magában egy oly csodaszert melyet – úgy mint egy üveg Hunyady János vizet – csak bele kell önteni a nemzet gyomrába és fél óra múlva meg van az eredmény. De a jelen stadiumban minden ily csillogó program merő illúzió volna, a mire én törekszem az szerényen hangzik de keresztülvihető, lassan hat de biztosan, és ha lehangoltatják (- ez a legerősebb érv mellettünk) a nemzet tönkre megy.

Ezekért, édes Aurél, érdemes küzdeni, izzadni, dolgozni, méltatlanságot és sikertelenséget eltűrni, mert nem ezektől a lassan megvalósítandó átalakításoktól függ a nemzet jövője.

És midőn ezeket kimondjuk, zászlónkra tűzzük, szakadatlanul magyarázzuk, az ellenkező rossz irányzatok hatalmával szembeszállunk, de lépten nyomon megmondjuk hogy mit akarunk: akkor a legégbekiáltóbb igazságtalanság velünk szemben a programtalanság vádja, mikor egyedül nekünk van programunk, a kormány hatalmi elbizakodottságának egoismusában már fölöslegesnek tartja megmondani hogy mit akar, a szélsőbal pedig lehetetlent akar, a mi a politikában = 0.

De ez minket ne bántson és el ne tántorítson, mikor tudjuk hogy nem önmagunkért, hanem önmagunk feláldozásával a nemzeti létfontartás föltételeiért küzdünk. Ez a tudat nem enged lankadni, nem enged csüggedni, ez buzdít hogy néha egészségem veszélyeztetésével beledobjam magamat a reménytelen csaták kezébe. Egyéni ambícióimnak eñyi évet nem tudnék feláldozni. És teljes komolysággal mondtam ki a Józsefvárosban hogy minden habozás nélkül átengedném az ellenzék vezérletét bárkinek a ki jelleménél fogva garantiát nyújt, a ki képességben fölöttem állana, a ki talán kevésbé üldöztetvén gaz gyanúsítások és rágalmak által mint én, több kilátással működne. Ha Szilágyi lett volna ez az ember, én toltam volna szekerét, ha holnap akad ilyen, beállok melléje közlegénynek. De a míg nincs, nekem kell megállnom a helyet.

Valamint tisztában vagyok feladataink iránt, úgy világos előttem az is minő módszert kell követnünk. A tiszta igazság kimondása, kíméletlenül, de személyes indulatosság és tulzás nélkül, csak az biztosíthatja számunkra azt az erkölcsi fölényt, mely előtt a jobbak

előbb-utóbb mégis meg fognak hajolni. Egy tulzás melyet reánk bizonyítanak, lerombol tiz igazságot melyet nem tudnak különben megcáfolni. Utolsó jászberényi beszédemben, a mandátum átvételekor megütöttem azt a hangot, melyről szeretném ha összes föllépéseinken áthúzódjék: „a többség újból reátok bízta a kormányzatot, ám legyen. De ez nem azt jelenti hogy a nemzet a létező súlyos bajok orvoslásáról lemond, hanem azt hogy erre az orvoslást malgré tant töletek várja. Ha ennek a feladatnak meg tudtok felelni, megszűnik ellenzéki szerepünk, ha pedig nem, akkor viszont a kormánypárt hazafias és független gondolkodású tagjaitól elvárjuk hogy pártállásukat a nemzet megmentésének érdeke fölé ne helyezték. „C'est une mise en demeure”, az egyetlen correct és méltóságteljes válasz részünkről a választások eredményére. A kormánypártot az ily magatartás zavarhatja meg leginkább, mert elvi helyességét tagadni nem lehet, és van a kormánypártban sok elégedetlen elem, mely előtt most 5 évi biztos mandátum fekszik. Ez alatt az 5 év alatt sok oly dolog érlelődhetik meg, melyre ma senki sem gondol.

Főfeladatunk lesz a pénzügyi téren egy teljesen kielégítő, tervszerű, végeredményében az orvoslást biztosító actiót folyton követelni, és a kormány javaslatait ebből a szempontból bírálni: mint egy egész részleteit, a mely egészet látni a nemzetnek jogában áll. Mert a legnagyobb veszély az, hogy Tisza valamit tenni fog a mivel a helyzet egy időre javul, a minek folytán az állampapírok árfolyama emelkedik, de a mi még sem orvosolja tökéletesen a bajt, úgy hogy a figyelem elalszik, az optimismus ismét lábra kap, és néhány év múlva a mainál is rosszabb helyzet előtt állunk. Szóval a félrendszabályoktól, és azoknak álnokul megnyugtató hatásától félek leginkább. Itt nagyon fontos feladata van az ellenzéknek, ha ezt a veszélyt – mert alap nélküli – megnyugvást megakadályozni tudja. És mindjárt a felirati vitánál akarom ezt az országgyűlésen kifejezni.

Eddig, leveled tartalma szerint, a követendő eljárást nézve úgy látszik mindenben egyetértünk. De van leveledben egy kis szemrehányás irányomban, melyet nem igen értek. Azt mondod t. i. hogy sokkal inkább Horváth Lajos, Horánszky, Hódossy elvbarátaimmal társalgok és érintkezem mint „velünk”. Kit értesz a „velünk” szó alatt? Talán az aristocratiát és a vele összefüggő casinói köröket?

Ha ezt gondold akkor hozzuk tisztába a dolgot. Hogy legtöbbet azokkal érintkezem a kik munkatársaim, küzdelmeimnek részesei és vezérkarom tagjai, kikkel tehát minden fenforgó kérdést első sorban kell megbeszélnem, mert az ő nézeteikkel kell mindenk előtt számolnom, mert tőlük nyerhetek leginkább tanácsot – minthogy ők ugyanazt akarják mint én, az kétségtelen, és az nem is lehet máskép. Ez a sűrű érintkezés természetesen kiterjed az előkelő körök azon tagjaira is, a kik az én politikai körömhez tartoznak, mint

Károlyi Sándor és ezentul remélem Te. Ezenkívül a pártnak a közlegényeit is cultiválnom kell, legalább időt és alkalmat nyujtanom nekik hogy velem mindenkor érintkezzenek, mert csak így bírom bennök fentartani a lelket, csak így fejezhetem ki azt az elismerést melylyel jellemes kitartásuk – és azt a hálát melylyel megható ragaszkodásuk iránt viseltetem.

Ennek a kötelességemnek a teljesítése napirendemnek oly beosztását teszi szükségessé, mely elvbarátaim többségének szokásaihoz simul, és ez nagyon megnehezíti az ugynevezett előkelő társaság frequentálását. A kettőt cumulálni nem tudom, mert nem az az egy néhány beszéd, hanem a tulságosan sok társalgás, az egyedül-lét és gondolkodás nélkülözése fárasztja ki idegeimet és gégémét is. Ha pedig a kettő közül választanom kell, nem áldozhatom fel azok társaságát kik velem, együtt éreznek, dolgoznak, szenvednek, nélkülöznek, a kiknek hozzám mindenkép joguk van, azokénak a kik törekvéseimet sem felfogni, sem méltányolni, még kevésbé támogatni nem tudják.

A főrendiház reformja óta lemondtam arról hogy az aristocratia mint testület a nemzeti regeneratio tényezője legyen. Egyes aristocraták igen, de hányan vagytok? Te, Károlyi Sándor, Wenckheim Frigyes, Zselénszky Róbert, Sztáray Antal, egy pár erdélyi – első helyen Bánffy György gróf - a kik mélyen éreztek és következetesen lelkesültek egy általános politikai célért. Az aristocratia tulnyomó része egyrészt az osztály-egoizmusba van sülyedve, másrészt a nagyzási életmód kényeztető hatása által arra szoktatva, hogy mindent – a politikát is – személy szerint csináljanak. Három év előtt megharagudtak Tiszára a zsidó-törvény miatt, akkor ellenzékiekké lettek, most ez a harag elpárolgott, észrevették hogy saját hatalmi érdekeik javára sokkal könnyebben alkudozhatnak Tiszával, a ki minden privát passiót kielégít csak őt ne bántsák, mint velem, a ki semmit nem ismerek úgy mint a nemzeti egésznek létfölttételeit és lettek ismét kormánypártiak. A corruptio a közigazgatásban az ő érdekeiket kíméli, csak a szegény ember szenved alatta, ez tehát őket nem érdekli. Fehér holló ebben a körben az, a ki egyéni érdekeinek, vagy mulatságainak határán túl még valamiért melegedni tud, ha csak nem az udvar kegyeiért. Mikor a főrendiház reformja tárgyalatott, ugyan hányan voltak a régi főrendiházban a kik a kérdést így vetették volna föl maguknak, hogy miként lehessen egy oly felsőházat alkotni, mely ezen alkotmányos tényező feladatait a lehető legjobban megoldja, mely alkotmányunknak, szabadságunknak, nemzeti fenállásunknak egyik erős oszlopa legyen? A kérdés mindig csak az volt minél több hatalmat megtartani a kaszt-nak, de erre nézve is a kaszt gazdagja a kaszt szegényével összeveszett, és a gazdag Tisza segítségével lefőzte a szegényt. Én ezt még nem emésztettem meg, és nem is igen fogom megemészteni soha, nagyon csúnya volt.

Az egésznek facitja az, hogy nekem elvbarátaim közt kell élnem, a nélkül hogy az érintkezést másokkal kizárjam, hogy nagyon fogok örülni ha az aristocratia közül minél többen csatlakoznak hozzánk, de hogy az aristocratia mint olyan, a körében uralkodó szűkkeblű, felületes és szeszélyes felfogásánál fogva megbízható támpontot nem nyújthat, azt tehát ott nem is keresem. A mint a Józsefvárosban mondtam: én mindazon honpolgárokra támaszkodom a kik a nemzet helyzetét úgy nézik mint én, és a javulás érdekében következetesen dolgozni akarnak mint én, a társadalmi állás minden megkülönböztetése nélkül, de egyetlen osztályra mint olyanra nem bázírozhatom működésemet.

És most Isten Veled, édes Aurél. Remélem ezek a hosszúra nyúlt fejtegetések némely aggodalmat benned eloszlattak, és növelték kedvedet küzdelmeinkhez, hitedet hivatásunkban. És kimondhatatlanul örülök hogy ismét magam körül foglak találni, és kérem leplezetlen őszinteséggel elmondandó kritikádat, tanácsodat, figyelmeztetésedet minden alkalommal. Ha közvetlenül ezekre akarnál válaszolni, szolgáljon tudomásodra hogy még 14 napig itt maradok, azután pedig 3 hetet Alt-Aussee-ban (Steyermárk) fogok tölteni.

Ölel igaz barátod Apponyi Albert.

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2 Apponyi Albert 1885-1905. 14-19.

24. Apponyi Albert levele Esterházy Miklós Móríc grófhhoz

Budapest, 1922. 07. 12

Tisztelt Barátom!

Jelen sorok átadója az Európai Diáksere Akció vezetőségének tagja, kit személy szerint legmelegebb pártfogásodba ajánlok.-

Az Európai Diáksere Akció célja az, hogy a külföld hasonló ifjúsági egyesületeivel már megkötött megegyezés alapján e nemzetek ifjúságát évente azonos magyar ifjúsággal cserélje ki.-

Az akció 1922. augusztus hó 5.-én nagyszabású diáksere napot rendez a fővárosban. Kérlek, hogy az Akciót ez alkalomból legmelegebb pártfogásodban és támogatásodban részesíteni szíveskedjél.-

Fogadd kérlek tisztelem őszinte nyilvánítását. Apponyi Albert

25. Apponyi Albert levele Falk Miksához

Budapest, 1895. 01. 12.

Tisztelt barátom!

Az a cikk Mihailovitchról mely már megbeszélésünk tárgyát képezte ma jelent meg a zene-irodalmi szemlében. Ha tehát fuzionalis szándékaid a zeneirodalom terén ugyanazok maradtak, vedd át szívesen a magam-gyártotta fordítást, és légy kegyes a „Bud. Tagbl.”-nak egy kefélenyomatot küldeni, hogy a Lloyd-dal egyidejűleg közölhesse.

OSZKK, Gróf Apponyi Albert Falk Miksához. Fond IV/26. 7.

26. Apponyi Albert levele Falk Miksához

Budapest, é. n.

Tisztelt barátom!

Részemről szó sem volt arról hogy a „P. Lloyd”-ban való kiadás költségeinek egy részét elvállaljam. Egyszerűen azon kérdésedre, vajon súlyt fektetek-e arra hogy az egész értekezés jelenjen meg a Lloyd-ban, azt válaszoltam hogy én ilyen szerénytelen igényt nem formálok, és csak annyit kérek a lapba fölvetetni a meñyit szerkesztőségi szempontból szükségesnek látsz.

Ettől eltekintve, a magam számára ohajtottam egy teljes német fordítást, melynek költségét – minthogy nem a lapnak, hanem nekem készül – természetesen én viselném. Erre szívesen igénybe vettem volna azokat a jó német tollakat melyek nálad dolgoznak, és ehez kértem beleegyezésedet és szíves tanácsodat.

Ez az egész dolog olyan egyszerű hogy nem is értem miként támadhatott belőle félreértés. Tehát újból kérlek ne közölj többet a Lloyd-ban mint a meñyit a lap érdekében szükségesnek látsz, mert nincs reá igényem, és nem is akarnám hogy az én kedvemért bármely lap – különösen pedig egy ellenpárti lap – magát olyan ballast-tal terhelje, melyet olvasóinak szempontjából nem tart szükségesnek.

Még a „Nemzeti Ujságnál” és Tagblatnál is teljesen a szerkesztőségre hagytam mit és meñyit akarnak közölni.

Ha pedig ez félreértésre ad okot, akkor fordító osztályodnak közreműködését sem veszem igénybe.

Tisztelő híved Apponyi Albert.

OSZKK, Gróf Apponyi Albert Falk Miksához. Fond IV/26. 14.

27. Apponyi Albert levele Festetics Tasziló herceghez

Budapest, 1927. 03. 23.

Kedves Tasziló!

Csodálkozni fogsz, hogy egy Keszthelyre vonatkozó ajánlással alkalmatlankodom neked, de erre késztet a mellékelt levél, melynek írója Operaházunk kiváló művésznője, (...) Anna, a kit mint nőt ép annyira tisztetek mint művészi kvalitásaiért te is fogsz, és a ki gyakran jár házunkhoz. A kérés tartalmát a levélből veszed ki, én csupán saját meleg pártolásommal toldhatom azt meg.

Igaz tisztelettel régi barátod Apponyi Albert

MNL-OL, Festetics (II.) Tasziló (P 253), 1. d. 2. Apponyi Albert 1927., 1-2.

28. Apponyi Albert levele Feszty Árpádnak

1894. 08. 10.

Ha fenn akarunk állani mint magyar nemzet, magyar állam, akkor ezen akaratnak öntudatos ereje kell hogy áthasson mindent: politikát, gazdasági és kulturális életet. A köztevékenység minden ágában mindenki érezze, hogy szomszédja más alakban bár, de ugyanazt az eszmét szolgálja, és hogy ez a sokoldalú tevékenység olyan vezetés alatt áll, mely – gyengeség és szórakozottság nélkül – ezt az egy célt ismeri.

Ebben az organikus önfenntartási munkában nagy szerepe van annak a művészetnek, mely a hazai történelem dicsőségét és szomorúságait emlékező tehetségünkől szívünkbe viszi át. Itt a kiaknázatlan kincseknek egész bányáját, a nagy feladatoknak egész tömegét találja a magyar művészet. És én az első magyar körképet nem csak azért szeretem, mert igazi műremek, hanem főleg azért, mert alkotója erős kézzel markolt bele művészetének nemzeti feladataiba.

Vivat sequens!

Apponyi Albert

29. Apponyi Albert levele Földes Bélához

Éberhard, 1900. 05. 18.

Tisztelt barátom!

Ugy értesültem hogy szíves voltál Koncsek István volt jászberényi polgármester fiára vonatkozó kérésemet tekintetbe venni, de egy kis tévedés esett mert egy Koncsek Pál nevű tanulót osztottál be saját commissiódba, a kit pedig én ajánlottam, az Koncsek Béla.

Ha lehet a dolgon még segíteni, úgy nagyon leköteleznél, ha azonban nem, úgy kérlek Koncsek Béla érdekében (a ki Jun. 10^{én} vizsgázik) Pikler tanár urnak egy pár jó szót mondani, mert ettől fél leginkább – nem levén elveinek követője. Lángnak majd én szólok.

Szíves üdvözlettel tisztelő híved Apponyi Albert.

OSZKK, Apponyi Albert Földes Bélához. Levelestár. 2.

30. Apponyi Albert levele Fraknói Vilmoshoz

Budapest, 1918. 05. 20.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök úr!

Köszönettel vettem nagyérdemű füzetét és nem kevésbé érdekes levelét. Az utóbbiban fölvetett eszme azonban, a milyen szép, szerintem époly kevésbé keresztülvihető. Egész bizonyos hogy a kormány ellenezné, azzal az indoklással (melynek alaposságát nem is tagadhatom) hogy az entente-hatalmak mai programja és lecai dispositiója mellett részünkről történő minden béke-initiatíva csak a gyengeség jelének vétetik és így nem csökkenti hanem inkább megerősíti náluk a háborus kedvet. Sajnos a dolognak még érni kell. Azután, az a három-három parlamenti tag a ki a legjobb esetben találkozónék, csak is saját államának követeléseit képviselné, a francziák Elzász, az olaszok Friulét követelnék – esetleg Erdélyt Romániának. Volna-e haszna ilyen találkozásnak?

Kétségtelennek látszik hogy most még a fegyveré a szó, hogy mikor áll be amott a kijózanodás, azt csak az Uristen tudja.

Kiváló tisztelettel Méltóságod őszinte híve Apponyi Albert

31. Apponyi Albert levele Grünwald Bélához

Budapest, 1887. 09. 22.

Kedves barátom!

Budapestre érkezvén barátainktól azt a hírt hallottam hogy te csak Novemberben akarsz ide jönni, az országgyűlés megnyitását pedig ignorárod.

Én pedig nagyon kérlek hogy ezt ne tedd, hanem legalább néhány napra az országgyűlés megnyitásakor körünkbe jöjjél.

Először is meg kell beszélnünk a helyzetet, a követendő eljárást, a benyújtandó felirati javaslat szövegét. Añyi figyelemmel voltam érdekes munkádra, (melyet hogy nem kívánsz félbeszakítani nagyon érthető) hogy a felirati javaslat elkészítésére Horváth Lajost kértem föl. Ettől tehát szabadultál, de a párt eljárására vonatkozó tanácskozásoknál absolute nem nélkülözhetünk.

Másodszor rossz hatást tenne távolléted úgy a pártban mint a párton kívül. Jobbra balra diszquáltság, közönbösség s. a. t. jelének vennék. Pedig mindent kerülnünk kell a mi így magyarázható. A félhivatalos sajtó ugyis következetesen azt a nótát fujja hogy pártunk „meg van semmisítve”. Evvel szemben saját embereink önérzetére és önbizalmára kell hatnunk, és kifelé is az ellenkezőt demonstrálnunk, ezt pedig nem tehetjük kiabálással, dicsekvéssel és többé-kevésbé nevetséges tiltakozásokkal, hanem csak nyugodt, erélyes, következetes működéssel. De még az első benyomásban sem szabad hibának lenni, a párt kiválóságai közül bárkinek távollét által tündöklése pedig öreg hiba volna. A helyzet elég kényes arra, hogy minden ily jelenség nagy fontossággal bírjon.

Reményelem hogy ezek az érvek már époly meggyőzőleg hatottak, a minő döntőnek tünnek fel előttem, és még akkor is ha ez a hatás teljes mértékben nem érvényesült volna, bízom abban hogy egyszerű kérésünknek van nálad némi sulya.

A viszontlátásra tehát, és addig is baráti érzülettel maradok híved Apponyi Albert.

32. Apponyi Albert levele Halmay Elemérhez

Budapest, 1921. 05. 02.

Igen tisztelt főszerkesztő ur!

Első amerikai útjáról közölt beszámolója után fokozott várakozással tekintek a másodiknak remélhető eredményei elé. Az amerikai magyarság ön által elfogulatlan megítélését nyeri a hazai közállapotoknak, mely époly távol áll azok föltétlen elítélésétől, hiányaik tulzó beállításától és hazánk ebből következő befeketésétől, mint az absolut magasztalástól és a valódi bajok palástolásától. Az én kritikám talán némely irányban enyhébb mint az öné, de nagyban és egészen egyetértünk, különösen abban hogy hazánk elbíri az igazságot, és csak az igazság fegyvereivel védhető. És itt nem lehet eléggé hangsúlyozni hogy azok a jelenségek a melyek világszerte oly méltó visszatetszést szültek és a keresztény irányzatra homályt vetettek, ma már a multhoz tartoznak, hogy közszabadságaink teljes visszaállításához közeledünk és hogy a (...) nagy munkája, a felszínes – bár fölösleges és eléggé nem sajnálható – kritikák dacára, következetesen előre halad. Mutatja ezt, egyebek közt, a munkásság tegnapi május 1. ünnepének zavartalan és méltóságteljes lefolyása. A mint pedig Bethlen István miniszterelnök a keresztény irányzatot magyarázza, t. i. a keresztény társadalom (...) az őt megillető vezető állás elfoglalására, az egyenjogúság elvének tiszteletben tartása mellett, az szóról szóra megegyezik azzal a mit erről körülb. egy év előtt jászberényi beszédemben elmondtam, a közvélemény osztatlan belenyugvásával.

Nincs tehát okunk sem szégyenkezni sem pessimiszticus ön-gyötrést végezni, hanem, helyzetünk sulyos voltának teljes tudatában, önérzetes bizalommal nézhetünk a jövőre. Az angol képviselőház utolsó vitája a Trianon-i békeszerződés ratificatiójáról fényesen bizonyította a külföld irántunk való bizalmának és rokonszenvének újból ébredését és különös elégtételekre szolgál hogy az érzelmek nyilvánításába elől járt a „labour party” az a vezérfúria aki annak idején sulyos vádakat emelt közállapotaink ellen, a mi igazolja azt az állításomat hogy kibontakozásunk azon szomoru stadiumán hála Istennek tul vagyunk.

Önnek tehát, igen tisztelt barátom, most nem lesz nehéz amerikai testvéreink közt azt a bizakodó hangulatot terjeszteni a melyet minden nehézségünk dacára itt érzünk és ezzel hozzájárulni annak a lelki összhangnak helyreállításához a melyet az oceánon innen és tul élő, küzdő, dolgozó magyarság e két nagy elágazása közt fentartani, mélyíteni, mind bensőbbé tenni közös ohajunk, közös törekvésünk.

A legjobb kívánatokkal és igaz tisztelettel őszinte híve Apponyi Albert

33. Apponyi Albert levele Heltai Jenőhöz

Budapest, 1927. 10. 28.

Mélyen tisztelt Író Úr!

Egyesületünk, mely szegény betegek gyógyításával foglalkozik, évente a betegek ezrei és ezrei keresik fel, hogy betegségükre, szenvedésükre enyhülést, gyógyulást találjanak. Ehhez azonban sok pénzre van szükségünk és mindent elkövetünk, hogy betegeink megkapják azt, ami gyógyulásukhoz szükséges.

Ezt a törekvésünket a magyar társadalom is honorálja és mindenkor, amikor szükséges volt, készséggel sietett támogatásunkra.

Jótékony alapunk javára rendeztük a vígszínházi művészmatinét 1927. november 27-én. Örömmel láttam, hogy mélyen tisztelt Író Úr a legnagyobb készséggel bocsátotta rendelkezésünkre darabját, hogy a matinénk legteljesebb anyagi és erkölcsi sikerét biztosítsa.

Hálás köszönetemet fejezem ki Heltai Jenő író úrnak egyesületünk iránt tanúsított jóindulatáért, amivel lehetővé tette, hogy sok szenvedő szegény betegünk könnyeit letörölve, őket gyógyultan családjának és a társadalomnak visszaadjuk.

Apponyi Albert v. b. t. t. elnök

PIMK, Budapesti Poliklinikai Egyesület Gróf Apponyi Albert Poliklinika, Apponyi Albert levele Heltai Jenőnek, Bp., 1927. 10. 28. V. 3823/115.

34. Apponyi Albert levele Herczeg Ferenchez

Budapest, 1911. 05. 01.

Tisztelt barátom!

Mint a „Magyar Figyelő”-vel őszintén rokonszenvező olvasója a folyóiratnak, föl kell figyelmedet hívnom arra a körülményre hogy igen aggályos pártpolitikai kisiklások fordulnak elő egyes füzetekben, melyek a kitűzött programtól eltérnek és a folyóirat universalis határát komolyan veszélyeztetik. Kisebb-nagyobb mértékben ezt már Réz Mihály néhány korábbi cikkében érzékelttem, leginkább azonban feltűnt Ferenczi Zoltánnak egy cikkében, a mely a hadsereg magyar lábra állításának követelményét

kifogásolta azon kényelmes alapon hogy annak egyik ismeretlen védője csakugyan számárságot mondott a cikkíróval folytatott beszélgetés során) és most legujabban a „Levelek Magyarországról” című cikkben, a mely az utolsó évek politikai fordulatairól a legközönségesebb munkapárti korteshangon szól.

A folyóiratnak számos barátja, a ki nem tartozik a szabadelvű- s 'a munkapárt táborához, kénytelen fölvetni a vagy-vagy kérdését. Vagy pártfolyóirat a „Magyar Figyelő” akkor vallja magát annak és tudni fogjuk hányadán vagyunk és mi tevők legyünk, vagy megmarad magasabb célja mellett, melyeket a nemzetrontó radikalizmus a pártpolitikaiaknál aktuálisabbakká tesz és a melyek mellett csakugyan az egész nemzeti értelmiséget csoportosíthatja és akkor az ilyen kisiklásokat gondosan kerülni kellene, mert csak lehetetlenné teszik azt a tömörülést melyet a M. F. eredetileg céljául tűzött.

Igaz tisztelettel őszinte híved Apponyi Albert

OSZKK, Apponyi Albert Herczeg Ferenchez. Levelestár. I. n.

35. Apponyi Albert levele Herman Ottóhoz

Éberhard, 1908. 05. 23.

Igen tisztelt barátom!

Engedd hogy ornitologiai hivatalos megkeresésedre bizalmas alakban válaszoljak. Azt a hollandi idézetet lefordítani nem tudom, nem bírván a nyelvet és az idézett beszéd tartalmára sem emlékezvén oly tüzetesen hogy combinatio útján rájöhessek mit idéztek tulajdonkép abból a derék hollandusok. A némethez hasonló egy pár szóból azonban sejtem hogy itt arról a gondolatról van szó a melynek ismételtlen kifejezést adtam, a béke-törekvéseket kigúnyolókkal szemben, hogy az emberiségre nehezedő különféle bajok ellen folytatott harcz egyetlen egy esetben sem éri el célját tökéletesen, mert sem a bűnt, sem a betegséget, sem a tudatlanságot nem sikerül kiirtani teljesen: de ezek a célok vég nélkül megközelíthetők és mert érdemes dolog a harczot fölvenni a mely ama bajok csökkentését eredményezi, vég nélküli progressióban. Ezt az elméletet alkalmaztam a háború elleni harczra is, az „örök béke” valószínűleg utópia, csakugy mint a bűnnek, a betegségnek s. a. t. teljes kiküszöbölése, de a háboruk számát csökkenteni, sok háborút a mely a céltudatosan erre irányuló törekvés nélkül kitört volna, megakadályozni igenis lehet. Ha tehát nem nevezhető céltalannak az emberiséget sújtó többi csapások ellen folytatott

küzdelem, azon címen hogy a teljes eredmény ki van zárva, ha minden csökkentése a szenvedésnek, a rossznak, a nyomornak értékes, úgy ez áll a háboru elleni küzdelemről, a béke-törekvésekről is.

Ilyesmiről lehet szó a kérdéses idézetben, de ezt csak gyanítom – tudni nem tudom.
Igaz tisztelettel: régi híved Apponyi Albert

MTAKK, Apponyi Albert levelei Herman Ottóhoz. 1888-1908. Ms. 250/100-107. 5.

36. Apponyi Albert levele ismeretlenhez

Budapest, 1875. 07. 29.

Tisztelt barátom!

Tudatom veled hogy a Hódsági kerületben Linder György helyett ezentul én leszek pártunk jelöltje. Linder oly spontán szívességgel ajánlotta fel lemondását – és annyira biztatott a siker iránt, hogy a küzdőtért elfogadni kötelességemnek láttam. Vasárnap kezdem körutamat.

E sorok célja az hogy Téged jelöltségem támogatására felkérjelek, tudom hogy ottani szerbeknél befolyásod van. Sapieni sat.

Igen sajnáltam bukásodat, különben hasonló sorsban részesültem.

Tisztelettel üdvözlő híved Apponyi Albert

MNL-OL, Apponyi Albert iratai (P 376), 8. d. 3. 1875-1924, + é. n. 2.

37. Apponyi Albert levele ismeretlenhez

Budapest, 1895. 01. 04.

Kedves barátom!

Meggondolván a dolgot arra az eredményre jutottam hogy a krízis megoldása előtt semmi esetre sem mehetek Bécsbe, bármeñyre szeretnék Bénivel beszélni. Az emberek föltétlenül megtudnák a dolgot, és úgy magyaráznák mintha én saját érdekemben mentem volna segítséget kérni. Pedig minden ilyen előtérbe tolokodásnak és ön-kinálgatásnak legcsekélyebb látszatát is kerülnöm kell.

Egyébiránt döntő befolyást az én megnyugtatómra ez a beszélgetés úgy sem gyakorolhatna.

A mit nekem Béni esetleg mondana az semmi obligót nem hárítana az új kormányelnökre, az ilyen obligo nélküli nézetnyilvánítások pedig nekem semmi biztosítékot nem nyújtanak az új kormányelnök politikájára nézve, és így nem befolyásolhatják állásfoglalásomat Vele szemben.

Gondolom magad is át fogod érezni ezen eljárási szabályoknak helyességét.

Igaz barátod Apponyi Albert.

MNL-OL, Kállay Béni (P 344), 44. cs. A. 1. Apponyi Albert 1895. 1-2.

38. Apponyi Albert levele ismeretlenhez

Éberhard, 1898. 03. 29.

Kedves Barátom!

Ma vetem Londonból kelt szíves soraidat, bámulom tevékenységedet, mellyel az országnak nagy szolgálatot teszel. Kifelé csak valamiképp iparkodjunk szegény hazánk jó hírnevét megóvni, ámbar magunk között meg kell vallanunk, hogy a közállapotok napról-napra deszeorátusabbak, a nemzet folyton demoralizáltabb, minden tényező egyre hitványabb lesz. Én gyökeresen meguntam a magyar közéletet, és azért azt a néhány napi nyugalmat is hálával élvezem, melyet a húsvéti szünet nyújt.

Isten veled. A viszont látásig melegen üdvözöl tisztelő híved Apponyi Albert

PIMK, Gyulai Márta-hagyaték, V. 4131/123.

39. Apponyi Albert levele ismeretlen [Szemian] főjegyzőhöz

Budapest, 1878. 07. 25.

Igen tisztelt főjegyző úr!

Jul. 23^{áról} kelt nagybecsű sorait e percben vettem, és azokból értesülvén hogy Szeberényi fölléptetése után is hasonlóan kedvező az ügyek állása, sietve a következőkben válaszolok.

Jul. 15^{éről} kelt levelére – mely engem árvai utam közben talált – Pestre visszajövetelem után azonnal válaszoltam. Ezen levelem úgy látszik elveszett vagy elkésett. Rövid tartalma ez: Bobrón nincs, nem is lesz ellenjelöltem, de ha még akadna is, megválasztásom mathematicailag bizonyos, és én becsületszavammal vagyok lekötve hogy ottani mandátumomat tartsam meg. Ennek dacára a szeniczi jelöltséget is elfogadtam, és lelkem öröme szolgálna hasonló cselekvés által a B. Csabai ellenzéket ha lehet diadalra – mindenesetre tisztességes küzdelemre vezetni. Csupán azt kérdezem: miután így a vezetőknek Szeniczen és Csabán is tiszta bort öntöttem, hogy megválasztásom esetére a mandátumot meg nem tarthatom, célszerűnek tartják-e a zászló kibontását és komoly fölléptetésemet? A szenicziek belenyugodtak, ha Önök Csabán hasonló véleményben vannak, rendelkezésükre állok – még pedig igen nagy örömmel. Az erre vonatkozó bizonytalanság okozta hogy Pölner Lajos derék elvbarátunknak, kinek irántam való rokonszenvéért igen hálás vagyok, még nem írtam, mert ha Önök azt hiszik hogy így nem volna helyén az actió, akkor P. urhoz intézett levelem tenorja az volna, hogy Bobrón tett ígéretem folytán a jelöltségre nem vállalkozhatom, és más ellenzéki jelöltet, név szerint B. Kaas Ivort, a P. Napló főmunkatársát (ev. vallásut) egy lángeszű jellemteljes férfit ajánlanék figyelmükbe. Kivel kész volnék Csabára jönni, mellette beszédet tartani s. a. t. De ha azt hiszik hogy tovább kell vinni a harcot az én firmám alatt, (a mit a Csabai nép megsértése nélkül okkal móddal keresztülvihetőnek tartok) akkor készségemet jelenteném ki a jelöltség elfogadása mellett. Ezen bizalmas közlésem után, Önöknek közgyűlést kellene tartaniok, és engem a jelöltség elfogadására formászerint meghívni – a mi levélben történhet. Erre azután szerdán f. h. 31^{ik} napján 2 óra tájban már Csabára érkezhetném. Előbb nehezen, mert ma este megyek Szenczire honnan hétfő előtt vissza nem térhetek, és egy nap a programbeszédre való készülés minimum.

Ezeket roppant sietve írom – és bocsánatot kérem írásom rendetlenségéért. Legyen szíves nekem holnap vagy holnapután Holicsra, küldöncz Szenicz, sürgönyözni, „Terv el van fogadva” – vagy: „Terv így keresztül nem vihető”. – Octoberben leköszönésemet igen szépen indokolhatnám a párt érdekével, és ugyancsak Kaas Ivort, vagy más kitünőséget ajánlanék, kit – a jég meg levén törve – könnyű volna azután keresztülvinni.

Öszinte hálával és tisztelettel maradván tekintetes úr kész szolgálja Apponyi Albert

OSZKK, Apponyi Albert ismeretlen főjegyzőhöz. 1878. 07. 25. Levelestár. I. n.

40. Apponyi Albert levele ismeretlen [Szemian] főjegyzőhöz

Budapest, 1878. 08. 09.

Igen tisztelt főjegyző úr!

Árvamegyéből – melynek mindkét választókerülete egyhangulag ellenzékit választott – visszatérve, első teendőm becses sorait megköszönni, és önöknek megmondani hogy a B. Csabai választási mozgalomra és annak eredményére büszke vagyok, és hogy mindenképpen örülök hogy azt megindítottuk. Ha nem volna a párt érdekében sürgős Jászberénybe menni, Liphay választásának biztosítására, rögtön Csabára rándultam volna hogy pártomnak személyesen megköszönjem ragaszkodását, bizalmát és kitartását. Így azonban ezt későbbre kell halasztanom. Céлом a pártot – mint B. Csabai egyesült ellenzéket – állandóan szervezni, és vele folytonos összeköttetésben maradni, mire a békésmegyei ügyekben szándékolt részvételem alkalmat fog nyújtani, ezen uton jövőre biztosan reménylem a győzelmet. Csabáról kiindulva, megyeileg szerveznők a pártot. Sed ferrum sundendum dum callidum, azért, ha tervemet a párt vezetői helyeslik és az utolsó harcok benyomás alatt kivihetőnek tartják, még e hó vége előtt Csabára jönnek. Ha nem, akkor rövid bucsuztatót szeretnék, és azt falragaszokban közzététetni kérem.

E két alternatívára nézve becses választát mihamarabb kérem. Hétfőn vagy kedden megint Pesten leszek.

Fogadják még egyszer köszönetemet mindannyian kik engemet annyira érdemen felül kitüntettek, és azon lelkes nők is, kik az ügy iránt oly melegen érdeklődtek.

Viszontlátásig tisztelettel üdvözli hű szolgája Apponyi Albert

U. i. Tisza debreceni bukása és Szilágyi józsefvárosi diadala országszerte ujjongással fogadtattak. De a Csabai választás is nagyon kedvező benyomást tett ellenzéki körökben. Üdvözlétemet a bírónak és előljáróságnak.

OSZKK, Apponyi Albert ismeretlen főjegyzőhöz. 1878. 08. 09. Levelestár. I. n.

41. Apponyi Albert és Horánszky Nándor levele ismeretlenhez

Budapest, 1892. 01. 01.

Tisztelt Uram!

A „Nemzeti Párt” őszinte örömmel értesült, hogy az ellenzék Önben egyik lelkesült és buzgó hívét bírja.

Erre támaszkodva hazafias bizalommal fordul Önhöz és kéri, hogy vesse latba minden erejét és befolyását a „Nemzeti Párt” tiszta és hazafias elveinek győzelme érdekében.

Pártunk nagy bizalommal néz a hazafias Sümeg kerületi választók szavazata elé és eddig mindent megtett, hogy lehetőleg Sümeg vidéki párthívet nyerhessen meg a „Nemzeti Párt” jelöltjéül.

Ha azonban ebbeli fáradozásai sikertelenek maradnának, a „Nemzeti Párt” központi végrehajtó bizottsága elhatározta Szemere Attila urat jelöltül ajánlani a sümegi választók lelkes jó indulatába.

Szemere Attila pártunk rendíthetetlen híve és fia néhai Szemere Bertalannak, a szabadságharc nagynevű miniszterelnökének, s egyike a magyar politikai irodalom leghivatottabb művelőinek.

Azt hisszük, az ő jelöltségét barátságos támogatásban fogják részesíteni a sümegi választókerület összes ellenzéki elemei. Hogy azonban ez iránt tájékozódva legyünk, kérjük szíves véleményét velünk minél előbb tudatni arra nézve: vajon alkalmas jelöltnek tartja-e T. Uraságod Szemere Attilát, hajlandó volna befolyását az ő érdekében latba vetni és hiszi-e, hogy az ő személyével pártunk biztos győzelem elé nézhet a sümegi választókerületben?

Hazafias üdvözléssel Apponyi, Horánszky

PIMK, Darnay Kálmán-gyűjtemény. V. 4713/35/2. 1.

42. Apponyi Albert levele Jankovich Bélához

Budapest, 1914. 10. 01.

Kegyelmes Uram!

A mellékelt levelet Hansell oxfordi egyetemi tanár írta sógoromnak, londoni nagykövetünknek. Kitűnik abból, hogy Golland Arthúr budapesti egyetemi tanár, magyar állampolgár, Angliában rekedt és nagyon óhajt hazajönni. Hansell tanár, aki Angliában nagy befolyású ember (a mostani királynak nevelője volt), azt kéri, hogy amennyiben innen illetékes helyről lépések tételének, Gollandnak hazabocsátását el lehetne érni. Az „illetékes hely” ez esetben a vezetésed alatt álló minisztérium. Ezért tisztelettel hozzád teszem át az ügyet. Tudni fogod, hogy lehet-e valamit tenni és mit. Én az amerikai nagykövetség útján, magánember létemre többször sikeresen jártam el hasonló helyzetben levő honfitársaim érdekében.

Igaz tisztelettel őszinte Apponyi Albert

MNL-OL, Jankovich családtagok iratai (P 1285), 16. cs. 24. t. Jankovich Béla kultuszminiszter tevékenységével kapcsolatos iratok 1913. 184.

43. Apponyi Albert levele Jankovich Bélához

Éberhard, 1915. 08. 02.

Kegyelmes Uram!

E napokban fog a minisztériumodhoz megérkezni a hercegprímás fölterjesztése az üresedésben lévő pozsonyi kanonokság betöltése tárgyában. A hercegprímás első helyre Doller János féli plébánost terjesztette föl és én csak arra kérlek, hogy azt a fölterjesztést fogadd el – illetőleg terjesszed Ő Felsége elé. Úgyis szokatlan dolog a megyés püspök fölterjesztési sorrendjétől eltérni, de félek, hogy ebben az esetben magas befolyások fognak abban az irányban érvényesülni, pedig nagy méltánytalanság volna, ha így történne.

A pozsonyi kanonokság többé-kevésbé nyugdíjas állás. Tehát a dolog természete szerint nem tehetséges fiatal lelkészeket illet meg, hanem a lelki pásztorkodásban megőszült érdemes papokat. Ezenkívül méltóbb senki nem lehet, mint Doller plébános, aki negyvennégy éves áldozár, mindig a legnagyobb tisztességgel és önfeláldozással teljesítette hivatását, most pedig már alig bírja az aktív lekipásztorkodás terhét, megrendült egészségével. Én öt fiatal káplár kora óta ismerem, mert mindig a mi patrinátusunkbaan működött, családommal együtt oly nagy tiszteletben tartom, hogy gyermekeim első vallási nevelését rábízam.

Ő mintája egy egyszerű, egyenes lelkű, istenfélő, hazafias és kizárólag hivatását követő munkás papnak. Már Vaszary prímás is neki szánta az első megüresedő pozsonyi stallumot, de akkor az első pozsonyi plébánia betöltése miatt kellett tőle eltekinteni. Talán erős érv mellette, hogy a mostani hercegprímás is magáévá tette elődjének álláspontját.

Bocsáss meg, hogy ilyen hosszú levéllel zaklattalak – ez mutatja mennyire szívemen hordom az ügyet.

Kiváló tisztelettel őszinte híved Apponyi Albert

MNL-OL, Jankovich családtagok iratai (P 1285), 16. cs. 24. t. Jankovich Béla kultuszminiszteri tevékenységével kapcsolatos iratok 1913. 282-283.

44. Apponyi Albert levele Jankovich Bélához

Éberhard, 1915. 08. 31.

Kegyelmes Uram!

Zenta városának vezető elemei ismételtén hozzám fordultak egy aggodalmukkal, melyet, tekintettel a lélektani tényezőknek mai időben előtérbe nyomult fontosságára, előttem el nem hallgathatok. Ugyanis a zentai gimnázium igazgatójának állása töltendő be. Ősrégi gyakorlat szerint a város kandidál erre három egyént és a miniszter ezek közül szokott egyet kinevezni.

Az ott fölmerült aggodalom abban áll, hogy esetleg most, pártpolitikai befolyások alatt, ettől eltérőleg nem a városból kandidált három egyén egyike, hanem más valaki fog kineveztetni. Fokozza az aggodalmat az a körülmény, hogy az a negyedik, akinek kinevezésétől félnek, az illetők hite szerint vallási tekintetben is ellentétet jelentene a város buzgó katolikus szellemével.

Én a kérdéses egyének egyikét sem ismerem, egyikükért sem érdeklődöm. Közbelépésre egyedül a dolog elvi oldala indít és ez is csak a háborús viszonyokra való tekintettel, melyek felszólalásomat megengedhetővé és előttem menthetővé teszik, midőn az a veszély fenyeget, hogy a kedélyek összhangjára egy jelentékeny kicsinység csorbát ejtsen. Mint miniszter szigorúan ragaszkodtam a tanügyi igazgatás teljes tárgyilagosságához a pártpolitikai praktikákkal szemben. Kétszeresen kívánatos ez ma, midőn ellenzéki oldalról a pártpolitika teljesen nyugszik, nem volna jó azt idő előtt életre ébreszteni.

Zenta városa csak azt kívánja, hogy az általa kandidált három egyén közül neveztessek ki az igazgató, hacsak mindhárom ellen nincs lényeges kifogás, méltányosnak látszik és a mai viszonyok között különösen indokolt ennek a szokásnak fenntartása.

Bocsásd meg ezt a beavatkozásomat, melynél csak a közszellem nyugalmanak érdeke vezérelt.

Kiváló tisztelettel őszinte híved Apponyi Albert”

MNL-OL, Jankovich családtagok iratai (P 1285), 16. cs. 24. t. Jankovich Béla kultuszminiszteri tevékenységével kapcsolatos iratok 1913. 280-281.

45. Apponyi Albert levele Jászhai Marihoz

Budapest, 1922. 03. 12.

Mélyen tisztelt művésznő!

Magyar kultur-ünnep az ön jubileuma, mert magyar kultur-emelkedést jelent az az ötven éves művészeti tevékenység, mely mindig a legmagasabb ideálok szolgálatában állott, a költészet legmagasabb válfajának, a tragédiának legnagyobb alkotásait ültette át a nemzet szellemi életébe, ezrek és ezrek átérzésébe. Egy német költő azt mondja hogy az utókor nem fon koszorút a színésznek, ez nem igaz. A hazai kulturtörténelem lapjain meg vannak örökítve színművészetünk nagyjai, hatásuk tovább él az általuk fölemelt, megnevesített nemzeti lélekben. És a nagyok közt ott ragyog már életében az ön neve, melyet két nemzedék hálája és tisztelete vésett be az örök emlékezés márvány lapjaiba.

Örülünk hogy az az örök megemlékezést csak mint jövőt szemléljük, hogy még mint jelent tisztelhetjük körünkben, adja Isten sok éven át.

Nagy szívvel lélekkel csatlakozik ehhez az üdvözlethez melyet a politikai élet egy jubilansa küld a magasabb, a művészeti élet jubilansának, azzal a hódolattal a mely fejedelmeket illet meg. Apponyi Albert.

OSZKK, Apponyi Albert Jászhai Marihoz. Levelestár. I. n.

46. Apponyi Albert levele Jókai Mórhoz

Brüsszel, 1900. 04. 20.

Igen tisztelt barátom!

A békebarát sajtó-szövetség magyar csoportjának megbízásából eljártam, bejelentettem megalakulását az interparlamentáris tanács tegnap tartott ülésén, fölkertem a tanácsot hogy az ügy fejlődési stadiumában a központi vezetést kezébe vegye, a mint erre a magyar interparlamentáris csoport részéről megbízásom is volt. Egyuttal az egész eszmét az interparlamentáris tanács előtt bővebben kifejtettem, és az ide mellékelt két határozati javaslatot terjesztettem elő, melyhez a sajtószövetség alapszabálytervezete is csatolva volt.

Eljárásom eredményéről a következőkben számolok be.

Az interparlamentáris tanács – melyben tudvalevőleg minden országos csoport két-két taggal képviselve van – egyhangú lelkesedéssel tette magáévá az ügyet, és fogadta el

mindkét javaslatomat. Egyszersmind legmelegebb elismerését fejezte ki a magyar sajtó iránt, mely az emberiség szent ügyének szolgálatában elől jár, és örömet hogy a Te világszerte tisztelt egyéniségedet látja e nagy horderejű kezdeményezésnek élén. A tanács tagjai, egymás után felszólalva, mindannyian azon meggyőződésüknek adtak kifejezést hogy a sajtó-szövetség létesülése döntő természetű haladást jelent a béke ügyére nézve, és szerencsét kívánnak hazánkknak, hogy a döntő lépést ő kezdeményezte. A legnagyobb súlyt fektetik ők is az interparlamentáris és a sajtó-szövetség közt létesítendő állandó összeköttetésre, és erre teljes előzékenységgel közreműködni készek.

Az interparlamentáris tanács tegnapi ülésén hiányoztak a német birodalom, Olaszország, Románia, Svéd és Norvégország valamint Szerbia képviselői. De a német csoport levélben tudatta lelkes hozzájárulást a sajtószövetség tervéhez, melyet vele előzetesen közöltem, hasonló természetű értesítést vettem az olasz csoport részéről is. A Skandináv államok hozzájárulása époly kevéssé kétséges mint a szerb csoporté, nincs ok hasonlót föl nem tenni román szomszédainkról: így tehát tervünk megvalósítása biztosítva van.

Mínthogy a kezdeményezés alig indulhat ki más tényezőtől mint az interparlamentáris csoportokból, az actió megindítására tulajdonképp csupán a párisi közgyűlés volna illetékes, csak ettől nyerhetne megbízást a tanács és a berni állandó iroda is. De mi nem akarunk ily soká várni. A tanács tehát, második határozati javaslatom értelmében, már most fogja a csoportokat kezdeményezésre, illetőleg a sajtó csoportok megalakítására fölhívni, és az állandó berni iroda, melynek élén Gobat svájci szövetségi tanácsos áll, már most ajánlja fel szolgálatait az alakuló sajtó-csoportoknak. Abban a reményben élünk hogy a párisi összejövétel alkalmával a már megalakult sajtószövetséggel fogunk érintkezésbe léphetni, ha talán – sőt valószínűleg – csak néhány országos csoportot fogna is e szövetség addig számlálni. Az alapszabálytervezet és a felszólítás e napokban fog az összes interparlamentáris csoportoknak szétküldetni.

Mindezekért, a mikben sajátáthatáskörét formai szempontból túllépte, az interparlamentáris tanács és iroda a párisi nagygyűléstől a fölmentést és utólagos jóváhagyást fogja kérni.

Kérlek légy szíves ezeket a magyar sajtó-csoporttal közölni és hivatalos jelentésként elfogadni, dacára annak hogy – hozzám intézett első igen becses leveled példáját követve, sőt azon tulmenve – a hivatalos formát teljesen mellőztem.

Ez nem csupán személyes érzelmeinknek felel meg sokkal jobban, de azon összeköttetés bensőségének is melyet a két szövetség közt létesítenünk kell, és a mely minden formalizmust és nehézkességet kizár.

Igaz kiváló tisztelettel híved Apponyi Albert.

OSZKK, Gróf Apponyi Albert Jókai Mórhoz. Fond V/15. l. n.

47. Apponyi Albert levele Justh Gyulához

Éberhard, 1903. 08. 02.

Kedves barátom!

Arra kérlek hogy aug. 10 és 11én, a mikor a vezérő bizottság ülésezni fog, Budapesten tartózkodjál, részt veszel-e vagy sem a bizottság ülésében, arra nézve akkor határozatsz, de legyen a bizottság tagjainak alkalma veled találkozni, nézeteidet hallani. Ezt azért kérem mert olyan benyomásom van mintha bizonyos ingadozás volna a koalícióban, mintha a leszerelési hajlamok és a személyes intrikák már-már veszélyeztetnék az actió határozottságát. Bánffy egy kérdőjel, Eötvös Károly alig leplezetten dolgozik a cselekvés megbénítására, Polonyi minden második nap duzzog valamiért, Kossuth-nak pedig anyi a jóhiszemű aggodalma hogy nem gázolja el azzal a határozottsággal a mely imponál ezeknek az áskálódásoknak.

Nem szabad megengednünk hogy a nemzetet capitulációba vigyék, azért kérem jelenlétedet az aug. kritikus napok alatt.

Baráti üdvözléssel tisztelő híved Apponyi Albert

MNL-OL, Filmtár, Justh Gyula hagyatéka 1865-1909. 709-710.

48. Apponyi Albert levele Justh Gyulához

Weidlingan, 1905. 09. 18.

Kedves barátom!

Már több hónap óta érzem, hogy gyomrom nincs rendben és (...) barátunk vizsgálata egy kis tágulást állapított meg a mely ellen karlsbadi vizet ajánlott – otthon. Azóta folyton lesem azt a 3 hetet a melyre szükségem van hogy ennek a rendeltetésnek eleget tegyek, de

nem találtam. Most pedig hirtelen némely olyan symptoma mutatkozott, mely ajánlatossá teszi hogy a dolgot tovább ne halasszam, annál inkább mert most előttem volna az a 3 hét mely alatt olyant, a mi ügyünk előmozdítása szempontjából közvetlen gyakorlati jelentőséggel bír nem mulasztok. Ki tudja mikor jön ilyen időköz, pedig úgy mint közel hatvan éves, apró gyermekekkel megáldott családapa, úgylis mint olyan küzdője a nemzeti ügynek a kire még nehéz feladatok várnak, köteles vagyok testi erőmet fentartani.

Ezeket körülményesen írtam meg neked, kedves barátom, mert a ma megrendelt kurának, mely miatt Csabáról is le kellett mondanom, legmélyebb sajnálatomra Makó is áldozatul esik. Egyáltalán, Pozsonyt és – ha kell – Budapestet kivéve, a mely kirándulások nem zavarják a kura folytatását, következő 3 hét alatt semiféle vidéki kirándulásra nem vállalkozom, csakugy mint hogy ha Karlsbadba volnék.

Igazi pechem van Veled és a Te kedves derék megyéddel de majd legközelebb ha beszámolót tartasz úgy hasonló alkalommal kárpótolni fogom magamat. Addig ne neheztelj ismételt távolmaradásomért, melynek fontos okát úgy hiszem méltányolni fogod.

Tisztelő igaz barátod Apponyi Albert

MNL-OL, Filmtár, Justh Gyula hagyatéka 1865-1909. 14540. tekercs. 724-726.

49. Apponyi Albert levele Justh Gyulához

1907. 10. 06.

Kedves barátom!

Tegnap tehát megegyeztünk és sietek megnyugtatódsodra anyit mondani hogy semi olyan kötelezettséget nem vállaltunk (a bank dolgában sem) mely minket a függetlenségi párt elveivel ellentétbe hozna.

Részleteket postára bízni nem kívánok – úgy is holnapután látjuk egymást, de enyit már előre akartam veled közölni.

Nagy munka volt.

Tisztelő híved Apponyi Albert

MNL-OL, Filmtár, Justh Gyula hagyatéka, 14540. tekercs. 881.

50. Apponyi Albert levele Kaas Ivor báróhoz

Tisztelt barátom!

Hozzad intézem e sorokat – mint bécsi beszélgetésünk folytatását: de kérlek légy szíves azokat Ábrányival közölni – és különösen Szilágyi D.-vel ha Pesten van.

Mindnyájan teljesen a Holzweg-en voltunk. Ma érkezem vissza Bécsből, hol sok ide oda tapogatózás után, végre teljesen megnyíltak szemeim.

Andrássy „bukásáról” szó sem lehet, a consequenti Tiszáéra sem számíthatni.

Andrássy Ő felségénél ma hatalmasabb mint bármikor – és ő általa Tisza, kit minden áron tart.

Taaffe hanglejtései és arcfintorításai ezen mit sem változtatnak, idáig az ő befolyása nem terjed, mely egyáltalán kisebb mint hiszik. Ő felsége felhasználja őt bizonyos célokra: ezeknek határán túl szava nincs.

Ha Andrássy ma azt mondja Ő felségének: „maradok”, akkor Ő felsége örömkönyűkkel nyakába borul.

Nem is bizonyos – részben Gasteintól függ – nem lesz e ez a komédiának vége, a hitvány-aljas komédiának. De nem valószínű, mert a dignitás – Andrássyé – ezt a megoldást a történetek után alig tűri. Azonban utódja az lesz kit ő akar, és – ha időközben valami nem történik – addig lesz az míg ő akarja. Miután pedig az hírlik hogy Haymerle nem akarja ezt a külügyminiszteri széket elfoglalni, (mely olyan mint a majomkomédiában a kutyáktól huzott kocsi, melynek egyik kereke már úgy van igazítva hogy pár perc múlva biztosan felforduljon) alkalmasint Széchényi Imre barátunkra kerül a sor. Egyébiránt minden bizonytalan, bizonyos – de teljesen bizonyos az, hogy A. a helyzetnek ura absolutissime.

Miért ment – vagy megy tehát?

Van ebben része az egészségi – talán a vagyoni szempontnak is. A fődolog azonban ez.

Némi kis csökkenése azon föltétlen uralomnak melyet A. a felség fölött gyakorolt eddig a berlini szerződés – de különösen a conventió óta csakugyan beállott: alig észrevehető, - de A. finom hatalmi érzéke rögtön felismerte.

Az ilyesmi azután gyorsan fejlődik, és miután még sok apróbb ódiosum hátra van, kiszámíthatatlan a tempó melyben fejlődhetett volna.

Ekkor A. eltökélte a visszalépést mielőtt a fejedelmi kegy elvesztéséről még komolyan szó lehetett volna, és eltökélte hogy „defenitiv” utódja legyen.

Már az első stadiumnál – az utód fellelésének nehézségeinél – érezni fogja Ő felsége a nagy veszteséget.

De még jobban később.

Az utód vagy közeledik a közvélemény követelményeihez az ügyek továbbvezetésében, akkor Ő felsége vissza fogja kívánni Andrásyt, ki neki mindent megcsinált, vagy mind merevebb ellenkezésbe jön a közvéleménnyel, 's meggyűl a baja jobban mint A.-nak az alkotmányos factorokkal: Akkor megint szükség lesz Andrásra ki ezekkel oly jól el tudott tréfálni. Szóval jobbra balra dőljön a dolog, a kerék már előre meg van ingatva, az utód kocsija okvetlen felfordul, és akkor visszajön Andrassy a nélkülözhetetlen.

Így van ez kigondolva, és nem ügyetlenül. Már most a cél t. i. a teljes minden visszanyerése a felségnél, máris el van érve, a hivatal betöltésénél mutatkozó nehézségek által. És azért A. maradhatna, csak a decorum szenvedne némileg. Még csak véleményt sem tudok mondani az így új színben „tündöklő” situációval szemben követendő magunktartására nézve. Ha lényeges hasznát látjátok szívesen lejövök 2-3 napra, különben legközelebb pótlólag írok egyet mást.

Isten veled, baráti üdvözlettel híved Apponyi Albert.

MNL-OL, Kaas Ivor (P 336), 3. d. 9. Apponyi Albert 1879-1896 + é. n. 11-12.

51. Apponyi Albert levele Kaas Ivor báróhoz

Budapest, 1885. 01. 13.

Örömmel vettem ma reggeli szíves soraidat, mert azokból vettem hogy személyes érzelmeid irányunkban nem változtak, habár – általam teljesen méltányolt körülmények folytán – továbbra is kénytelen vagy a P. N. bárkájában evezni. Ennek a lapnak fordulása előttem rejtély, és határozottan politikai helyzetem legsúlyosabb része. Valami módon előbb utóbb kell a pártnak journalistikai képviseltetéséről gondoskodnunk, de addig is míg a mostani situációt el kell túrnöm, nagy megnyugvást találok abban hogy a P. N. ellenséges magatartása nem a Te rokonszenved elhülésének következménye, melyre, minden utilitarius felfogás nélkül, valódi súlyt fektetek.

Károlyi Sándor igen köszöni a részedről nyert felvilágosítást, és Velem együtt biztosít igaz tiszteletünkről.

Őszinte barátod Apponyi Albert.

MNL-OL, Kaas Ivor (P 336), 3. d. 9. Apponyi Albert 1879-1896 + é. n. 13.

52. Apponyi Albert levele Kaas Ivor báróhoz

Pozsony, 1888. 12. 27.

Tisztelt barátom!

A mint a P. Napló azon száma, mely Milán király állítólagos „ árulásáról” beszélt, kezeimhez jutott, rögtön írtam [Ábrányi] Kornélnek, hogy ennek az oly sensationális mint valószínűtlen hírek forrását megtudjam, egyszersmind pedig – leginkább a lap tekintélyének érdekében – ovatosságot ajánljak. Választ nem vettem, mert Kornél nincs Budapesten, ezt csak később tudtam meg, de sürgősnek tartom azok közlését, a miket tegnap e tárgyban Bécsben hallottam, hol néhány óra alatt Kálnoky, Szögyényit és Kállayt láttam.

A szerbiai állapotokról a nevezett urak nem bírnak teljesen megegyező benyomásokkal. Kálnoky a legrózsásabban látja a helyzetet, vagy legalább úgy teszi magát, az ő álláspontja az, hogy Szerbia oly természetes függőségben van tőlünk, hogy semmiféle fordulat azt, huzamosb időre, a mi befolyásunk alól el nem vonhatja. Abbeli kérdésemre azonban, hogy ez egy uton háboru esetében is állana-e, nem tudott kielégítőleg válaszolni.

Kállay igen aggasztónak látja a helyzetet. Véleménye szerint a király a most felülkerekedett elemekkel nem kormányozhat, és rövid idő múlva az abdicatio vagy az államcsíny alternatívája elé lesz állítva. Kérdés, lesz-e bátorsága és elég megbízható katonasága, hogy az utóbbit válassza, ha igen, minden rendbe jöhet, ha nem, akkor a partie számunkra el van vesztve. Románia ugyanis már az orosz párt kezében levén, ez esetben Bulgária sem állhat ellen, és békés uton ki vagyunk dobva a Balkánfélszigetből.

A külügyminiszteriumban tagadják hogy Románia már orosz kézben volna. Bízna Carp-ban, és azt hogy ő a helyzet ura. Ezt Szögyényi is hiszi, Szerbiát illetőleg az ő felfogása a Kálnoky optimismusa és a Kállay pessimismusa közt középuton jár, illetőleg oscillál.

Itt tehát elég nagyok a nézet ellentétek, egyben azonban egyetértőleg nyilatkoznak, és pedig a legnagyobb határozottsággal, abban t. i. hogy a Milán királynak elpártolása tőlünk, és átpártolása a muszkához teljesen ki van zárva.

Ő szenvedélyesen gyűlöli az orosz cárt, az orosz cár még szenvedélyesebben gyűlöli őt mint akár Battenberg Sándort, és – a milyen indulatos ember, a ki a nyilvánvaló politikai érdekét is alárendeli az efféle engesztelhetetlen gyűlöletnek, soha Milánnal szóba sem állana.

A mitől Bécsben félnek az nem Milán király elpártolása, hanem az ő lemondása. Ő lejátszotta azon ügyességének egész skaláját, melyekkel eddig magát fentartotta, most már csak erély és határozottság segíthet. Lesz-e hozzá kitartása: ez a kérdés. De a mi érdekünk az hogy őt bátorítsuk, helyzetét könnyítsük. Azért mind a három előbb nevezett államférfi sajnálta a P. Napló támadást Milán ellen (mely az ugyis ideges és érzékeny királyt vérig sértette) és komolyan kért, hassak oda hogy az ellenzéki sajtó – bármit írjon külpolitikánkról – Milán király ellen támadólag ne lépjen föl, és ne fesse a helyzetet olyan desperatusnak, hogy ez a királyra (a ki magának mindent referáltat) lehangolólag hasson.

A P. N. híreinek forrását is találgatták. Szögyényi azt állítja hogy tudja, és csak annyit mondott hogy a szerb haladó pártban keresendő. Ez a párt pedig, igaz hogy előbb leginkább volt megbarátkozva az osztrák-magyar szövetséggel, de a mióta az elválasztási kérdésben a királylyal összeveszett, ennek halálos ellenségévé vált, és minden eszközre kész, hogy bosszuját rajta kitölthesse. Ez tehát most gyanus és tisztátlan forrás. Kállay mást talál, nem tudom mit, talán csak a semmit rejtegeti szokott nagyképűsége alatt, de ő is azt mondja, hogy azok a cikkek melyek Milán király ellen vannak irányozva, lehet hogy közvetlen forrásuk jóhiszemű, de utolsó inspirációjuk csak a muszka intriga lehet.

Ezeket szükségesnek láttam némi terjedelmességgel megírni, hogy ismerjétek a legcompetensebb tényezők felfogását, mely reám – arra vonatkozólag a miben megegyeztek – teljesen meggyőzőleg hatott. Én még azt teszem hozzá, hogy a nagy politikai érdeken kívül melyet az előbbieken kifejtettem, a lap reputációja is követeli a nagyobb óvatosságot az ilyen sensationális leleplezések kezelésében. Nem is hallgathatom el, hogy ebből a szempontból annak a bizonyos belgrádi táviratnak készpénzül vétele, és az arra alapított „Milán király árulása” című cikk, erős baklövés volt.

Különben ezt az egész levelet a szó szoros értelmében bizalmasnak kérem tekintetni: csak Kornéllal közöld. A dolog érdemére nézve Kállay felfogását tartom helyesnek.

Még azt is megemlítem, hogy senki sem tagadja annak lehetőségét hogy Milán király valamely oroszbarát politikussal olyan értelemben beszélgethetett, mintha fordulatra készülné, de akkor ezt akarta rászedni, nem minket. De visu nehéz eligazodni ott, a hol a principale instrumentum regni a hazudós.

Neked és családnak, a P. Napló összes munkatársainak igen boldog újévet kíván, és őszinte ragaszkodással üdvözlő tisztelő híved Apponyi Albert

53. Apponyi Albert levele Károlyi Mihály grófhhoz

Budapest, 1910. 10. 09.

Kedves Mihály!

Vettem a f. h. 12^{én} tartandó értekezletre szóló meghívást, de e meghívó olyan irányt jelez a melyet én végzetes tévedésnek tartok. Én a magam részéről pártolom a pénzügyminiszter javaslataiban kifejezésre jutott eszmét – sőt tovább megyek: szerintem az összes – birtokba még nem vett földalatti kincseket állami tulajdonná akarnám nyilvánítani. Nincs a véletlen, ezen kedvezményeihez joga a földbirtokosnak, mert azokat sem fizette meg a föld árában, nem termékenyítette munkájával. Ezek tisztán a természet előre nem látott ajándékai, melyeket a közjó számára minden jogsérelem nélkül lehet lefoglalni. Az államnak pedig szüksége van tetemes új jövedelmekre hogy kulturális és socialis feladatainak megfelelhessen. Én már a koalíciós kormány idejében folyton abban az irányban dolgoztam hogy bányatörvényünket – a már megszerzett jogoknak tiszteletben tartásával – ilyen radicalis irányban alakítsuk át. Az idők fejlődése ezt követeli, a ki annak ellentáll hogy az állam egy nagy keretű socialpolitika eszközét megteremthesse, hogy a szeszből- tehát a tömegek megmérgezéséből – nyert jövedelmet leszállíthassa és mással pótolhassa, az kihívja maga ellen a fejlődés megmásíthatatlan törvényeinek erejét és elsodortatik.

Nem szeretném hogy Magyarország földbirtokosai ilyen helyzetbe jussanak és reászolgáljanak a merev osztály-egoizmus vádjára.

Ha a 12^{én} tartandó értekezletre eljövök, úgy ezeket a gondolatokat fogom ott hangoztatni. Részletes információt Kossuth Ferencznél nyerhetsz. Keresd őt föl mielőtt tovább még egy – szerintem igen veszedelmes uton. Én holnap visszautazom Eberhardra.

Igaz barátod Apponyi Albert

MTAKK, Apponyi Albert levele Károlyi Mihályhoz. Ms. 4744/93. I. n.

54. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Éberhard, 1885. 06. 13.

Kedves Sándor!

A velem közölt tárgysorozatra nézve véleményem ez: hozzátenni semmit, inkább elvenni. Mert ha igazi hatást akarunk elérni, némely kevés számú tárgyra kell koncentrálni a figyelmet, és ezekből 3-4 előadást tartatni, így állandóan foglalkozik velük a közvélemény és az emberek gondolkodásra ösztönöztetnek, holott ha sokféléről egy-egy előadást tartatunk, az egyik benyomás elmosza a másikat, és egy sem vésődik mélyebben a lelkekben. A jövő sessio alatt szerintem állandóan napirenden kellene tartani a hitelkérdést, és több felolvasást szentelni – az értekezések focusává tenni – mind azt a mi a vámkérdéssel összefügg: tehát a te 5 és 6 pontodat (gyári ipar elősegítése a közös vámterület mellett, fogyasztási adók és tariffa kérdése), és talán magát a vámterület kérdését egész komplexusában. Erre azután egy igen érdekes és illetékes referenst tudnék, Szmrecsányi Arisztid Lipót megyei bírókos személyében, a ki falusi magánjában beható tanulmányt szentelt ennek a kérdésnek, és originalis felfogásai által nekem feltűnt. Én e hó 24-éig itt vagyok, azután 8 napra Békés megyébe megyek atyámmal, Julius elején megint itt, ha azt a tervedet hogy utazásaid közben Eberhardra kitérsz megvalósítod, nem csak nekem, de édes atyámnak is ünnepnapot csinálsz.

A viszontlátás reményében híved Albert.

Levél és sürgöny cím: Pozsony, Lőrinc utca 3 (Eberhard említése nélkül).

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2 Apponyi Albert 1885-1905. 1-2.

55. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Éberhard, 1885. 08. 06.

Kedves Sándor!

Mult hó 29-én vett táviratod folytán újból bámultam tevékenységedet, és örültem azon sikernek melyet Schäffle és Brentano jövedele képvisel. Most csak Pouquer-Quartier-t kell minden áron idehozni, hogy a francia libre échange szószátyároknek szájára üssön. Nem hiszem hogy szükséges – vagy csak hasznos is lenne Schäffle-nak még írnom, a ki ugyis idejön, és a kit nem ismerek, de Miaskovski-t szorítani fogom, mert benne egy igen jó elmét nyerünk.

Képzeld csak hogy mióta itt voltál folytán gyengélkedem, egy konok gyomorhurut bánt, és bár javulni kezd, minden tervemről lemondani kényszerített. Még néhány napig itt

maradok, azután talán Tátrafüredre megyek kicsit szórakozni, et puis on verra. De Breslau Tátrafüreddelel igen jól kombinálható.

Isten veled édes Sándor, a legjobb sikert kívánja őszintén tisztelő barátod Apponyi Albert.

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2 Apponyi Albert 1885-1905. 3.

56. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Éberhard, 1886. 07. 24.

Kedves Sándor!

F. h. 19-én kelt igen érdekes levelednek minden részét oly érett meggondolás tárgyává tettem és teszem, minőt az a nagy súly kíván melyet nézeteidnek tulajdonítok, és az a lelkesedésig menő barátság sugall melyet irántad érzek.

Mindenekelőtt a kisebb dolgokat Schorlemer-Alst vagy más német annexiók útján, azt ma még nem mondhatom. Itt van Windthorst, kivel már megismerkedtem, és kivel ezt a kérdést is megbeszélni fogom. Sok időt – több mint 2-3 napot igénybe vevő kerülő utazást azonban az ügynek nem szentelhetek, mert még legalább 14 napig itt kell maradnom, azután vagy 3 hétre tengeri fürdőre mennem, és September elején okvetlen otthon kell lennem. Erről később még egyszer írok.

Az általam írandó cikkhez még hozzá nem fogtam, de előtanulmányokat folyton teszek, és a dolgot ruminálom fejemben. Különben a miket e tekintetben a hazai viszonyokról írsz, lényegében osztom, és feltétlenül iránymutatásul elfogadom. Szándékom egész általánosságban ismertetni az uralkodó közgazdasági áramlatokat, a Manchesteri theoria elleni viszhatas lényegét és okait, la parl de vérité que chacune de ces théories contient, és a keresztény elvek mellőzhetlen következményeit a közgazdasági és socialis téren, magyar viszonyokról nem akarok szólni: az elvek terén maradok, és megjegyzem hogy azok alkalmazása időről időre, országról országra változik. Ha aztán valaki azt találja mondani: „les principes c'est très beau, mais cela ne veut rien dire” – akkor én ezen a jó emberen nem tudok segíteni.

A hitelszervezet ügyének állása Békésmegyében élő szóval leendő megbeszélést kíván. September vége előtt ott ugy sem történik semmi.

És már most áttérnék azokra, a miket az általános politikai helyzetről - és különösen a hadsereg ügyéről mondasz.

Az egri érsek nézetéről már Budapesten hallottam beszélni, ez elszomorít, de nem capacitál, sem meg nem lep.

Magunk közt legyen mondva, a jelen országgyűlés kezdete óta véleményem ezen főpapról folytonos csökkenés lejtőjén csúszik lefelé. Végre is őt – mint másokat első sorban az egyéni ambitio és hatalomvágy vezeti, és mert látta hogy ebben a tekintetben hamis számítást tett midőn az oppositíóhoz csatlakozott el van keseredve, és ez az elkeseredés fokozatosan mindinkább ellenünk fordul, és specialiter ellenem, mert a mi – és az én állítólagos hibáinak tulajdonítja azt a mi a helyzetben találja okát, t. i. lassú boldogulásunkat.

És itt van az ő felfogásának - részben a tiednek is – alaphibája, még pedig igen veszedelmes hiba, mert ha annak nyomán indulunk, könnyen elveszthetjük azt a mi erkölcsi tekintélyünket – minden sikertelenség dacára is oly magasan tartja, és leendő győzelmünknek egyedül biztos alapját képezi, ha kitartani és várni tudunk, - t. i. politikai jellemünk dignitását, és azt a bizalmat melylyel ennek folytán az ország jobb elemei, még azok is kik külsőleg az ellenpárton vannak, szívük mélyén irántunk éreznek, és pedig napról napra nagyobb mértékben.

Ha mi az hisszük hogy magunknak a sikert bármi mesterséges uton kiravaszkozhatjuk, tévedünk, és ha ebben a tévhitben minden nap valami új taktikát kifundálni iparkodunk, hol ennek hol annak courizálunk, önző osztályérdekeket legyezgetünk – a servilismusnak concessiókat teszünk, a mely téren Tiszát soha meg nem közelíthetjük, egész eljárásunk a legszánalmasabb kapkodásnak tarka képét fogja nyújtani, mely a siker lehetőségét mindenkorra kizárja, és pedig méltán, mert ha mi az ország bármely tényleges érdekét személyes ambiciónk vagy hatalmi vágyunknak feláldozni készek vagyunk, akkor semmivel sem érünk többet mint Tisza.

Nálad, a mint az máskép nem is lehet, a tévedésnek (bocsáss meg e szóért, de legmélyebb meggyőződéseim szerint az) forrása önzetlen és nemes. Te közgazdasági és socialpolitikai actiót akarsz, főleg azért léptél oppositíóba mert erre Tiszánál érzéket nem találsz, nálam pedig igen, és ohajtanál már végre valahára a hatalom eszközeivel rendelkezni hogy azokat a célokat, melyeket én a Tieddel egészen egyenlő rajongással szeretek, megvalósíthassad. Ha valaki magát bizonyos ilyen fajta közcélokba teljesen beleélte, egész erélyét, lelkesedését, idejét annak szánja, igen közel áll hozzája az a sensatio hogy minden egyebet könnyű szerrel feláldozzon, csak hogy ezeket keresztülvihesse.

De ez sensatio, az egyetlen mely hozzád férhet, - hanem mégis csak sensatio és ferde irányzat, és nagyon kérlek, édes Sándor, ne engedd magadat át az ilyen egyoldalúság uralmának.

A politikai működés célja némelyeknél a személyes érdek – legyen az vagyoni előny vagy ambitio, másoknál az ország fenállásának biztosítása és felvirágoztatása. Mi az utóbbi fajta politikusokhoz tartozunk, és én megvetném magamat ha ezt nem mondhatnám magamról. A mi személyünk politikai tevékenységünkben semmi, az ország nekünk minden.

De ha ez így van, nem áldozhatunk föl semmit abból a mi ország jövőjének biztosításához föltétlenül tartozik. Jól tudom hogy positiv irányban, midőn reformok keresztülviteléről, vívmányok kieszközléséről van szó, bizonyos egymásutánt kell tartani, sokat – a mi kívánatos ugyan de nem közvetlenül szükséges ideiglenesen le kell venni a napirendről, hogy egyéb dolgok, a mik szükségesebbek és sürgősebbek elérhetők legyenek. De a föltétlenül szükséges dolgok közül, épen azért mert föltétlenül szükségesek, nem lehet az egyiket a másiknak feláldozni, és negatív irányban, ha az országnak ily föltétlen érdeke megtámadtatik, nem lehet tőle akármely más érdek kedvéért a védelmet megtagadni. Mert ha ezt tesszük, mit használ kedvenc eszménk keresztülvitele, ha az ország más téren mégis pusztul? Ez olyan eljárás volna mint azé az orvosé, a ki p. o. a főfájást gyógyítja, de olyan orvossággal mely gyomorrákot idéz elő. A ki az ország érdekében csinál politikát, és a politikus nevére méltó akar lenni, annak nem szabad egy kedvencszme kizárólagos uralma alatt állani, hanem át kell ölelni mindazt a mit az ország jövőjének biztosítása föltétlenül követel. Már pedig, a financialis helyzet orvoslása, a kellő socialpolitikai actio mellett, az ország jövője függ alkotmányunk sérthetetlenségétől és a nemzeti önérték megerősödésétől. Kell-e ezt bizonyítanom? Azt hiszem hogy nem.

Ebből pedig következik, hogy nekünk 1° a hol alkotmányunk integritását veszély fenyegeti sans peur et sans faiblesse készen kell állanunk annak megvédésére, 2° hogy az uralkodó gyávasággal és aljassággal megalkudnunk nem szabad, hanem ellene küzdenünk kell – Sisiphusi munkával is. Ha ezeket bármi tekintetből elmulasztjuk, megszegjük a haza iránti kötelességünket, hűtlenné válunk hivatásunkhoz. Ez előttem oly tiszta mint kétszer kettő négy.

Már most ott vagyok azoknál a jelenségeknél, melyek a hadsereg körében ujabban előfordultak, és azon kérdésnél azokkal szemben mi a teendőm.

Hogy in concreto mit fogok tenni, az az egyes esetek természetétől függ, hogy minő alakban kell, - és hogy kell-e egyáltalán az eddigiekről még nyilatkozni, azt részletesen

megbeszélhetjük. De a követendő eljárás elvi alapvonalai és főbb szabályai a fentebbiekből önkényt folynak.

Bolondság volna szükség nélkül sérteni akár a koronát, akár a hadsereget, bűn volna ellene izgatni, fenállásának alapföltételeit megtámadni. A szükségessé válható actionál ezeket a tételeket is szem előtt kell tartani.

De minden oly ténynyel szemben mely alkotmányunk integritását csak távolról is veszélyezteti, vagy az ország önérzetét megalázza, kellő alakban határozottan frontot kell csinálni. Ha nem fordul elő ily tény, tant mieux, de ha előfordul, nem szabad szótlanul zsebre tenni. És ha ez ő felségének nem tetszik, hát igen sajnálom, de én a királynak hű alattvalója igenis vagyok, de nem szeszélyeinek szolgája. Egész férfiúi önérzetem épúgy mint hazafiságom felháborodik az olyan felfogás ellen, mely az országnak tartozó kötelesség teljesítését udvaronci szempontoknak alája akarja rendelni.

Hozzá teszem hogy ez a trón és a hadsereg iránt nem kevésbé kötelesség, mint az ország iránt. Bizonyos bécsi körök előtt ez az idea lebeg hogy ők a hadseregben egy izolált - minden egyébb az emberekben élő érzelmektől érintetlen szellemet akarnak fentartani. Ezt az ideát én, mint alkotmányunk állandó veszedelmét perhorrescálnám, és küzdenék ellene, ha keresztülvihető volna is. De a hadsereg mai szervezete mellett merő abszurditás. Ezt képzelni lehetett 12 évi tényleges szolgálati idő, hivatásból szolgáló tisztikar mellett, és még így is, Königrätz megmutatta hogy a magyar csapatokban is érezhető volt az ország osztrák-ellenes hangulata. De most, midőn a működő sereg $\frac{3}{4}$ része rezervistákból áll, kik a hazai légkör befolyásától nincsenek semmiképp sem izolálva, midőn az egy évnyi önkénytesekből, tehát a hazai áramlatokkal saturált intelligencia, adja háború esetén a tisztai anyag legnagyobb részét, mostan, egy ilyen hadsereget az ország érzelmeivel ellentétes szellemben tartani akarni oly óriási képtelenség, minő csak osztrák katonai czopfok agyában születhetik.

Béke idején ennek a fictionnak látszatát meg is lehet óvni – valahogyan, de háborúban ez máshoz nem vezethet, mint egy a königrätzinél is borzasztóbb katasztrófához. És lehet-e, szabad-e azoknak a kik a trón őszinte hívei, a monarchia fentartását kívánják, tétlenül és némán nézni ennek az époly buta mint a (...) szellemnek újabb felülkerekedését? Midőn a hadsereg szelleme úgy nyilvánítatik, hogy egy obscurus tábornok 18 más tábornok mellőzésével előlép, mert a magyar közérzületet megsértette, egy kitűnő tábornagy pedig kegyvesztetté válik, mert némi rokonszenvet mutatott Magyarország iránt, akkor époly könnyelmű és bűzös játék a trón és a monarchia biztonságával, a mily vérlázító impertinentia követtetik el Magyarország ellen. Én sem mint magyar ember el nem

nézhetem ezt az arcul csapást, - sem mint a monarchia híve nem hallgathatok midőn
örjöngő szamarak ekkép vesztét előkészítik.

Cher ami, il n' y a rien á dine, le devoir est lá devant nous, il faut le remplir sons/sans
broncher.

És visszatérve arra az igen másodrendű szempontra, hogy saját politikai sikereinket
mindezek minő irányban hátráltathatják, vagy mozdíthatják elő, hát én változatlanul abban
a meggyőződésben élek, hogy gyors eredményre semmiféle ravaszkodás által nem
juthatunk, a lassan érő sikert pedig csak avval biztosíthatjuk, ha a nemzet jobb elemeiben,
osztályra való tekintet nélkül, azt a meggyőződést mindinkább megérleljük, hogy mi
vagyunk azok kik az ország minden megtámadott érdekét szélsőség és gyengeség nélkül,
férfias komolysággal és bátorsággal megvédjük, kiktől a nemzet anyagi megmentése és
erkölcsi integritásának biztosítása fölemelése várható.

Ha a mágánások – már azok a kik (mert nem hihetem hogy mindnyájan aányira
elfajultak legyenek) – a hadsereg onnipotentiájával és magyarelles irányzataival is
megbarátkozni hajlandók, mert abban nem tudom miféle önző osztályérdekek és általam
utált reactionárius velleitások szövetségesét látják, melyeket az ország erkölcsi
integritásánál magasabbra tartanak, akkor ők elpártoltak hazájuktól, és az ilyen
mágánásokkal én minden solidaritást minél eclatansabban kívánok megtagadni, hatalmuk
nem is lesz tartós, mert az ilyen aristocratiát minden életképes nemzet ki tud lökni
kebeléből, ha pedig a magyar nemzet nem életképes, akkor barátom én sem kívánok élni,
nem csak politikailag nem – de egyáltalán sem.

Kedves Sándor, mindezek oly elementaris dolgok, hogy nem képzelhetem, hogy
ezekben egyet ne értsünk. Csak végig kell rajtuk gondolkozni – és alig lehet róluk kétféle
vélemény. Ha Te sem értenél meg, akkor kétségbe kellene esnem.

Ezerszer ölel őszintén tisztelő rokonod és barátod Apponyi Albert.

U. i. a szépirodalomra végre is (ideiglenesen, ha lehet) (...) kell vennünk. Látom hogy
Jósika impossibilis.

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P389), 2. d. 2 Apponyi Albert 1885-1905. 4-11.

57. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Buda, 1886. 11. 12.

Kedves Sándor!

Nagyon örülök azon híreknek melyeket működéséről és a revue számára történt tapogatózásaidról f. h. 10 kelt leveledben velem közölni szíves vagy. Az általad javasolt megrendeléseket meg fogjuk tenni. De azt hogy Hitze által a májusi törvényekről és egyáltalán a porosz egyházpolitikai kérdésekről irassunk, nem helyeselhetem. Ezek az ügyek az actualis politika körébe vágnak, melyet gondosan kerülnünk kell, és az a nagyon határozott hang a melyen a német katolikus pártnak harcedzett és harcias szellemű emberei erről a themáról írnak, a mi közönségünk felfogása képességét, és katolikus ügyekre vonatkozó nevelési stadiumát túlhaladná. Én a németek által csak közgazdasági és socialpolitikai tárgyakról iratnék, legalább egyelőre. A Hitze által megnevezettek közül Jägerről nem sokat tartok, ismerem egy könyvét: Die Agrarfrage der Gegenwart, és ezt meglehetősen felületes munkának tartom. De lehet hogy csalódom, mert az idézett mű csak populáris ismertetés akar lenni, tehát a szerző talán többet és jobbat is tud mondani.

Grecksák-kal legközelebb értekezem. Nekem több fiduciám van ebben a tárgyban az én zsidómra, különben új mozzanat a társulat körében nincs.

Az 1500 ftot a naplopó számára köszönettel fölvettem.

A delegatio elég szépen indul meg, Gyula gróf sokkal jobban megy bele a tárgyra mintsem hittem, és egészen egyetértőleg járunk el. Grünwald és Beöthy a hadügyi dolgot igen szépen viszik, az előbbeni különösen nagy impressiót csinál a kormánypárt tagjaira is – meg Kállay Bénire. Hiszen minden csak valahogy menne, mióta Szilágyitól szabadultunk, a mi actiónk sokkal komolyabb és következetesebb jelleget öltött, és emelkedünk a közvéleményben. De a választásokon hogyan fogunk keresztül szédelegni? Ez a nagy kérdés, mely tengernyi okosságot kíván, de ez is meg lesz.

A biztosító társaság a pestmegyei hitelszövetkezetnek 100.000 ft. tőkét bocsátott rendelkezésére, 4½ % mellett.

Evvel a hírrel zárom soraimat – baráti kézsorítással maradván igaz híved Apponyi Albert

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2 Apponyi Albert 1885-1905. 12-13.

58. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Budapest, 1890. 03. 03.

Kedves Sándor!

Nagyon bánt a lelkiismeret Veled szemben, mert már régi keletű szíves soraidra még nem válaszoltam, és megbízásaid közül csak egyet teljesítettem t. i. Ugron Gáborral beszéltem, a ki – reményilem meg is küldte az erdélyi kath. autonómiára vonatkozó irományokat. Az alapokra vonatkozó jogi véleményeket még nem tudtam összeszedni, mert szeretném az összes anteactákal neked megküldeni. Azonban „le mieux et l'ennemi du bien” – a régiebb dolgok hiányában megküldetem a Sz. István Társulat által Apáthy-féle véleményt a tanulmányi alapról és az enyémet a vallásalapról: ugyis ez a két dolgot a leglényegesebb.

Időközben a primással beszéltem az autonómiáról. Ő most határozottan akarja, a létesítés módjára nézve kiindulási pontul az 1872-iki congressus munkálatát veszi, és követeli hogy a király – rectius a kormány – arra tegye meg észrevételeit.

A 72-iki operatumnak a hatáskörre vonatkozó javaslatait helyesli, de a szervezetet complicálnak tartja, tulajdonkép csak egy központi bizottságot v. nem bánom nagygyűlést akar, és – a hol az lehet – községi szervezetet. De ez utóbbi csak városokban lesz szervezhető. A Csáky féle javaslatot „hogy a községi autonómiával kezdjük” – épen azért képtelenségnek, és a nem-akarás ügyének tartja. Kívánja hogy a dolgot mozgassuk. Szóval: egészen egri érek, a kivel nem beszélhettem mert beteg Egerben. Schlauch pedig ugy látszik kerülget.

Az appropriatio fölötti vita szép volt, és Tiszát nagyon megörölte. Kabinetje őt cserben hagyta, és pártja köréből csak a (...) emberek szólaltak föl mellette, ő maga nem mer a viharra szembe szállni. Azt hiszem érik odafenn is az a hit, hogy vagy Tiszát kell elejteni, vagy az országgyűlést feloszlatni. Ez utóbbira nem hiszem hogy magukat rászánják, mert a szélsőbal erő-növekedéstől félnek. Én azonban ezzel az eshetőséggel is számolok, és sikerült a Szélsőbalnál ellenünk áskálódó intrigának nyakára hágni, úgy hogy – dacára a Kossuth-kérdésben általunk már tudott eltérő álláspontnak – új választások esetén támogatásukra számíthatok. E mellett a legjobb viszony van Dezsővel, Wekerle-vel, sőt Szapáryval is, a ki szokott módon jó rugást adott Tiszának felszólalásával.

„Iss ja so viel besser.”

Kívánom a legsikeresebb, legkellemesebb üdülést mindnyájatoknak, különösen Clarisse-nak, abban a földi paradicsomban, melyben elég szerencsések vagytok üdülni, és maradok mindenkor hű barátod Albert

59. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Mont Dore, 1891. 08. 23.

Kedves Sándor!

Nagy örömmel vettem hosszú és érdekes leveledet, ámbár még jobban szerettem volna közelebbi lépéseidet hallani. Hiszem és reményelem hogy a Svájci levegő-kúra is megteszi a magáét, de Mont-Dore-val nem versenyezhet semmi. Én most 11 hónapi, páratlanul nehéz és fárasztó országgyűlés után, a párizsi és az itteni orvos constataciója szerint jobban vagyok gégémmel mint 3 év előtt voltam, már alig van a régi bajnak némi nyoma. Ez két évi Mont-Dore-nak utóhatása. A levegő itt (3000 láb magasságban) szintén olyan jó mint bárhol az Alpesebben.

Levelednek politikai része, az abban nyilvánuló felfogás a helyzetről, a jövő feladatairól, nagyon kielégített és körülbelül mindenben egyetérték Veled. Az általam contemplált kétféle eljárás közt azonban csak a jövő országgyűlésen fog lehetni a választást megejteni, és magunkat elhatározni. Ma nem lehet a kormánypárt lelki állapotát pontosan kitudni, mert éppen a közelebbi választásokra való tekintet az embereknek száját betömi.

A mai közvetlen feladat ez: a választásoknál lehetőleg megerősödni. Ha a kormány többsége csak 30-40 szavazattal csökken, akkor kezünkben a helyzet. Erre pedig, az után a rémséges fiasco után, melyet a kormány politikája csinált, a kormány vezetésének gyengesége mellett, nem lehetetlen. Új erők állanak rendelkezésemre, Bethlen Gábor és Horváth Gyula, velük az egész erdélyi elégyetlen magyarság teljesen hozzám akar csatlakozni, és Erdélyben hallatlan agitációt (...). Talán György Endre is – a mire – minden ferdesége dacára – nagy súlyt fektetnék. A Szélsőballal a barátság helyreállott, a mi a választásokra nélkülözhetetlen.

Maga a saját pártunk, mely nagyon kelletlenül követett a kormány közigazgatási javaslatának támogatásában, föl van lelkesítve mióta, - igazán nem minden ügyesség nélkül – magamat a veszett ügygyel való solidaritásból. Szóval a sakktábla nem áll rosszul. Hozzáteszem hogy az én hitem szerint a tisztviselők nem fogják magukat az eddigi módon exponálni, mert nem bíznak a Szapáry-kormány állandóságában, és meg lesz nekik mondva hogy vigyázzanak, mert hátha a mi kezünkbe kerül a kinevezés? Sept. 27^{án} Jászberényben megkezdem a campagne-t, Oct. 3^{án} Maros-Vásárhelyre megyek, az erdélyi kulturegylet közgyűlésére, és ott egész Erdéllyel megismerkedem – és így tovább, teljes gőzerővel és

jobb reménnyel mint valaha. De azért hogy a közvetlen teendőkkel elfoglalva látlak, ne gondold hogy a távolabbi célokról megfeledkezem, én ezeket épügy formulázom mint Te, a két ellenség a Bécs iránti servilismus és az erkölcstelenség, melyek egyik táplálója a gazdasági téren a manchesteri – alias zsidó politika. De az utóbbi elleni küzdelemnek jó ideig nagyon leplezettnek kell lenni, mert az emberek egy része nem érti, másik része gyáva, harmadik (az a mely értelmes és hatalmas) érdekeiben sértve van, és rögtön szövetkezik a kormánnyal, sőt a korona tövében levő magyar-ellenes velleitásokkal is, és az ellenáramlatot megsemmisíti. Ezen a tapasztaláson már egyszer keresztülmentem, mikor a gazdakörből és a gazdasági egyesületből kiindulva próbáltunk anti-manchesteri politikát csinálni, a (...) rögtön szövetkezett a zsidó-érdekkel és a hatalommal, barátaink egyenkint cserben hagytak, és az egész mozgalom a homokban veszett el, mert különben sziklákon dobott volna minket és összezúzta volna fejeinket. Ezt tehát addig míg a hatalom nincs a kezünkben, nem lehet büszkén kibontott zászlóval csinálni, hanem csak megkerülve és ovatosan. Ezekről különben lesz alkalmunk eszmét cserélni, és így nem írok többet, de nagyon örülök hogy ezeket az eszméket levélben megpendítetted és így gondolkodásomat bizonyos irányban mozgásba hoztad.

Aurél magán kívül van örömeiben a kormánnyal való szakítás fölött, neki az egész ügynev. „reform” nem tetszett. Mégis kellemes meglepetés volt számomra, őt olyan emelkedett hangulatban látni.

Reája leginkább Szápárynak velünk szemben követett gyalázatos eljárása hatott, melyért meg van most a revanche.

Isten Veled jó Sándorom, őszinte rokoni üdvözetemet add át Clarisse-nak és a fiatalságnak is, ha Veletek van. Ölel barátod Albert

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2. Apponyi Albert 1885-1905. 22-25.

60. Apponyi Albert levele Károlyi Sándorhoz

Budapest, 1894. 03. 21.

Kedves Sándor!

Nagy baj hogy szegény Mihálynak kanyarója miatt épen most nem érintkezhetünk, mikor olyan sok megbeszélni való van. Szegény Kossuth ügyében csak röviden elmondom álláspontomat. Szerintem mindent meg kell tenni a mit a koronának cooperatioja nélkül

megtenni lehet, de a korona kooperációját követelni nem szabad (-bár szép volna ha magától tenné-). Tehát a törvénybe iktatást nem pártolhatom, viszont a temetési költségeknek a Képviselőház által fődözését, (a mihez nem kell korona sem főrendiház) követelem, és ez az egy pont az a miben a kormánytól eltérek. De itt nem tágíthatok, mert csak annak az elvnek következetes keresztülvitele, hogy a mit a magunk emberségéből megtehetünk, azt meg is tesszük, ad erkölcsi alapot arra hogy a koronát oltalmazzuk azon tendenciákkal szemben, melyet őt is belevonni akarják.

Kossuth temetése körül azonban felmerül sok olyan költség melyet társadalmi uton kell fedezni, p. o. öreg honvédek oda utaztatása, ifjúsági küldöttségnek, jó magyar dalárdának oda utaztatása. S. a. t. Mi ezeknek céljából gyűjtést indítunk meg, és még ma, az országgyűlés minden pártjából és a társadalom előkelőségeiből comitét alkotunk össze, mely a befolyandó pénzeket kezeli és elosztja. Kérlek küld el nekem a mit erre szánsz.

Ide mellékelem a Napló részvénytársaság ívét. Ugy hiszem, a vidéket is belevonva, pártunk köréből 100.000 ft tőkét összeteremtünk. April végéig halasztást kaptunk, és akkor lesz idő a vállalat részleteit még megbeszélni, esetleg rajta még módosítani. Kérlek írd élére a Te 20 ezer forintodat. Frigyesből egyelőre csak 10-et tudtam kiszorítani, de reményilem pótlólag többet ír hozzá. A lapra szükségünk van mint egy falat kenyérre.

Mihálynak gyors javulást kívánva, mindnyájatokat üdvözölve maradok hű barátod
Apponyi Albert
Hol van László? Most föltétlenül itt kell lenni.

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2. Apponyi Albert 1885-1905. 27-28.

61. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Markt-Aussee, 1894. 07. 29.

Kedves Sándor!

Örökkévalóságok óta nem tudok rólad semmit, pedig bírtam ígéretedet hogy a gleichenbergi kura eredményéről tudósítani fogsz. Nem annyira erre az ígéretre hivatkozom, mint inkább arra hogy nagyon ohajtok hogyan-létedről értesítve lenni, és kérlek ajándékozz nekem egy pár percet és néhány sort.

Én szünidőmet nagyon csendesen töltöm. Előbb pár napig München és Wörishofen közt kóboroltam, azután atyámmal Gasteinba mentem, a hol az öreg úr több erőt remélt

találni. De az ottani orvos a téli bajok után korainak – sőt egyenesen veszedelmesnek mondta a fürdő használatát, és így erre a régi kedvenc helyünkre vetődtünk újra, a hol 14 napig időzünk. Azután atyám haza megy, én talán még egy kis kóborlásra indulok Németországba.

Politikáról nem beszélek, nem csüggedek, de súlyosabbnak tartom a helyzetet mint valaha. Minden tényező meg van bolondulva, vagy eltrotlisodva. A gyógyulás reménye mégis csak – és egyedül bennünk nemzeti pártiakban rejlik. Ezért álom a sarat, nehogy az ország menthetetlenül odadobassék a kozmopolitikus áramlatok és ellenáramlatok játéklabdájául. Wekerle kozmopolita szabadvő, Zichy Nándor kozmopolita ultramontán, egyik sem magyar. Töltelékül ott van azoknak a tömege a kik sem kozmopoliták sem magyarok hanem egyszerű stréberek, háttérben egy gyáva, tunya faj, és egy nemzet-ellenes király és dynastia.

Nem szabad sem fejünket sem szívünket elvesztenünk ebben a boszorkány-táncban, hanem a pillanat érdekeivel szemben a nemzetnek nagy, maradandó életfeltételeit tovább képviselni.

Lapunk jól indult, 2400 előfizetővel, a mi megindulásnak roppant siker, és teljes reményt nyújt hogy télen 5-6000-re fölmegyünk és megélünk.

Clarisse-t, Erzsébetet, Mihályt szívesen üdvözölve igen ragaszkodással maradva régi barátod Apponyi Albert

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2. Apponyi Albert 1885-1905. 30-31.

62. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Alt Aussee, 1894. 08. 09.

Kedves Sándor!

Egyelőre csak konstátálom hogy két rendbeli leveledet – az egyiket Mihály írásával és ellenjegyzésével – nagy örömmel és hálával vettem. Annak az egy mondatnak, hogy „tetemesen javulva” hagyod el Gleichenberget, nagyon megörültem, bár több részletet szerettem volna e tekintetben.

Leveleidnek politikai tartalma annyira gazdag és érdekes, hogy arra most – miután mindkettőjét csak tegnap vettem – rögtönözve ki nem terjeszkedhetem. Ugy látom azonban hogy a dolog lényegében egyetértünk. Közjogi programomnak minden elejtése és

gyengítése nélkül^{x)}, erősebben hangsúlyozni a közgazdasági és társadalmi kérdéseket, és a kormánynak e téren elkövetett hibáit és mulasztásait kérlelhetetlenül ostromozni.

Ezekről reményelem – élő szóval fogunk nem sokára értekezni, mert nekem nagyon tetszik az a gondolat hogy Titeket Radványban meglátogassalak, összekötve ezt egy nagy Kassa-Abauj-i pártgyűléssel, Beöthy és Horánszky beszámolóival. Szükséges hogy még a szünet alatt valahol egy nagy beszédet mondjak (különösen Wekerlenek impertinens és hitvány nagybányai beszéde után) a jászberényi beszéd kiegészítéseül, ez támadó és retrospectiv volt, a most tartandó beszéd positiv, és a jövőre néző lenne.

Ha bármi akadály állana ezen látogatásomnak útjában, akkor terjedelmesen és részletesen megírnám nézeteimet. Kérlek gondoskodjál valamiféle emberről a ki közgazdasági és socialis politikát csinálna a „Nemzeti Ujság”-ban, csak ez hiányzik ott. Kellő inspiráció mellett Kaas Ivor is megtenné, invitáld őt egyszer Fótra, és magyarázd meg neki a dolgokat. A lapnak már 2930 előfizetője van, télen okvetlen felmegyünk 5000-re.

Atyám állapota tűrhető, nem is hiszem hogy a mostaninál sokkal jobb lesz már.

Mi talán még 6-7 napot töltünk itt, azután vissza megyünk Eberhardra, a hová csak „Pozsony” címmel kell írni, Eberhard-ot nem is említve.

A viszontlátásig szívesen üdvözl hű barátod Apponyi Albert

^{x)} (mert közjogi követelésem teljesítése nélkül absolute lehetetlen-nek tartom a boldogulást a nemzetiségekkel)

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2. Apponyi Albert 1885-1905. 32-33.

63. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Bécs, 1894. 11. 01.

Kedves Sándor!

Leveleddel megelőztél. Épen tudatni kívántam hogy itt a tájékozás megszervezése hosszadalmas dolog, mert az iparutak capói a Reichsrathban ülnek, az pedig most vacatiót tart. November első napjaiban semmi esetre sem lehet az itteni hajlamokról képet szerezni, ámbár Pecz buzgóan működik ebben az érdeken. Már most a kérdés menjünk-e mégis Berlinbe? Utóvégre megfordított sorrendben is lehet elindulni, és előbb Berlinben

tájékozódást szerezni, mindenesetre pedig összeköttetéseket. Berlin mellett szól az, hogy ott nov. 7-9 ig a porosz Landes-Oeconomie-Collegium, a Deutsche Landwirthschaftsraht székel, tehát olyan alkalom van az agárkörök fejeit együtt találni, minő nem egy hamar lesz. Én kész vagyok 7^{én} este (reggel itt fontos ülés van) veled Berlinbe menni, ha Te ezt most jónak látod, ez esetben előzőleg írok Miaskovski-nak, hogy 8^{án} és 9^{én} beszélgetés lehetőségét menage-irozza nekünk a fő emberekkel. Válaszodat kérem Pozsony-ba, Lőrincz Kapu utca 3 sz. alá címezni, mert szerdán oda megyek, csak ha kedden itt megkaphatnám, címezd Bécsbe Seilerstrasse 66.

Ölel igaz barátod Apponyi Albert

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2. Apponyi Albert 1885-1905. 34-35.

64. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Abbázia, 1894. 12. 23.

Kedves Sándor!

A miniszterelnök hivatalosan értesített hogy ő felsége engem f. h. 27 és 31 napja közt magánkihallgatáson akar fogadni, „hogy a politikai viszonyokról minden oldalról tájékoztatást szerezzen, és szíves tanácsomat igénybe vehesse.”

A meghívás lithographálva van, tehát többeknek ment hasonló módon, és így az egész kihallgatás valószínűleg csak Spiegel vagy kelepce. A dolognak fontossága azonban szembeszökö.

Én 27^{én} délben Budapestre érkezem, és kérlek légy ott azon a napon és engedd hogy 6 órakor néhányan (Beöthy, Horánszky, Hodossy, Wenckheim és még egy kettő) egy kis eszmecsere hozzád jöhessünk.

A viszontlátásig ölel Apponyi Albert

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2. Apponyi Albert 1885-1895. 36.

65. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Éberhard, 1895. 07. 09.

Kedves Sándor!

Leveled, mert Eberhardra volt címezve, és nem egyszerűen Pozsonyba, kísé elkésve érkezett hozzám, és azért félek hogy kedves terved már idejét multa: Ebben az esetben kérlek írad meg hol vagytok szállva, és én egy napra feljövök hozzád Bécsbe.

Még mindig reménylem azonban hogy itt látlak. Atyám tűrhető állapotban van, csak kissé siket. Különben három öreg nénikét fogsz itt találni, rokonainkat, a kik távollétemben atyámnak kissé gondját viselik, három Tige grófnét. Áldott jó lelked, de nem szépek, így tehát semmi emóciónak nem lesz kitéve, s reménylem nem fogod ezt az igen igénytelen társaságot unni. Essterházy Mihályt el fogom hívni Cseklésről, ha még távozhat, mert Antoinette mindennap várja a gólyát.

Tehát így vagy úgy a viszontlátásra. Addig is ölel hű barátod Apponyi Albert

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2. Apponyi Albert 1885-1905. 37-38.

66. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Helyszín és dátum nélkül.

Kedves Sándor!

Leveled, mely már ide jött utánam, egy tekintetben nagyon aggaszt, abban t. i. hogy úgy látszik Gleichenberg-et az idén kihagyod a programmodból, pedig tavali kitűnő hatása után folytatni kellett volna. Egyebekben tudatni kívánom az én terveimet, melyek talán a tieitekkel találkozni fognak. Én aug. 8^{áig} itt maradok, azután – utközben itt ott megállva – Brüsszelbe megyek, hol 13 és 16^{ika} közt fogok időzni a béke-congressusnál. Ha már ott vagyok, a tengerpartot is fölkeresem, vagy 8 napra Blankenberge-t, Ostendet, de akár valami francia vagy angol fürdőt is, ha Titeket ott találalak.

Augusztus végén ismét hazajövök. Budapestet Septemberhó előtt nem igen érintem.

A politikai helyzeten sokat tünődöm, de – ilyen uralkodó és ilyen nemzet mellett – nem látok normális uton kibontakozást. Hidd el az sem használna föltétlenül ha mi volnánk kormányon, a fels. ur – a mint hallom – 24 óráig sem marad meg annál a miben az ember vele megállapodott. Ilyen körülmények közt Bánffy a helyzet embere, a ki egy pillanatról a másakra él.

A viszontlátást remélve maradok hű barátod.

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2. Apponyi Albert 1885-1905. 40-41.

67. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Éberhard, 1895. 09. 15.

Kedves Sándor!

Ebcsont beforr: lábam egy hét alatt all right lesz, akkor még egyszer Bécsbe megyek Weinlechnerhez, és felszabadítatom magamat. Igaz hogy Isten különös kegyelméből ment a dolog ilyen enyhén.

Budapestre csak a hónap legvégén megyek, a mikor az országgyűlés miatt föltétlenül szükséges. Időközben, mihelyt emancipálva leszek – 3 vagy 4 Tirolba kell utaznom. Ha tehát ügyed sürgős vagy itt, vagy Bécsben kellene találkozunk. Rendes körülmények közt már ez okból is sietnék Budapestre, de most még kissé spórolnom kell a mozgással.

Atyám hála Istennek igen jó conditióban van. Reád nézve pedig örülök hogy mégis Gleichenbergbe mentek. Csak ne siess el onnan, ha unalmas is.

Betegségem finaciális oldalát illetőleg mulatni fogsz azon hogy 1^{ör} van kilátásom Páris-Bécsi jegyem árát visszakapni, 2^{ör} Weinlechner, ki háromszor volt nálam, és az ujjat mindanyiszor újra bekötötte, ezért csak 50 forintot kért mindössze. Különben nem is tette gypsbe, hanem két halcsont-botocska közé szorítva tapasszal kötötte be, ugy mint az anglus.

Isten veled, édes Sándor, a viszontlátásig ölel hű barátod Apponyi Albert
U. i. Kérlek ne írd a borítékra Eberhard-ot, hanem csak Pozsony, Lőrinczkapu utca 3, amugy minden levél 2 napot késik.

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2. Apponyi Albert 1885-1905. 45-46.

68. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Éberhard, 1895. 11. 10.

Kedves Sándor!

Az ügy melyet velem bizalmasan közölni szíves voltál nem megy ki a fejemből, és mindinkább megerősödöm abban az impressióban hogy téves benyomás alatt állasz. Csak nem képzelhető hogy valaki sértő, vagy mondjuk: lekicsinylő nyilatkozatot akarjon tenni egy nőről, midőn azt tulajdon édesanyjához hasonlítja. Azonkívül nem vagyok képes az

okot elképzelni mely miatt U. G. Clarisse ellen illetlen módon szólni akarjon, ha az atyafiságos érintkezési formák mellőzése miatt apprehendál, ezt nem ebben az alakban nyilvánítaná. Talán éppen erre az atyafiságra akart emlékeztetni midőn Clarisse-t anyjához hasonlította, és bizonyos családi vonások közösségét kiemelte, habár ügyetlen módon tette.

Emlékszem hogy pár év előtt, mikor a Szélsőbal valamely lapjában (melyet akkor Hentaller szerkesztett) valami illetlen ujdonság volt Clarisse jótékonyági vállalatáról, U. G. volt az a ki szerkesztősnél legerélyesebben követelte a teljes elégtételadást. Én egyáltalán soha sem hallottam tőle bármit a mi ellenetek a legkisebb rossz indulatot árulná el.

Minthogy ekkép fölőtte valószínűtlen hogy az általad kifogásolt nyilatkozatokban szándékosság legyen, és minthogy oly hosszú idő folyt le azóta, nem tudok attól a gondolattól szabadulni hogy talán egyelőre jobb volna a multat ignorálni, mint – esetleg alap nélkül – egy conversatióba belemenni, mely el is mérgesedhetik.

Minthogy nézetemet tudni akartad, ezeket az utólagos gondolatokat is kötelességemnek tartottam mérlegelésed alá bocsátani.

A viszontlátásig ölel hű barátod Albert

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2. Apponyi Albert 1885-1905. 43-44.

69. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Éberhard, 1896. 05. 18.

Kedves Sándor!

A falusi nyugalomban a dolgokról zavartalanul gondolkozom, e gondolkozásom eredményét, vagy – ha úgy tetszik – mai stadiumát akarom veled közölni, már csak azért is mert láttam hogy Téged idegessé tesz az én lassuságom, és csekély hajlandóságom arra a politikai frontváltásra melyet Te szükségesnek tartasz.

Itt három kérdéssel kell tisztába jönni:

1^{or} milyen nagy frontváltztatásra volna szükség hogy kormányképesek legyünk ő felségénél?

2^{or} lehet-e egyáltalán, magunkra, helyesebben: magamra nézve becsülettel, az országra nézve haszonnal azt a megkívánható frontváltztatást megtenni?

3. Itt van-e az idő és az alkalom hogy azt most kezdeményezzem?

Az első kérdésre egyikünk sem tud pozitív választ adni. Mondják ugyan hogy „csak” a katonai kérdésben kellene engednem, de én ezt nem hiszem. Mindenben a mi Magyarország méltóságát, önérzetét és külön érdekeit érinti a legnevesebbet követelő, a ki lefelé még possibilis, az elsőbbség. Engedni kellene tehát a honvédség elosztrákosításának, zágrabi 's hasonló magyar zászlósértések eltűrésének, a nemzetiségekkel való udvari kacérkodásnak, a magyar udvartartás provincialis berendezésének, a Gott-erhalte és a kétfejű sas terpeszkedésének, a quota-főlemelésnek, a minden áron való gazdasági kiegyezésnek s. a. t. mert mindezekre a dolgokra akad Magyarországon többség és vállalkozó, és a míg akad, ő lesz a kedves ember. Hiába áldoznék föl egy programmpontot, mikor az egész nemzeti tartalom föláldozását kívánják. Annak az egy pontnak (mely pedig a legfontosabb, és a mi nemzetiségi kérdésünk szempontjából életbevágó) föláldozása csak akkor jöhetne – ha egyáltalán – kérdésbe, ha viszont az egész vonalon emelhetném a nemzeti irányt, még pedig úgy, hogy mindjárt ezzel lépjek be: mert ha egyszer a nemzet előtt elvesztettem hitelemet, a Tiszák és Bánffyak kategóriájába süllyedtem, akkor többé ő felségénél sem viszek keresztül semmit. De van-e bármi támpontunk arra nézve hogy ő felsége magyar politikát nekem concedálnának. Erről azután – annyit megengedek – lehet beszélni, ha sikerül a dolgot úgy csinálni, hogy minden erkölcsi csorba nélkül menjen. Ehez a föltételhez nem csupán a magam jó hírneve – de az ország érdekében is ragaszkodnom kell, először mert az én erkölcsi csorbám a politikai immoralitás terjesztésével volna összekötve, másodszor mert odafent csak mint intact ember imponálhatok, e nélkül pedig bizonytalanná válik minden.

Annak pedig hogy katonai követelményeinkről bizonytalan időre lemondjunk, két módja van: vagy tehetem én, vagy tehetitek nélkülem. Én csak úgy tehetem ha a magyar közvéleménynek minden árnyalata engem a nemzettel szemben vállalt obligó alól lábbal tiprását, horvátok-oláhok kímélését s. a. t. (...) az én politikai karakteremnek olyan süllyedése nem csak nekem volna gyalázatos, hanem az egész nemzetnek kiszámíthatatlan erkölcsi kár. Én – ismétlem, mert eléggé ismételni nem lehet – téves biztatás ezt hinni hogy ez csak kezdetben volna így, és hogy idővel mindent – vagy legalább sokat tudnék keresztülvinni a felséges urnál, nem, minden emberi számítás szerint semmit, mert ő soha semmi lényegesebb dolgot nemzeti irányban nem concedált senkinek a szép szemei kedvéért, hanem csak azért mert félt az illetőtől, mert nem merte őt kilökní. Már pedig én, a labancz-salto mortale után, minden pretige-emtől megfosztva, épenséggel nem volnék félelmetes ember, a mikor alkalmatlankodni kezdenék kidobnának, és senki sem törődne vele. Ez $2 \times 2 = 4$. De az ugynev. conservativ érdekeket sem elégíthetném ki az erkölcsi és

a gazdasági téren, mert a közvélemény activ tényezői közt (írók, ügyvédek, jegyzők, és még a félrevezetett birtokosok egy részénél is, továbbá az egész protestantizmusnál és zsidó-szabadkőművességnél) ezek nem, de a radikális liberalismus eszméi bírnak erővel, csak a nemzeti eszme ereje pótolhatja a conservativ eszmék gyengeségét. Én tehát ismét vagy arra lennék utalva, hogy belügyeinkben is az eddigi politikát folytassam, vagy megbuknám lefelé, a zászló becsülete nélkül, ha pedig a királyi hatalomra támaszkodva mégis labancz-conservativ politikát akarnék érvényesíteni és fentartani, akkor még nagyobb mértékben kellene erőszakhoz és corruptióhoz nyulnom, esetleg a nemzetiségek támogatását is eltűnöm. Ide vezetne az a föltétlen megadás, melyet, a mint én hiszem, odafent kívánnak: vagy egyszerűen az eddigi politikát kellene folytatnom, vagy még rosszabbat csinálnom.

De vegyük a kedvezőbb eshetőséget, azt hogy „csak” a katonai követelményekről kellene lemondani, és hogy egyebekben, közigazdasági kiegyezésben, udvartartásban, czímer és zászló ügyekben, nemzetiségi kérdésben s. a. t. erősebben nemzeti és önérzetesebben hajlandó, a katonai dolgokat szívesen elejtené, és azt hiszi hogy e nélkül is nagyot fordíthatnánk az ország helyzetén ha a kormányzatban részt vennénk. Belsejében Horánszky Nándor is ezen a nézetten van. Tehát olyan férfiak vélekednek így, a kiknél a kételynek még árnyéka sem fér ahoz, hogy a legtisztább hazafiui felfogás vezeti őket. Csak irántam való tekintetből maradnak meg á contre coeur az eddigi álláspontok mellett. Elhiheted hogy én nem tartom magamat infantilisnek, és hogy akkor a mikor Tőled és más nagyabecsült barátaimtól folyton ezt a nótát hallom, én is nem egyszer de számtalanszor megvizsgáltam lelkiismeretemet, mérlegeltem az indokokat és az okokat, újból és újból átgondoltam a helyzetet, fölment, mondván hogy nagyobb súlyt fektet kormányhoz jutásomra, és egyéb állapotok javítására s. a. t. mint erre az egy programm-pontomra. Más szóval: Ugronnal és Kossuth-thal és természetesen első sorban parlamenti és vidéki elvbarátaim többjeivel egyetértve megtehetem, e nélkül én nem tehetem.

Hangsulyozom hogy én nem tehetem, mert az erkölcsi obligo az országgal szemben első sorban enyém, és mert nem hiszek annak a megcsontított politikának győzelme erejében, melyet képviselnénk, ha a katonai téren a magyar nemzeti és állami egyéniség minden érvényesítéséről lemondtunk volna. Az összes ellenzéki árnyalatok beleegyezésével is csak azért mehetnék ebbe bele, mert ezzel erkölcsi erőmet fentartanám hogy nem nagy idő múlva a felfüggesztett követelményekhez visszatérhessek.

Az a gondolat sem biztos, bár igen szépen hangzik, melynek Taszilónál kifejezést adtál: a kibékítés eszméje. Kibékítést a szó tulajdonképeni értelmében, ma és még sokáig,

nem lehet létrehozni. Zichy Nándort és Szilágyit, György Endrét és Schlauch cardinálíst, Falk Miksát és Bernáthot (a Hazánk-féle Bernáthot) egy kalap alá hozni nem lehet. De lehet igenis olyan erőteljes, symmetricus és imponáló nemzeti politikát csinálni, mely mindezeknek az uraknak meghajolást parancsol és őket arra kényszeríti hogy törekvéseikből azt a mi excessivus, a mi egyoldalú, a mi a nemzeti egész létföltételeivel nem egyezik kihagyják, vagy a mely őket elsodorja ha ezt tenni nem akarják.

Compromissumokat nem lehet létrehozni, de így, nagyszabásu magyar politikával, és csakis így, lehet békét csinálni az országban. Igen, de kiherélt állapotban hogyan vállalkozhassam erre? Vagy eszméim teljességével és annak erejével, vagy – ideiglenesen e helyett – az egész ellenzék mandátumával, e kettő egyike nélkül hiábavaló, reménytelen experimentumnak tekinteném az egészet, és – ha minden egyéb meg is volna – hiányoznék bennem a hit, mely erőt ad.

Ámde ez a z én helyzetem az én meggyőződése: a Tietek nem. A mi pártunkban a vezérkarban két – és a közlegénység közt talán 6-7 ember van, a ki úgy gondolkozik mint én. A többi mind – és én ezt nem csupán sejtem, de tudom – több kevesebb engedményre hajlandók vagyunk elhagyni, akkor elvesztettük (eredmény nélkül) legfőbb alkudozási tárgyunkat, és – mikor valóban hozzánk fordulnak – az alkudozás újabb engedmények körül fog forogni, és ez által vagy meghiusulni, vagy nagyobb áldozatokba kerülni. Én tehát még a megalkudási politika szempontjából is elhibázott taktikának tekintenék minden kezdeményezést a mi részünkről, sőt a puhatolózásnak is nagyon ovatosan kell történni, nehogy pozíciónk ez által gyengüljön. Véleményem szerint most várni kell míg valami fordulat valami változást szükségessé tesz. Akkor állanak elő azok az alternatívák melyeket a második kérdésről kifejtettem, addig a köztünk fenálló felfogási különbségek nem bírnak gyakorlatilag akut jelleggel – és annak összes követelményeit, de nem tudtam más meggyőződéshez jutni mint ahoz a mit az előbbieken kifejtettem.

Itt tehát abba a helyzetbe jutottam hogy egyfelől én, másfelől Te és a pártnak nagyobb része a követendő politikára nézve ne értsünk egyet. Szinte rosszul esik ezt leírni, mert kölcsönös személyes ragaszkodásunk annyira benső, hogy ezt a tényt önnönmagunk és egymás előtt palástoljuk a meddig lehet. De ha eljött az az idő melyben az ország megmentésére cselekedni lehet és kell, ilyen személyes indokok, még a legjobbak és a legnemesebbek is, háttérbe szorulnak, és egyedül a közkötelesség határoz. Ha tehát a párt kiváló tagjai azt hiszik hogy az általam nélkülözhetetlennek vélt föltételek nélkül is áldozatul kell hozni programmunk némely pontját, az ország érdekében, és ha én ezt nem hiszem és arról nem tudok meggyőződni, és ha elérkezett a cselekvések ideje ebben az

irányban, akkor ennek a helyzetnek logikai folyománya az hogy én (a kitől nem lehet követelni hogy meggyőződése és hite ellen cselekedjek) izolált hitemmel vonuljak félre, és a párt többi vezető elemei tegyék azt a mit legjobb hitük nekik sugall. Nélkülem is képviseltek olyan erkölcsi és szellemi erőt, hogy – a meňyiben föltevéseitek igazak volnának – a kívánt átalakulást létrehozhatjátok.

De most áttérek a harmadik és utolsó kérdésre, vajon t. i. itt van-e az idő és az alkalom hogy valami változtatást kezdeményezzünk, akár olyant melyben én is részt vehetek, akár olyant melyet a párt nélkülem vihetne végbe. Erre a kérdésre én még ma nem-mel válaszolok, mert semmi jel sem mutat arra hogy illetékes helyen bármi változást akarjanak a jelenlegi állapotban, még pedig csak félig meddig elfogadható alapon. (A quóta fölemelés talán csak nem az?)

Minden lépés pedig melyet ilyen irányban tennénk mielőtt meggyőződünk volna hogy reánk egyáltalán gondolnak, a kínálkozásnak jellegével bír, melynek visszautasítása nevetséggel tetézi súlyos helyzetünket, és – a mi fő - : elfoglalt erős pozícióknak biztos ellenérték nélkül való feladást jelenti. Ha már valamiről lemondunk, vagy lemondtok, akkor történjék ez ellenérték, az ország számára nyert ellenérték fejében. Ha pedig így, de but en blanc megértetjük hogy ezt vagy amazt (...).

Igaz hogy a választások ilyen állapotban találhatnak minket, és hogy akkor egy olyan krízis áll elő mely a jövő minden kilátását fenyegeti. De mégis jobb ezt megriszkirozni, mint már most valami elhamarkodott lépés miatt mindent kockára tenni. A választásoknál a párt minden tagja szabadon kövesse szíve sugallatát, én a barátaimtól sem erőfeszítést, sem áldozatot nem kívánok. Meg vagyok győződve hogy az én politikám, idejekorán elfogadva, biztosította volna a nemzetet, a koronát, a kiegyezést hosszú időre. Ha az illetékes tényezők ezt be nem akarták látni, 20 évi erőlködés után bátran mondhatom hogy nem enyém a felelősség.

Ez ma az én felfogásom a helyzetről, és az én lelki állapotom. Egész nyíltsággal közöltem veled, még pedig írásban, mert így több logikai rendet hozhattam eszméimbe mint beszélgetés közben.

Gondolkozzál kérlek róla, és beszéljük meg alaposan a mikor Budapestre jövök – legközelebb.

Ölel hű barátod Apponyi Albert

70. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Éberhard, 1896. 06. 14.

Kedves Sándor!

F. h. 11^{én} kelt szíves soraidat tegnap vettem, és nagyon meg voltam hatva barátságodtól, de a dolog hála Istennek nem úgy áll a mint azt némely „barátom” vagy ellenségem híresztelni jónak látta. Két dologgal igenis küzködöm: egyik két alföldi és egy eberhardi rossz esztendőnek kiheverése, a másik a mi családi budgetünknek összhangba hozatala a csökkent jövedelmekkel. Most mindkét irányban – különösen pedig a haszonbérlet létesítésére irányított actióm – pillanatnyilag meg van bénítva atyám betegsége által, mely hozamosabb időre nem enged távozni, itt pedig nem tudok végezni semmit. De kellő energia mellett meg van a helyzet egészségessé tételére az alap, és – az átmenet nehézségeivel szemben – a hitel pénzügyintézeteknél.

A mi apróbb személyes bajaim vannak, azokkal megküzdök nagyobb nehézség nélkül. Ha azonban csakugyan beállana egy nehéz pillanat, akkor egész bizalommal kérném, a lehetőség határai közt, támogatásodat.

Tegnap óta az orvosi vélemény biztatóbb, és így szerdán késő este Budapestre érkezem, hogy csütörtökön audienciára mehessek, de már csütörtök d. u. 5 óra 50 perczkor ide vissza kell indulnom. Talán e pár óra alatt láthatlak.

Szíves üdvözzellett hű barátod Apponyi Albert

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2. Apponyi Albert 1885-1905. 56-57.

71. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Éberhard, 1897. 01. 26.

Kedves Sándorom!

Azt tudod hogy édes atyám hirtelen és súlyos megbetegedése minő rémületet okozott nekem a mult héten. Most határozott javulásról szólhatok, úgy hogy az öreg ur minden emberi számítás szerint ezt a rohamot is győzelmesen ki fogja állani. Persze ismét egy lépéssel lejjebb lesz a lejtőn, de az élet most így is kedves előtte, mert egy olyan hírrel örvendeztettem meg őt, melyet – bár rövid időre még titok – veled, mint kedves hű jó rokonommal és barátommal szintén közölni kívánok.

Az utolsó hetek alatt érlelődött meg bennem az az elhatározás hogy egy minden tekintetben kiváló nőt, a kivel a véletlen, helyesebben: a gondviselés különös kegye hozott össze, Mensdorff Clotild grófnőt, ha ő is úgy akarja nőül veszem. Neki elég rossz ízlése volt hogy vonzalmamat viszonzza, és így már tisztában voltunk egymással, és én épen apámnak akartam szólni, mikor az ő betegsége közbejött. Hála Istennek a dolog jobbra fordult, és így szombaton elmegyek Bécsbe, hogy hivatalosan megállapítsam azt a mi tényleg már fait accompli. Clotilde édes anyja és fivérei mindent tudnak, és tárt karokkal fogadnak, egyébként elhatároztuk hogy - addig míg atyám egészségi állapotában a javulás még határozottabb alakot nem ölt - a hozzánk legközelebb állókon kívül ne tudjon a dologról senki.

Természetesen Clarisse-t és a gyermekeket ezekhez számítom, és Ti bizonyosan velünk fogtok örülni. Azt hiszem hogy életemben jobbat nem cselekedtem, Clotilde már magyar nyelvtanárt keres, és ma vett levelében azt írja hogy „teljesen magyar asszonynya akar lenni” – ő olyan érett, határozott jellem, hogy minden szavára várakat lehet építeni.

Hitted volna ezt? Ugye nem, de mégis, hála Istennek meg van.

Ha írsz, címezd leveledet Pozsonyba, Lőrinczkapu utca 3, - nem Eberhardra.

Ölel hű barátod Apponyi Albert

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2. Apponyi Albert 1885-1905. 58-59.

72. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Éberhard, 1897. 02. 18.

Kedves Sándor!

Esküvőm napja Márcz. 1^{éte} van megállapítva, hacsak atyámnak igen kétes és ujabban ismét aggasztóbb állapota akadályt nem gördít elénkbe. Alig szükséges mondanom hogy jelenlétedet e döntő lépésemnél melegen ohajtom, és így arra kérlek hogy légy szíves Marzani sógorommal együtt részemről mint tanu szerepelni. Az esküvő egész csendben fog tartatni magában a Dietrichstein palotában, tehát meghívulésektől nincs mit tartani, megjelenés magyar díszben.

Mínthogy súlyt fektetek az esküvő csendes jellegére, - a mit leendő anyósomnál kissé nehéz keresztülvinni – jó példával kell előre mennem, és így rokonságom köréből az Apponyi-név birtokosain kívül nem híhatok senkit, úgy hiszem mindenki inkább örül ha

ezzel egy corvée-tól menekül, de ha akadnék a ki csodálkoznék, légy szíves neki a dolgot megmagyarázni.

Kívüled még Mihályt kérem hogy legyen szíves eljönni és részemről az egyik vőfély szerepét elvállalni, Apponyi Gyulával és a fiatal Marzanival, a Dietrichstein-Mensdorff oldalról ezek egyet állítanak ki, az ara fivérét, Mensdorff Albertet, a ki a londoni nagykövetségnél van.

Igen kínos körülmény atyám hullámozó, és egészben nem haladó állapota, különösen a szegény arára nézve, a kit még nem tudtam ide hozni – mert atyám gyengébbnek érzi magát semhogy elfogadni merje, ebből – ismerve az öreg urat, és elképzelve másfelől meñyire kívánhatja látni leendő leányát, elképzelheted meñyire súlyos beteg. Az első javulás – mely váratlan erővel indult meg – illuziókat ébresztett mindannyiunkban, most az erő állapota nem győzi – vagy csak ilyen lassan győzi, azt a nagy munkát melyet a szervezetnek teljesítenie kell. Így folyton au qui vive vagyunk, én csak lopva tudok, - 2 szer hetenkint Bécsbe menni, Budapestre pedig épen nem jutok esküvőm előtt.

Esküvőm után nőmmel néhány napot Weidligen-ban töltenék, a mi egy órányira van Bécsből, és ahol anyósomnak igen csinos háza van. Messzibb menni nem merek – csak odáig eljussak.

Ezek után, édes Sándor, szíves válaszodat Pozsonyba Lőrinczkapu utca 3, (nem pedig Eberhardra) kérve, régi barátsággal maradva híved Apponyi Albert.

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2. Apponyi Albert 1885-1905. 60-61.

73. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Budapest, 1897. 10. 25.

Kedves Sándor!

Elutazásom előtt látni akartalak, de nagy sajnálatomra azt hallottam a kapusnál hogy Mihálynak állapota Titeket éjjel ébren tartott, hogy tehát most pihensz. Reményilem még sem komoly Mihály betegsége, és kérek egy sor értesítést Pozsonyba, Lőrinczkapu utca 3.

Horánszkyval összeállítottuk a párt pénzügyi helyzetének képét, a melyből kiviláglik hogy a folyó club-kiadásokon felül (3500 ft) egy 22.000 ftos adosság törlesztéséről kell gondoskodnunk mely részben még az utolsó-előtti választásokról maradt reánk. E végből a párttagokat „birtokaránylag” meg kell adoztatnunk. Téged, Lászlót és Pistát, valamint

Wenckheim és Zichy Jenő barátainkat arra kérünk hogy képviselői illetményeiteket – úgy mint eddig – erre a célra áldozzátok. Kérlek mond meg Nándornak valjon erre hajlandó vagy-e, és igenlő esetben hatalmazd fel őt az illetmények föl vételére. Esetleg még kérlek vállald magadra hogy ezt Lászlónál kieszközöljed, a többeknek írok magam.

Nov. 5-6 táján viszontlátásra.

Hű barátod Apponyi Albert

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2. Apponyi Albert 1885-1905. 62-63.

74. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Budapest, 1898. 04. 15.

Kedves Sándor!

Nagyon sajnálom hogy utközben megbetegedtél, különösen most, mikor a szövetkezeti törvényjavaslat beadott, melyhez a Te nézeteid ismerete nélkül nem szívesen szólnánk hozzá. Ha mozoghatnék, magam keresnélek föl, de minthogy többféle körülmény messzire távozásomat lehetetlenné teszi, Makfalvayt küldöm hozzád, hogy a dolgot alaposan megbeszélje Veled. A javaslatot egyidejűleg teszem postára ezzel a levéllel. Én azt még nem tanulmányoztam tüzetesen, első pillantásra kissé sokallom benne az állami ingerentiát. Míg a Te nézeteidről értesülök, arra az esetre ha már időközben is kellene valamit tenni, Hajós Józssival conferálok, a ki gondolom legjobban ismeri ebben az ügyben a felfogásodat.

A húsvéti ünnepeket otthon töltöttem – nem épen ünneplő hangulatban. Szegény atyámat lehetetlen az ő pénzügyi helyzetéhez mért komoly elhatározásokra bírni, csak össze lehet vele veszni e fölött, ha visszajössz, a Te autoritásodra e részben nagy szükségem lesz, hogy családomat a pusztulástól megmentssem.

Isten adjon gyors javulást, a viszontlátásig üdvözlök hű barátod Apponyi Albert

U. i. Magától értetik hogy Makfalvay elküldése a Te válaszdottól függ az én táviratomra.

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2. Apponyi Albert 1885-1905. 64-65.

75. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Budapest, 1898. 04. 16.

Kedves Sándor!

Magán ügyeimmel nem akartalak levélben is zaklatni, de miután táviratodban azokat fölemlítéd, és hazaérkezésed talán elhúzódik, megmondom hogy most mit szándékoztam Tőled kérni.

Hogy a pillanat nyugtalanságaitól szabaduljak, és a rendezés munkájához – a meñyiben azt az adott helyzetben egyáltalán el lehet érni – némi időt nyerjek, mostani lebegő terheinkből 36.000 ftot kellene nyugalmasabb alakba hoznom, jövőre coute que coute el akarom érni a pénzügyi egyensúlyt, legfőlebb egy csekélység leszámításával, erről – ha kegyes vagy meghallgatni – haza érkezésed után beszélünk.

Ha tehát hajlandó volnál a fönti összeget nekünk kölcsön adni, azt egy olyan okmány alapján kérném melyet a mikor jónak látod betábláztathatsz, erre az én egyedüli aláírásom is elég, mert az alföldi birtok $\frac{1}{4}$ részben enyém, és ez a negyedrészt a rajta levő teher levonásával is 150-200 ezer forintot megér. A kamat kikötése természetesen Tőled függ, de legalább annyit kívánok felajánlani, a meñyit neked a mostani elhelyezésében jövedelmez.

Nagyon hálás volnék ha ebből a kölcsönből, vagy abból a mit folyósítani hajlandó vagy, e hó vége előtt vehetnék föl 10.000 ftot, mert egy gazdasági számlát ígértem addig kifizetni, mire a pénzt különben ismét a banktól kellene vennem.

Nem mondhatom meñyire hálás vagyok neked édes Sándor, hogy ebben a nehéz helyzetemben magamra nem hagysz.

Makfalvay-nak, és egyáltalán másnak mint annak az ügyvédnek a ki a kötelezvényt fogalmazza, ezekről a dolgokról szólni nem kívánok. Ha neked még erre nincs embered, ajánlom – mint confidentialis ügyekre különösen rokonszenvest, Günther Antal barátunkat. De ha Makfalvay ily esetekben is bizalmi embered, nekem természetesen az ő személye ellen a legkisebb kifogásom sincs.

Táviratod egészségi állapotodra nézve nagyjából megnyugtató, vezessen Isten mi hamarabb egészségesen haza. A lelkeszi congrua ügye különben annyira elhúzódik, hogy talán időt nyerhetünk a szövetségi törvényre Vele együtt készülni. Ebben a congrua-kérdésben nagy követ dobtam a tóba, Tiszáékkal szemben eltaláltam a protestánsok ohajtásait, az öreg olyan dühös is lett mint a ki más vadászt talál saját tilosában.

A viszontlátásig üdvözlő hű barátod Apponyi Albert

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2. Apponyi Albert 1885-1905. 66-67.

76. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Budapest, 1898. 04. 22.

Kedves Sándor!

Ma vettem át Makfalvaytól 36.000 ft kölcsönödet, és újból köszönöm szívességedet. A kötelezvényt Makfalvay-nak átadtam. Később ezt a kötelezvényt szeretném olyannal kicserélni melyet atyám és nővérem is aláír: ez az én személyes érdekeim szempontjából kívánatos, és veled szemben csak növeli a biztosíték értékét, úgy hogy azt hiszem ez ellen kifogásod nem lesz, de ez nem sürgős.

Örömmel értesültem úgy Makfalvay útján hogy egészséged javuló félben van, valamiért arról is hogy arra az időre melyet még Tyrolban kell töltened, Griesbe költözzöl, a mi Boden-hez arányosítva ég és föld, ámbár csak $\frac{1}{4}$ órányira van tőle.

A szövetkezeti törvényt illetőleg egészen egy nyomon járt az eszünk – az enyém, igaz, csak a Hajós Józstól nyert felvilágosítások után. Bernát István vidéken van. De én Makfalvay-nak elmondtam pontonként a magam kifogásait, és azok egytől egyig összevágának azokkal a miket ő veled beszélt.

Egyebekben a congrua-javaslat tárgyalásánál igen sikeres actiót fejtünk ki. Nem is sejtettem hogy annyira eltaláltuk a dolgot, ma a protestantismus bennünk látja jogos érdekeinek védőit. Az öreg Tisza bőréből kibuvik bosszankodásában.

Isten áldjon, édes Sándor, gyógyulj mihamarább, de csak akkor jöjj vissza körünkbe, a mikor azt minden veszély nélkül teheted.

Hű barátod Apponyi Albert

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2. Apponyi Albert 1885-1905. 68-69.

77. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Budapest, 1898. 05. 08.

Kedves Sándor!

Örömmel vettem szíves soraidat – bár azok hangja inkább melancholicus, mais il y a de quoi. Én talán még csüggedtebb hangulatban vagyok az ország dolgát illetőleg, de most kettőnknek pillanatnyi feladata: neked meggyógyulni, nekem nőmről gondoskodni hogy üdítő morális légkörben éljen a bekövetkezendő nehéz napok alatt. Gries neked

segítségére lesz, kitűnő klímájával, nekem Eberhardon – a hová már a jövő héten költözünk – nehezebb helyzetem lesz.

Alföldön voltam, a vetések összeszedték magukat, jó középtermést szabad remélnünk.

A hitelszövetkezeti törvényt holnap tárgyaljuk conferentián, hétfőn a házban. A mi pártunk egészen jól fogja fel, de a kormány igen keveset akar engedni, félek hogy inkább a létező jónak elfojtása mint új jobb-nak keletkezése lesz az eredmény. A többség zsidó-elemei az egész ügyet rossz szemmel nézik. Én azt hiszem a javaslatot általánosságban el kell fogadnunk, és a fősulyt a részletes vitára fektetnünk, így talán valamit elérhetünk.

El vagyok készülve arra hogy sokáig kell távol maradnod, kérlek tudasd terveidet, mihelyt meg vannak állapítva – ezentul már így címezve: Pozsony, Lőrinczkapu utca 3.

Isten Veled – szívből üdvözlő hű barátod Apponyi Albert

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2. Apponyi Albert 1885-1905. 70-71.

78. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Éberhard, 1898. 05. 20.

Kedves Sándor!

Ideje hogy a szövetkezeti törvényjavaslat sorsáról röviden értesítselek. A részletes tárgyalás alatt úgy látszik sikerül a javaslatnak legártalmasabb méregfogait kihuzni.

A 2 §-nál olyan módosítványt fogadott el a ház mely a szövetkezetek alapítását kevésbé teszi függővé a hivatalos vagy jó akarattól, és a társadalmi tevékenység autonómiáját megóvja – úgy a hogy, a 47 §-ra (eredeti 46 §) megállapodtam a pénzügyminiszterrel hogy a régi adó-tartozások elengedése nem függ a központba való fölveteltől – mert ezzel minden nekik nem tetsző szövetkezetet megfojthattak volna – hanem csupán az alapszabályok átalakításától, és a szövetkezet részéről kijelentett készségtől hogy a központi szövetkezetbe belép, ez utóbbit a pénzügyminiszter kívánta, „mert különben” – ugymond – „a Károlyi-féle szövetkezetek nem lépnének be, pedig ezekből kell az egész intézményt fölépíteni.” – Én arra azt mondtam neki hogy inkább attól tartok hogy ők némely szövetkezeteket, melynek vezetői nekik politikai okokból nem tetszenek, nem fognak fölvenni, és ezért csak olyan föltételekbe nyugszom bele, a melynek teljesítése a szövetkezettől függ. Így lett azután formulázva az, hogy készeknek

nyilatkozzanak a belépésre: fölveszik-e vagy nem, az a régi adótarozások elengedésénél nem határoz.

Most jön a legnehezebb pont – a központ alkotása. Erre nézve Gulner és Makfalvay már tárgyaltak a kormánnyal, és különböző formulákat ajánlottak, melyek folytán a Központi Hitelszövetkezet közgyűlésében és igazgatóságában az autonom elemek tulsulya biztosítva volna. Valamit ebben az irányban is el fogunk érni, meñyit, azt ma nem tudom, hétfőn ismét Budapesten leszek, és akkor meglátom, tárgyalásra és alkudozásra ezek a mi politikailag kevésbé exponált barátaink alkalmasabbak mint én magam. Döntő lépés volna az egész ügy további fejlődésére nézve az, ha a te mostani központi szövetkezeted saját vagyonával mint alapító lépne be az új központba, akkor egészen dominálnád a helyzetet, hacsak a kormány olyan intézkedéseket nem tenne ellenetek, melyek rosszhiszeműségét és hypokrizisét teljesen leálcáznák, és erre – úgy hiszem – nem volna bátorsága.

Egyebekben a politikai helyzet úgy fest, hogy Ausztriában semmi eredményre nem jutnak, és így valószínűleg nem csupán a közgazdasági kiegyezésből nem lesz semmi, de az egész 67-es alap meginog. Kállay már abban az irányban tapogatózik, hogy mit csinálna Magyarország ha Ausztriában két esztendőre föl kellene függeszteni az alkotmányt, és így delegatio nem volna? Mi lenne akkor a közös ügyekből? Én minden ilyen kérdésnek kitérek, csak a királynak válaszolnék, ha ő kérdezne – közvetítőkkal nem állok szóba. De a kérdés egészen objective tekintve roppantul nehéz, és ha valami úgy ez szegheti a Bánffy-regime-nek nyakát. Ha ebbe sem döglik bele, akkor hazamehetünk. Ez különben szigoruan köztünk maradjon.

Nőm igen jól van és bátran megy a 6 hét mulva várható esemény elé, Braun tegnap itt volt, és vizsgálat után mindent a legszebb rendben talált, atyám is elég jól érzi magát, de financiaális kérdésekben megközelíthetetlen, a jó Isten tudja hová jutunk.

Egyelőre, ha minden jel nem csal, jó termés és jó árak megint némi respiriumot nyujtanak, de nekem szinte kiállhatatlan azaz absolut lehetetlenség rendet csinálni.

Főhadiszállásom már itt van, ha tehát hírt adsz magadról, a mit igen szeretnék, a levélcím: Pozsony, Lőrinczkapu utca 3. Hallom hogy Gleichenbergbe készülsz, a mit mélyen üdvözlök, de ezt a levelet még Griesbe küldöm.

Isten veled – gyógyulj és tarts meg barátságodban.

Őszinte híved Apponyi Albert

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2. Apponyi Albert 1885-1905. 72-75.

79. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Budapest, 1902. 12. 19.

Kedves Sándor!

Örömmel vettem f. h. 12^{én} kelt szíves soraidat és teljesen osztom abbéli nézetedet hogy fölöttébb kívánatos volna legalább a kiegyezési ügyek befejezése – és némely socialpolitikai kérdés elintézése után még Széll-lel együtt maradnunk. Egyáltalán nagyon félek az ő távozásának eventualitásától, mert valószínű hogy azt a relapsus követné az egész vonalon. Ezért mindent el is követek hogy a szakítás szüksége elő ne álljon. Minthogy ő most Bécsbe megy hogy a kiegyezés ügyét, mely 3 hónap óta stagnál, így vagy úgy de okvetlen dűlőre vigye, előbb bevárom hogy mit hoz haza ebben a kérdésben. Ha meg nem tud egyezni, lemond és akkor nehezen lehetünk a következő kormánynak hívei, a mely azon az alapon létesülne hogy rosszabb kiegyezést is megköt, de hogy Széll velünk oppositíóba menne, azt kötve hiszem. Én azonban ezt a fejlődést nem tartom valószínűnek, hanem körülbelül biztosra veszem hogy létrehozza a kiegyezést, úgy hogy őt abban támogathatjuk.

Ebben az esetben oda kívánok hatni hogy a kiegyezés a parlamenti tárgyalások sorrendjében megelőzze a szerencsétlen katonai javaslatokat. Hiszen az új vámtarifára egy napról a másikra égetően szükségünk van a németországi fejleményekkel szemben, holott a katonai dolgok várhatnak. Félek azonban hogy a felső körök csökönysége és elbizakodottsága ebbe a természetszerű sorrendbe nem fog beleegyezni és „azért is” a katonai javaslatokat fogja forcírozni.

Ebben az esetben reám nézve – mert én már nem vagyok pártvezér, nem is aspirálok reá hogy legyek, tehát csak magamról szólok – akuttá válik a kérdés hogy ezekkel a javaslatokkal szemben mit tegyek. Hogy azokat pur et simple elfogadjam, azt erkölcsi lehetetlenségnek tartom.

Követelnem kell: 1^{ör} az azokból eredő anyagi áldozat észszerű (a mi szegénységünknek megfelelő) mértékére nézve garanciát, a melyet sem máról holnapra élő kormányok nyilatkozatában sem a gyenge delegációk költségvetési jogában nem találhatok, hanem csak magában a törvényben, 2^{ör} socialis és nemzeti ellenértéket, ha szerény mértékben is, de valamit, mert ha a népek azokat az alkalmakat nem használják föl ilyen ellenérték kiereszkolására a midőn tőlük nagyobb áldozatokat kérnek, akkor egyáltalán soha sem jutnak ahhoz.

Én tehát az ünnepek alatt tárgyalni fogok Széll-lel az íránt hogy a jelzett garanciákat a törvényben megkapjam, és iparkodni fogok hogy megegyezésre jussunk. Akkor is még megmarad a civillista fölemelése, mellyel még sebet ütünk a népnek loyális érzelmein, és a melyet én is lelke belsejében csak felháborodással nézhetek, különösen mikor annak magyar része majdnem egészen idegen udvarnak, idegen közgazdaságnak szolgál.

Hogy azonban Széll meg van-e mentve ha megegyezésünk sikerül és ha én őt a katonai javaslatoknál támogatom, az nagyon kétes. Meggyőződése hogy azokból nem lesz husvétig törvény, húsvét után pedig új idemnitási javaslattal kell jönni, a melyet a szélsőbal meg-obstruál. Azután nem jöhet más mint a felosztatás, minthogy pedig ezekkel a javaslatokkal a választók előtt tisztességes választásokkal nem lehet boldogulni, valószínű hogy akkor Széllt felülről elejtik.

Ezt is meg kell gondolnom és már azért sem lehet a Széll-kormány kedvéért olyanba bemennem a mivel multamat megtagadom és magamat beszennyezem, mert valószínűleg ezzel még azt a célt sem érném el hogy a Széll kormányt megmentsem.

Soha ilyen nehéz helyzetben nem voltam. Én már semmit nem kívánok a politikában: boldog volnék, ha attól tisztességgel végkép visszavonulhatnék. – de tisztességgel: ezt az egy vívmányát negyedszázados vergődésemnek nem áldozhatom föl, még hozzá hiába.

Családomban mindenki hála Istennek egészséges és jó kedvű és anyagi ügyeimben is a sikerült parcellázás folytán (a melynek több mint fele már befejeztetett) a kibontakozás felé haladok.

Mindnyájan a legszívesebben üdvözlünk híved Apponyi Albert

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2. Apponyi Albert 1885-1905. 76-79.

80. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Budapest, 1903. 01. 16.

Kedves Sándor!

Reményelem hogy e sorok vételekor az ifju pár már elindult boldogságának útjára, a melyen az Uristen áldása kísérje őt mindvégig. Nálunk azalatt igen komolyakká fejlődnek a dolgok. A kiegyezést sikerült Széllnek nyélbe ütni, még pedig úgy hogy véleményem szerint nagyon meg lehetünk vele elégedve. Ezt nem csak én hiszem, hanem – miután Széll bizalmasan közölte velük a főbb pontokat – ugyanily benyomást nyertek Dessewffy Aurél

és Zselénszky barátaink is. C'est un point acquis: akármilyen történik ezután fixírozva van az ár melyen Magyarország megegyezni hajlandó és melyen alá nem lehet menni. De annál fenyegetőbb a helyzet a katonai javaslatok és a civilista folytán. Az előbbieket, összes várható következményeikkel együtt, most elég alaposan át-tanulmányoztam, a civilista emelésével azok következményeképp 8-9 millió forint, de talán 10 millió is, fog kis idő múlva a magyar költségvetésre nehezedni, ezt egyszerűen el nem bírjuk, minthogy ugyanis a deficit szélén állunk és új bevételi források már nincsenek, gazdasági föllendülésre sem lehet számítani, mely – ha beáll – szintén csak éppen a mai terhek elbírására képesít, vagy azok igen mérsékelt fokozására, de enyit (tekintetbe véve a többi feladatot) el nem bír. Már ez a tekintet önmagában lelkiismeretbe vágó dologgá teszi ezeknek a javaslatoknak tels quels megszavazását. De lehetetlen szerintem új terhekbe belemennünk a nélkül hogy azokért compensatiókat ne követeljünk, társadalmi és nemzeti irányban. Hosszu volna erről részletesen írnom, csak annyit mondok hogy e compensatiók alatt semmi olyat nem értek a mi hadseregünk jelenlegi szervezetét megbolygatná, hanem csupán a legszükségesebbet arra hogy 1^{ör} a fenálló törvények megtartassanak, 2^{ör} a nemzetiségi törekvésekkel szemben katonai intézményekben némi támaszt nyerjen a magyar nemzeti eszme. Én tehát egy memorandumot adtam át Széllnek, melyben kifejtettem milyen módok és föltételek mellett vagyok hajlandó az ujjoncz-létszám fölemelésébe belemenni. Ebben benfoglaltatnak egyfelől cautelák arra nézve hogy a pénzügyi következmények elviselhető határok közt maradjanak (azok közt melyek a kormány mai szándékainak ugyanis megfelelnek, t. i. 4-5 millió, de amire most semmi biztosíték nincs) más felől azok a compensatiók a melyek a magyar nemzetnek ennél az alkalomnál kell követelni, mert ha most nem érvényesíti akkor utólag ugyan hiába rimánkodik. Régi barátaink közül Hodossy, Szentiványi és Bolgár ismerik azokat részletesen és egyhangulag helyeslik, mint olyanokat melyek a legconservativebb alapon nyugszanak. Kívánom t. i.: a katonai büntetőtörvény egyidejű életbeléptetését, a szabadságolások arányos eszközölését a magyar és az osztrák contingens közt, a magyar tiszteknek a magyar ezredekhez beosztását (ezt némileg megígéri a kormány, de nagyon homályosan) a címer- és jelvényeknek az ország közjogi helyzetéhez alkalmazkodó átalakítását (ezt is kilátásba helyezik) azt hogy magyar állampolgár tiszti rangot csak úgy nyerhessen ha a magyar nyelvet bírja, a hadkiegészítési ügynek az 1867 XII t. c. szerint, kizárólag a magyar honvédelmi ministerium által vallom intézését, a hadkiegészítési kerületeknek olyan beosztását hogy lehetőleg kevés nemzetiségi ezred keletkezzék hanem inkább több olyan a mely magyarokkal van tarkázva (a hol a tot gyerekek magyarul tanulhatnának), a visszatérést az 1889 évi védtörvény előtti állapothoz

mely a közös hadsereg póttartalékát határozott számban contingentálta és a védkötelesek többi tömegét a honvédségbe osztotta, azaz: a nemzeti véderőbe. Ezekről a dolgokról a napokban fogok Széll-lel tárgyalni. Ha ezekben lényeges concessiókat kapok szent a béke, de ha nem úgy azt érzem hogy én tovább nem mehetek vele. Barátaim némelyike, tekintettel a súlyos következményekre a melyek előállhatnak és a melyeket én jól látok, még ez esetben sem tanácsolják a szakítást, ilyen nézetten van az egri érsek és Hodossy. Ők mindenképp rettegnek Széll bukásától és a régi rendszer feltámadásától. Ezt a veszélyt én tökéletesen méltányolom. De egy felől úgy érzem hogy magamat, mint a közélet emberét, erkölcsileg megölném, ha ilyen biztosítékok és ellenértékek nélkül adnám oda magamat ezeknek az odiosus és veszélyes javaslatoknak támogatására, másfelől körülbelül bizonyos hogy ezzel az öngyilkossági ténnyel Széllt meg nem menteném. Ugy áll t. i. a dolog hogy az egész ellenzék (a mint nekem Justh, Tóth János, Bartha Miklós és Rakovszky bejelentették) el van határozva az ujjonc-z-létszám létrejövetelét obstructióval meggátolni, de sőt, ha Áprilisban új idemnitás kérik, annak létrejövetelét is Május 1^{én} tul megakasztani. Akkor azután nem marad egyéb hátra mint az országgyűlés feloszlatása, ilyen program mellett: katonai terhek brutális fokozása, civillista fölemelése, minden ellenszolgáltatás nélkül. Látod-e Széllt megállhatni ilyen választási harcban? Látsz-e engem mint ennek a programnak egyik hirdetőjét, jobb meggyőződése ellenére? Határozottan jobb a kérdést most dűlőre vinni, különösen ha Széll esetleg most adná be ennek folytán lemondását, a mikor oda lehetne a dolgot vinni hogy ismét csak ő lehessen cabinet alapítással megbízható, de azok nélkül az obligók nélkül. Lehetetlen csak egy dolog: hogy én az említett föltételek nélkül ezeket a javaslatokat pártoljam, nem is használnék vele senkinek semmit, csak magamat tenném teljesen tönkre, a mi a helyzetből való kibontakozást még inkább megnehezítené.

Hogy arra az esetre ha én a szabadelvű pártból kilépnék, kik jönnének velem, arról fogalmam sincs, nem is keresem, mert távol állok minden ellenzéki propagandától, csak egyénileg követem lelkiismeretem szavát, politikai becsületem követelményét, nem is lépek föl senkivel szemben azzal a praetensióval hogy azért mert valamikor nemzeti párti volt ennél a lépésnél kövessen. Gondolom lesznek sokan a kik nem is fognak követni, sejtem hogy különösen agrárius barátaink, a kik a kiegyezéssel nagyon meg vannak elégedve, meg fognak maradni Széll mellett, ha ugyan ő marad. Je n'ai rien contre: talán így később könnyebben lehet ismét egy kalap alá jönni.

E levél befejezése előtt beszéltem az egri érsekkel, ő az általam kitűzött föltételeket egytől egyig helyeseknek mondja és most már nem ohajtja hogy nekem azok nélkül is lehet

és kell a javaslatokat megszavaznom, hanem nagyon gondolkozónak lettem miután neki a helyzetet kifejtettem és minden erővel oda hat hogy Széll nekem a szükséges concessiókat megtegye.

Most hát kiöntöttem neked politikai szívemet, a mely fölötté nehéz. Szerencsére a családban minden a lehető legjobban megy, a gyerekek épek – vidámak – okosak és azt hiszik az anyjukról, hogy nem tud németül! Eñyi elég Clotilde-nak jellemzésére.

Te pedig édes Sándor, ezektől a viharoktól távol gyógyítsd magadat a földközi tenger (!) tündéri partjain a hol én is szívesebben volnék mint a magyar képviselőházban.

Csak valahogy eszedbe ne jusson ezen dolgok miatt idejönni, változtatni már csak úgy lehet rajtuk ha a kormány képes abban az értelemben melyet kifejtettem engedményeket tenni, vagy határozott időben kilátásba helyezni. Mert ez volna az én utolsó statióm: ha a kormány kijelenti hogy ezeket a követelményeket méltányolja és jövő évben azokkal kibővítve adja be az ujoncz-létszámra vonatkozó javaslatot, akkor én azt erre az évre hajlandó vagyok megszavazni, kijelentve hogy jövő évben semmi szín alatt nem szavazom meg a kikötött feltételek nélkül. Lehet hogy ezen az alapon megegyezünk. De Széll, ámbár már több mint egy hete, vagy körülbelül egy hete bírja memorandumomat, folyton halasztja a döntő conversatiót, mintha nem is érezné a helyzet valóságos voltát.

A kiegyezés vázlatát ma a házban elmondta és minden elfogulatlan embernél nagy sikert aratott vele.

Isten Veletek: szívből üdvözlő hű rokonod Apponyi Albert

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2. Apponyi Albert 1885-1905. 80-86.

81. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Éberhard, 1905. 01. 09.

Kedves Sándor!

Nekem arra hogy a Poliklinikában mint orvos ki alkalmaztatik, semmi hivatalos befolyásom nincs, mert magának az orvosi testületnek kizárólagos és féltékenyen őrzött joga e fölött határozni. Mindazonáltal a legmelegebben ajánlottam néhai dr. Polya Jakab barátunknak („a czethal nyírás meghonosításáról a Hortobágyon” tartott előadás mesterének) fiát a Poliklinika orvos-igazgatójának és általa az orvosi testületnek. Reményem lesz valami hatása.

Az ország. vámügyi bizottságának határozata dicséri a Te bölcsességedet és hazafiságodat, mely egyaránt meg tudott felelni a gazdasági érdeknek és a politikai helyzet kívánalmainak.

Valjon a norvég drámának mi lesz a viszhatása a mi krízisünkre? Puhítani fogja-e az udvart? Az ellenzékét úgy látszik a kíváncsú mértéken túl föltüzeli.

Jó ünnepeket kíván igaz barátod és rokonod Apponyi Albert

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2. Apponyi Albert 1885-1905. 91.

82. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Éberhard, 1905. 01. 12.

Kedves jó Sándorom!

Örömmel és megilletődéssel vettem épen most f. h. 9^{én} kelt leveledet. Hogy azt az én nagy és nehéz, de jól átgondolt elhatározásomat mely szerint a personal unio alapjára léptem helyesled, azt többre becsülöm még mint azt az anyagi támogatást a melyben a politikámat részesítéd – a mely azonban nagyon kapóra jön és a melyért tiszta szívből köszönetet mondok.

A pénz készen van, tehát rögtön liquidálható. Azt írod: „a tudvalevő 36.000 ft.” – az én tartozásom pedig nem 36 hanem 56 ezer forint, a több év óta felszaporodott kamattal, a mit még nem számítottam ki. E szerint feljogosítva érzem magamat 36 ezer forintot + az ennek megfelelő kamat politikai célokra felhasználni, 20 ezer forintot (+az ennek megfelelő kamat) pedig valamivel később mint gondoltam köszönettel fogok neked megtéríteni, hacsak tollhiba nem volt az a 36-os szám.

Kilátásaim elég jók, ha valami rendkívüli dolog nem történik kell hogy megszorodva jöjjünk ki a választásokból és ez Tisza bukását jelenti.

Borzasztó munkában vagyok, ma is gyűlésem volt Somorján, Sággy érdekében, holnap van egy pihenő napom – azután megint neki az országnak Szepességtől Temesvárig mindenhová. Kossuth-tal nagyon jól férek meg – ő majdnem mindig okosat akar és nagyon becsületes lélek.

Ha álláspontomat helyesled, miért nem mondanád ezt ki nyíltan? Ennek óriási súlya volna. Mais si cela ne vous convient pas, prenez que je n'ai rien dit.

Egészségedről semmit sem írsz, jó jelnek vegyem ezt? Adja Isten.

Igaz hálával és szeretettel tisztelő barátod Apponyi Albert

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2. Apponyi Albert 1885-1905. 87-88.

83. Apponyi Albert levele Károlyi Sándor grófhhoz

Éberhard, 1905. 01. 30.

Kedves Sándorom!

Csak most köszönhetem meg utolsó leveledet a melyben az egész tartozásomat politikai célokra felajánlod. 1898 octoberében, mikor az első 36.000 ft. után kamatot fizettem, adtál nekem újabb 20.000 ft. kölcsönt, melyről csak egy látogatójegyen adtam elismervényt. Ez a tartozás – miután azóta kamatot nem fizettem – ma az én számításom szerint (4% kamattal) körülb. 70.000 ftot tesz ki. Eñyi tehát a Te áldozatod politikai célokra, amelyért ezennel köszönetet mondok. Megemlítem hogy ebből eddig 35.000 forintot adtam ki, marad tehát további eshetőségekre 40.000 ft. Majd alkalmilag elmondom kiket támogattam – nagyjából sikeresen, csupa neked megfelelő embert.

A választások eredménye hihetetlen meglepetés de a nemzetnek becsületére válik. La corde sensible a magyar embernél a jogfolytonosság és a bécsi befolyás, most a közönség megértette hogy az előbbin sérelem esett a második javára és akkor egyszerre reá nem lehetett ismerni az országra. Corrupt kerületek, családi kerületek, pressióált kerületek, rendre fellázadtak és lerázták az igát. Legcsodálatosabb a Székelyföld hol még Bereck – ez a hírhedt (...) – is kidobta Husmann/Neumann Ármint. A Tisza-gárda teljesen kipusztult, csak Gajári Géza és Dániel Gábor maradt meg belőle hírmondónak, de Hegedüs, Münnich (????), Feilitsch és mind elbuktak.

A függetlenségi párt 165-168 tagra szaporodik föl, egy magában több mint a szabadelvű párt a horvátok nélkül. Új rendje keletkezik a dolgoknak. Hogy ez az új rend milyen legyen arról most gondolkozunk, hiszen minket is meglepett ez az eredmény, legfőlebb azt vártuk hogy az ellenzék megtartja posícióit vagy esetleg 20-65 mandátumot nyer. Azzal a helyzettel hogy a szabadelvű párt kisebbségbe jön gondolatban sem foglalkozott senki, csak 3 nap óta látjuk magunk előtt és szinte el vagyunk tőle kábulva.

Nagy Isten ítélet és nagy áldás hogy a corruptionnak és a bécsi mindenhatóságnak ez a fészke szétbontatott. Akármilyen legyen, de annak a restructióját nem engedjük meg. Az új kormány – ha 67-es alapon áll is – erősen kell számolni a nemzet lelkének e

megnyilatkozásával, különben még egy választásnál többséget kap a függ. párt, ez egyébiránt nem hosszú idő múlva ugyanis meglesz, mert most is még 20-25 kerületünk lett volna a melyre nem akadt jelölt és a melyből 10-15 emberünk biztosan bejött volna. De az emberek nem bíztak a közhangulat erejében és nem mertek saját pénzükön kétes kerületekre vállalkozni. Ki is hitte volna hogy p. o. Tatán egy obscurus kis journalista vagy ügyvéd Eszterházy Ferenczet megverje? Ilyen eset pedig több volt. 203 jelöltünk közül bejött (-illetőleg még bejön) 165-168, tehát csak 15% bukott meg, ez is hihetetlen propositio, eddig 30% szokott bukni a függetlenségi jelöltekből.

Egészségem csodálatos képen nem szenvedett. Isten ujja örködött fölöttem. Jó üdülést kívánva tisztelő hű barátod Apponyi Albert

MNL-OL, Károlyi (II.) Sándor (P 389), 2. d. 2. Apponyi Albert 1885-1905. 92-93.

84. Apponyi Albert levele a képviselőház elnökéhez [Scitovszky Bélához]

Budapest, 1926. 04. 25.

Igen tisztelt Elnök ur!

A lapok kiadásai folytán már készültem hozzád, mihelyt vidéki tartózkodásomból ide visszatérek, mikor nagybecsű leveledet vettem, mely mintegy hivatalosan értesít engem a nemzetgyűlés tagjainak 80^{ik} születésnapom ünneplésére vonatkozó szándékáról.

Mondanom sem kell hogy képviselőtársaimnak ez a szándéka engem mélyen meghat és hogy átérzem annak megtisztelő voltát. Mégis kérem, hogy ennek a kivitelét mellőzni méltóztassanak. Éppen csak öt éve hogy a nemzetgyűlés, az államhatalomnak, önkormányzatoknak összes tényezői, megyék, városok, községek épugy mint egyesületek és egyéb testületek, közeleti működésem 50^{ik} évfordulója alkalmából olyan ünnepi megemlékezéssel tiszteltek meg, a melynek emlékét erkölcsi örökségem egyik legbecsesebb részeként őrzöm és hagyományozom majd gyermekeimnek és unokáimnak, melyben azonban még nálamnál érdekesebb egyén is csak egyszer részesülhet életében.

Születésem 80^{ik} évfordulója csak emberi, nem közeleti emléknap és én már régen elhatároztam hogy azt minden ünnepléstől távol, családom körében akarom egész csendben és visszavonultságban eltölteni. A legnagyobb hálával eltelve a megtisztelő szándék iránt mely képviselőtársaim részéről megnyilvánul, csak azt a becses jóindulatot kérem

megtartani, melyből az kiindult, de a jóindulat ünnepélyes megnyilvánulását mellőztetni és e napra való visszavonultságot ohajtó lelki dispositiómat méltányoltatni kérem.

Ki egyébiránt őszinte tisztelettel maradok igaz híved Apponyi Albert

OSZKK, Apponyi Albert a képviselőház elnökéhez. Levelestár. I. n.

85. Apponyi Albert levele Kornis Klarissza grófnőhöz

Éberhard, 1898. 07. 08.

Kedves Clarissa!

Az örömdetes eseményt mindjárt Budapestre megtáviratoztam Sándornak, és tőle Drezdából, tőled Bécsből kaptam annak a rokoni és baráti részvételnek nyilvánítását, melyet senkinél bensőbbnek és igazabbnak nem hiszek mint nálatok. De most ismét nem tudom hol keresselek, és így Budapestre címezem soraimat, a honnan majd valahogy utánnad küldik, Te pedig kegyes leszel azonnal Sándorral közölni.

Junius 29 éről Jun. 30 ára igen nehéz 18 órát töltöttünk, melyet kedves nóm hősie szilárdsággal állott ki. A jutalma megvolt egy rendkívül erős, életrevaló fiucskában, a ki születésekor 3 kilo 600 gram testi súlylyal bírt, és folyton erősödik, szinte duzzad az egészségtől. Clotilde olyan jól van, a milyen csak lehet, a legrövidebb időn összeszedi magát. Első gondolata, mikor a 60 percel előbb született kisedet felöltözve elhozták hozzá, az volt hogy még félig ájudozva is csak magyarul beszéljen a dadával és felém fordulva azt sugta: a gyermeknek csak magyart szabad hallani. Hanem igen megható volt a magára vállalt nemzeti kötelességnek ez az éber tudata ilyen pillanatban. Isten segítségével a kereszt és a haza jelében igen derék embert fogunk nevelni a kisedből.

Atyámnak örömet képzelheted.

Isten Veletek édes Clarisse, nőmmel együtt szívből köszönjük üdvözlöteket, és maradunk hű tisztelő rokonod Apponyi Albert

MNL-OL, Kornis Klarissza iratai (P 387), 3. d. 3 Apponyi Albert 1898. 1-2.

86. Apponyi Albert levele Koroda Pálhoz

Pozsony, 1882. 11. 12.

Igen tisztelt Dr. úr!

Mednyánszky képviselőtársam közvetítésével vettem második színművét. Falun létem és számos vendég látogatása folytán némileg elkésve fogtam hozzá a darab elolvasásához és véleményem közléséhez, melyet egész őszinteséggel a következőkben foglalok össze.

A darab jól indul, meséje és bonyodalma – bár nem egészen új – de élénk szövődése folytán érdekes és – hitem szerint hatásos – egész azon jelenetig melyben a tábornok nejét és Lorántot meglepi. A mi ezután következik a felfogásom szerint oly teljesen nélkülözi a drámai jelleget, ez a befejezés az egész darabot impossibilissá teszi. Én ugyan érteni vélem az iróniát mely abban rejlik, hogy a szenvedély eget ostromló kitörései, a merő conventionalitás akadályai és a belső frivolitás gyengeségei által visszaszorítatnak a mindennapias existencia unott körébe, hogy szóval az egész borzadalom homokba vész el. De nem hiszem hogy ez a fajtája a megoldásnak a színpadi sőt a drámai követelményeknek megfeleljen, minden esetre meg kellene azt értetni a nézővel, szemléltetni kellene vele a hatást, melyet a mindennapiasság győzelme az érintett személyek érzelmeire gyakorol, holott a darab mindezt a néző képzelő és ítélő tehetségére bízta.

Lehet hogy tévedek, de kötelességemnek tartom nyíltan megmondani hogy ily befejezéssel a darabot életképesnek nem tartom. Meg vagyok győződve hogy nem fog reám neheztelni őszinteségemért, és még csak utasítását kérem arra nézve hogy mi történjék a kézirattal, 8-10 nap múlva ismét Budapesten fogok lenni – de előbb is akárhová szívesen elküldöm, ha szükség van rá.

Kitűnő tisztelettel Apponyi Albert

OSZKK, Gróf Apponyi Albert Koroda Pálhoz. Levelestár.

87. Apponyi Albert levele Kovács Lajoshoz

Budapest, 1891. 11. 08.

Kedves Lajos bátyám!

Tegnap vettem becses soraidat, és mondhatom mély szomorúsággal töltött el azoknak tartalma. Közéletünk süllyedt állapotának valóságos momentuma az a szellem mely ecsetelésed szerint Miskolczon uralkodik. Csak azért nem csüggedek el ilyen jelenségekkel szemben, mert éppen azt tartom legfőbb hivatásomnak hogy az országot ebből a depravált

állapotból kiemeljem. De ezt – szerintem – nem lehet az azzal való pactálás útján elérni. Ezért, és mert a miskolci értekezletre a szomszéd megyék felébresztése céljából föltétlenül szükségünk van, továbbá már a dolgok sokkal továbbra haladtak, semhogy súlyos compromissio nélkül visszamenni lehessen, - bármennyire fájalom hogy ez alaklommal nézeted ellenére kell eljárnom, - a pártgyűlést f. h. 29^{én} mégis megtartjuk. A cím Borsod megyei pártszervezkedés fog lenni, hol a szomszéd megyék küldöttei mint vendégek jelennek meg, talán Debreczen is, a hol a dolgok igen szépen fejlődnek. Tüntetésre ekkép nincs szükség, Miskolcz városa, melyet a gyűlésből és a szervezésből teljesen kihagyunk, és külön szervezkedésre bízunk, keresheti Baross miniszternek kegyét azzal hogy engem ignorál, sőt azzal is hogy ellenem demonstrál. De én valószínűbbnek tartom hogy a polgárság föl fog ébredni ha egyszer ott vagyunk, és hogy az áramlat a kétkedőket is magával ragadja. Egyébiránt fiascótól nincs mit félni, mert nem hirdetünk előre tüntetést, csak megyei szervezkedési értekezletet, ennek sikere pedig biztosítva van, és azt a város nekünk meg nem tilthatja.

Isten Veled kedves Lajos bátyám, a viszontlátásig üdvözlő tisztelő híved Apponyi Albert

OSZKK, Gróf Apponyi Albert Kovács Lajoshoz. Levelestár.

88. Apponyi Albert levele Kovács-Bodó Istvánhoz

Gyöngyösapáti, 1931. 07. 08.

Tisztelt Kovács ur!

Beszédem gyűjteménye 4 részből fog állani: 1. Politikai beszédek. 2. Alkalmi beszédek. 3. Katholikus nagygyűlési beszédek. 4. Nemzetek szövetségén elmondott (két nyelven) és egyébként külföldön tartott beszédek.

Az első rész anyagának előkészítése van most kezei közt, a 3 és 4-ről külön gondoskodtam, a 2-t illetőleg volna egy kérésem. Ebbe a részbe t. i. fel akarom venni a Nemzeti Casinó Széchényi lakomáin 1879^{ben} és 1929-ben elmondott két beszédet (a melyet a Nemzeti Casinótól szerzek majd be) a mellékelt zászló-szentelői beszédet, az idősebb és ifjabb Andrássy Gyuláról mondott emlékbeszédet, a Kossuth-szobor leleplezésénél mondott beszédet. Ez utóbbiakból kezeim közt van (és szintén mellékelem) az ifjabb Andrássy Gyuláról mondott beszéd, de nincs meg a Kossuth szobor beszéd, a mely a

fővárosnál vagy bármely lapnál beszerezhető, és az id. Andrássy Gyuláról mondott beszéd, a mely elmondásának idejére sem emlékszem pontosan, csak azt tudom hogy jó néhány év előtt, az országház Kupola-csarnokában tartott emlék-ünnepség alkalmából mondatott, mely egészen országos jellegű volt, az utolsó 7-8 éven belül. A képviselőház irodájában kell hogy ennek nyoma legyen. Nagyon hálás volnék ha ezt a két beszédet beszerezhetné, akkor a gyűjtemény anyaga teljes volna.

Én 19^{én} este érkezem Budapestre és 20^{án} reggel természetesen ott leszek a házban, a korelnői szék elfoglalására.

Igaz tisztelettel készséges híve Apponyi Albert

MNL-OL, Országgyűlési Levéltár (K 2), 784. cs. Apponyi Albert gróf beszédeinek gyűjteménye 1895-1927. 5.

89. Apponyi Albert levele Lengyel Miklóshoz

Budapest, 1908. 06. 19.

Szükségesnek tartom Tanfelügyelő Úr figyelmét külön felhívni arra, hogy Benedek Eleknek a Magyar Nemzet története az elemi iskolák V-VI. osztálya számára című iskolai tankönyve, mely az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság kiadásában magyar nyelven már megjelent és román, szerb, német, tót és rutén nyelven a nyár folyamán fog megjelenni, tartalmánál fogva kiváltképpen alkalmas arra, hogy az 1907. évi XXVII. tc. 17. §-ban foglalt rendelkezések gyakorlati megvalósítását elősegítse.

Ezen történeti könyvnek az állami elemi iskolákban kötelező használatát el fogom rendelni, melyről szóló rendeletemet Tanfelügyelő Úr később fogja megkapni. Jelenleg arra hívom fel Tanfelügyelő Urat, miszerint alkalmas módon igyekezzék odahatni, hogy a tankerületében lévő községi és felekezeti iskolák fenntartói lehetőleg használatba vegyék iskoláikban a fentebb megnevezett tankönyvet.

Apponyi

PIMK, Benedek Elek-hagyaték, V. 4657/63.

90. Apponyi Albert levele Lévay Józsefhez

Hely nélkül, 1898. 05. 25.

Méltóságos Uram!

Amint előrelátható volt, atyám semmi kifogást nem tesz a levelek közzététele ellen. Magyarázatul csak annyit jegyzek meg, hogy az a két levél mely hivatalos címzést használ, és melyeknek eredetije német, azzal a célzattal íródott, hogy Ő Felségének szemei elé kerüljön.

Igen tisztelettel Méltóságodnak kész szolgája Apponyi Albert

MTAKK, Apponyi Albert levele Lévy Józsefhez, 1898. 05. 25. Ms 5689/44.

91. Apponyi Albert levele Mangra Vazulhoz

Budapest, 1917. október 19.

Nagyméltóságú Érsek, Metropolita Úr!

Nagyméltóságod szeptember hó 6-án kelt 6250./917. számú nagybecsű előterjesztésében kifogást tesz azon intézkedésem ellen, amellyel több görög felekezeti román tanítótól, állami iskola létesítésével kapcsolatosan az 1907. XXVII. t. c. alapján az állami fizetésekiegészítést megvontam és a felekezeti iskola átengedése iránt, egyenlőre a helyi tényezőkkel, a tárgyalást megindítottam. Az előterjesztés első felében Nagyméltóságod általánosságban érvel intézkedéseim indokoltsága ellen, míg annak végén egyes községekre, illetve iskolákra utal, amelyekre nézve Nagyméltóságod szerint azok a szempontok nem alkalmazhatók, amelyek engem akciómban vezetnek. Mindkét irányban azzal a figyelemmel mérlegeltem a felterjesztés érveit, amelyre hazánk egyik bevett vallásának egyházi főhatósága méltán igényt tarthat. De legnagyobb sajnálatomra, legalább az általános kifogások tekintetében, nem találhattam azokat helytállóknak. Helytállóknak volnának, ha nem léteznének azok az előzménybeli tényezők, amelyek intézkedéseimre alkalmat adtak, de megfosztja minden erejüktől az a körülmény, hogy a tények mellett vagy teljes ignorálással, vagy nyilvánvalóan teljes lekicsinyléssel haladnak el.

A görög keleti román tanítóság nagyobb részének az ellenség által ideiglenesen elfoglalt területről ellenséges területre történt távozását olyan „eltűnésnek” minősíti Nagyméltóságod, melyek okai még csak ezentúl derítendőek föl. És ez valóban áll, amikor az egyes tanító fölött hozandó ítéletről van szó. De mint tömeges jelenség ez az „eltűnés”

az összes kísérő körülményekből már most is mérlegelhető, különösen azért mert a hadköteles korban álló férfiaknak – és ez a tanítók legnagyobb száma – idejében kötelességévé tétetett az ország belsejébe való menekülés, amit (esetleg néhány, egészen a határ közelében fekvő község kivételével) mindenütt megtettek, megtehettek volna és részben meg is tettek. Ha ehhez hozzátesszük azt a megdöbbentő tényt, hogy az ellenséghez, vagy az ellenséggel kivonultak közé tartozik Cibu Konstantin egyházmegyei tanfelügyelő is, kénytelenek vagyunk sujtó következtetést vonni annak az irányításnak jellegére, amelyet ezek az iskolák és azok tanítói, bizonyára az egyházi főhatóság szándékával ellentétben, de, enyhén szólva, az ellenőrzés hiányossága folytán, éveken át nyerhettek. Jellemzi a helyzetet, bár szorosan véve ide nem tartozik, a brassói görög keleti román felekezeti főgimnázium esete is, amely gimnáziumnak 13 tanára közül 10-en távoztak az igazgatóval az élükön az ellenséggel, tehát 10-en adták bizonyosságát a haza ellenes szellemnek, mely bennük kétségtelenül előbb is lakott, és amely tanítói és nevelői tevékenységükben szükségszerűleg megnyilvánult, ismét az egyházi főhatóság akaratán kívül, de mégis úgy szólván a szeméi előtt. Ilyen jelenségekkel szemben nem lehet a kérdéseket azon az alapon tárgyalni, hogy egyházuk tanügyében nincs komoly baj, és csak egyesek tévedtek meg és nem lehet a haza iránti felelősség érzetétől áthatott közoktatásügyi kormányzattól azt várni, hogy a dolgokat az eddigi állapotban hagyja, hogy az államhűség uralmának komolyabb biztosítékát ne keresse, és ne törekedjék megtámadhatatlan kulturhatárral is körülvenni hazánkat. Nagyméltóságod azt mondja, hogy ez a megtámadhatatlan kulturhatár a nép államhűsége. Teljesen osztom ezt a fölfogást. De éppen ezt nem sikerült saját iskoláik nagyrésztében biztosítaniok, éppen a föltétlen államhűség biztosítására kell nekem a végeken az eddigieknél nagyobb mértékben állami kézbe vennem az oktatást, és ott, ahol azt autonóm tényezők kezében hagyom, behatóbbá tennem az állami felügyeletet, mert a tények bizonyították be, hogy az ott érvényesülő idegen áramlatokkal szemben, az egyházi és egyéb helyi tényezők azt sikerrel meg nem oldhatták. Minél jobban akarom pedig az egyházi főhatóságot minden vád, még mulasztási hibának vádja alól is fölmenteni, minél inkább akarom a történelemért a viszonyok oly erejét okolni, mellyel legjobb igyekezetük sem tudott megküzdeni, annál világosabban áll előttem az a kötelesség, hogy a közvetlenül veszélyeztetett területeken az oktatásügy ellátását túlnyomólag állami kézbe vegyem és az állami felügyeletet az egész vonalon erőteljesebbé alakítsam.

Ily irányban megkezdett intézkedéseim folytatásától el nem állhatok, mert azok nem önkényeszerű elhatározásomon, hanem szoros kötelességem fölismerésén alapulnak. Hogy

pedig indokaimat eképp is ismételten közlöm Nagyméltóságoddal, abban méltóztassék nem csupán nagyrabecsült személye és az egyházi főhatóság iránti tiszteltetem jelét látni, hanem fölismerni azt a törekvésemet is, hogy a kölcsönös megértés alapján egyező szándékkal rendezzük ezeket a nagy fontosságú ügyeket. E megértés gondolatától vezérelve hajlandó vagyok, midőn akcióim teljességéhez ragaszkodom, úgy a nagybecsű fölterjesztésében megnevezett mint esetleg más Nagyméltóságod által megjelölendő egyes helyeken újabb mérlegelés alá vonni, vajon azokra tényleg alkalmazandók vagy nem, azok az indokok, amelyek az iskolák nagyrészenek államosítására indítanak. Hajlandó vagyok továbbá a harctéren lévő felekezeti tanítókat, ha iskolájuk helyébe állami iskola lép, ugyanazon a helyen, de a többieket is, akik az ellenséggel nem távoztak, és akiknél hasonló helyzet áll elő, s lehetőleg ugyanazon a helyen, de mindenesetre valamelyik állami iskolánál alkalmazni, hajlandó vagyok végül a megegyezésünk alapján az államosított iskolákba az anyanyelvű oktatásnak megfelelő kiterjedésében tért adni, magától értetődően a vallási érzelmek tiszteletben tartása.

Mindezeket Nagyméltóságod becses megfontolásába ajánlva, megragadom ezt az alkalmat kiváló tiszteletem nyilvánítására. Apponyi

MREZSL 44a fond, Tisza István iratai, VI., 14/1-3.

92. Apponyi Albert levele Marczali Henrikhez

Budapest, 1892. 05. 31.

Igen tisztelt tanár ur!

Köszönettel küldöm vissza feljegyzéseit, melyekre épen nekem igen nehéz megjegyzéseket tenni, mert úgy jönne ki mintha mindent a mit nem kifogásolok magamévá is tenném. Ennélfogva csupán kettőre szorítkozom. Szerintem nincs eléggé méltányolva a kiegyezést előkészítő akciónak fontossága, mert anélkül mindazok az urak a kik 67 óta miniszteri székekben pöffeszkedtek, talán még ma is a semmittevésben keseregnének a hazáért (a meñyiben élnek) – a mint azt a nehéz időkben tényleg tették.

Másodszor nem értem miként lehet atyámnál ridegségről beszélni? Igaz tisztelettel kész szolgálja Apponyi Albert

MTAKK, Apponyi Albert levelei Marczali Henrikhez. Ms. 5041/88-137. 88.

93. Apponyi Albert levele Marczali Henrikhez

Eberhard, 1896. 01. 04.

Igen tisztelt uram!

Atyám alig fog innen Január folyamán mozdulni, azért kénytelen vagyok azon kéréssel terhelni szívességét, hogy minket a zord idő dacára itt keressen föl. E hó 11^{éig} itt vagyok én is, és nagyon szeretném ha szíves látogatása ebbe az időbe esnék. Szobát fűtve készen tartunk, a megelőző napon reggel ily címen: Pozsony Lőrincz kapu utca 3. feladott sürgöny folytán, kocsi fogja várni a megjelölt vonatnál Pozsonyban. Ha előzetes híradás nélkül indulna utnak, a pozsonyi indóháznál mindig van bérkocsi, a ki Eberhard-ra az utat tudja.

Atyám igen fog örülni szíves látogatásának.

Kiváló tisztelettel kész szolgálja Apponyi Albert

MTAKK, Apponyi Albert levelei Marczali Henrikhez. Ms. 5041/88-139. 90.

94. Apponyi Albert levele Marczali Henrikhez

Csorvás, 1901. 09. 26.

Igen tisztelt tanár ur!

Most már nem csak hogy áttanulmányoztam országgyűléseink fejlődésére vonatkozó nagyon becses tanulmányát, de már meg is írtam annak nyomán munkám e fejezetének legnagyobb részét. Sajnos rövidre kell azt fognom, mert – politikai okokból a dualismus kifejtésének kell több tért szentelnem, lévén ennek kiciselirozása véleményem szerint a magyar nemzet alkotmányozó munkájának remeke, holott az országgyűlések fejlesztésében – sem a szervezet sem a hatáskör körülírása tekintetében – nevezetes dolgot nem produkáltak. E tekintetben ép a nyira mögötte állunk az angoloknak mint a me nyire a kir. hatalom szervezésében őket felülmúljuk. Ennek magyarázatát az orgyűléseknek egész a XVI századig való fennmaradásában látom, illetőleg abban a gondolatban hogy elvileg ugy minden hatalom a nemzeté, ez meg is tarja e hatalom tényleges érvényesítésének eszközét, tehát kevesebb súlyt fektet normális időkben való működésének jogi formáira, a szigoru

körülírást csak annál a hatalmi körnél tartja szükségesnek a melyet a királyra átruház. Persze ezek a gondolatok nem öntudatosan hanem ösztönszerűleg érvényesültek.

Most már nagyon kérem a szíves folytatást – még rövidebben – a megyének önkormányzati szervvé alakulásáról, különös tekintettel arra hogy a megyegyűlés a régebbi képviselői rendszernek választótestülete volt.

Hogy dolgozatait őrzöm és mindenkor rendelkezésére tartom, az magától értetődik.

Őszinte hálával és tisztelettel kész híve Apponyi Albert

U. i. Mikor nyertek a gör. kel. püspökök először ülésézési jogot a főrendiházban?

MTAKK, Apponyi Albert levelei Marczali Henrikhez. Ms. 5041/88-139. 92.

95. Apponyi Albert levele Marczali Henrikhez

Budapest, 1906. 12. 23.

Tisztelt tanár úr!

Ehez a tanítványhoz ugyancsak nem gratulálok. Nem tehetem hogy a levélre reá ne írjam véleményemet és nem értem mi indíthatta tanár urat arra hogy ezt velem közölje. Talán csak nem hiszi hogy mi egy éretlen diák kitanítására szorulunk arra nézve hogy socialpolitikát strike-törvénnyel egyedül nem lehet csinálni, vagy hogy minket arra figyelmeztetni kelljen hogy rokonainkat ne részesítsük meg nem érdemelt kedvezményekben? Mindez a szabadelvű rendszer idejében helyén lett volna, melyek mulasztásait – igaz – 6 hónap alatt nem hozhattuk helyre.

A mi pedig a „katolikus butítást” illeti, arról engem, a ki magam is annak produktuma vagyok, nem szükséges kioktatni. Semmi sincs abban a levélben a mit nap nap után a képmutató Budapesti Napló meg ne írta: a legbanalisabb közhelyekből és az elveszett uralomért úgy a munkás nép kizsárolásában tapasztalt nehézségek miatt kesergők ráfogásaiból áll az egész.

Ennek a levélnek értékelésében a historiai kritika bizony nem érvényesült.

Tisztelő híve Apponyi Albert

MTAKK, Apponyi Albert levelei Marczali Henrikhez. Ms. 5041/88-139. 96.

96. Apponyi Albert levele Marczali Henrikhez

Budapest, 1906. 12. 28.

Igen tisztelt tanár ur!

Köszönöm szíves sorait, ha kissé indulatosan reagáltam a tudva levő levélre az onnan jön hogy semmi sem hoz ki úgy a sodromból mint a felületességnek praepotentiája, az a mi legtávolabb áll az igazi tudományosságtól és néha a tudomány nevét uzurpálja.

Csodálom hogy csak levelemből értesült arról hogy a jelenlegi kormány socialpolitikát akar csinálni: hisz ezzel van telítve annak minden tagja, ez uralkodik egész gondolkodásunkon. Ha van időnk hogy tervünket kivigyük, jól mondta Kossuth, akkor Magyarország lesz a művelt világ élén socialpolitikai tekintetben. A szabadelvű párt egyik legnagyobb bűne éppen ennek a területnek a teljes elhanyagolása volt. Az a banda pedig a mely magát itt socialistának nevezi, a valóságban pedig a munkások kizsárolásából él (dusan és bőven) azért gyűlöl minket oly halálosan, mert, ha valaki, úgy mi vagyunk arra képesítve hogy lába alól kihuzzuk a gyékényt.

A császári absolutismus ezen kész szolgálai kenyerüket – jobban szólva: pecsenyéjüket féltik tőlünk és vasúti ingyenyegyüket s. a. t. Eñyi az egész.

Szíves üdvözzellett tisztelő híve Apponyi Albert

MTAKK, Apponyi Albert levelei Marczali Henrikhez. Ms. 5041/8-139. 97.

97. Apponyi Albert levele Marczali Henrikhez

Budapest, 1926. 04. 03.

Igen tisztelt tanár ur!

A P. Lloydból tudtam meg hogy tegnap ülte meg születésének 70^{ik} évfordulóját. Engedje tehát hogy – némileg elkésetten, de őszinte jó szívből gratuláljak 1^{ör} azért hogy 10 évvel fiatalabb mint én és – saját tapasztalásom szerint – még egy jó tizedébe lép életének, hogy a következő, az a melyiknek küszöbét én léptem át, és a mely 80-assal kezdődik milyen lesz, annak az Uristen a megmondhatója, reméljük a legjobbat, 2^{ör} –és ezt talán első helyre kellett volna tennem – ahoz a tudományos és hazafias munkához mely eddigi életét gazdag tartalommal töltötte meg és a melynek folytatására adjon Isten erőt. És ezt a munkát szintugy nagyrabecsülöm, merítettem is belőle és a munkás iránt azzal az igaz nagyrabecsülést érzem mellyel maradok tisztelő híve Apponyi Albert

98. Apponyi Albert levele Pekár Gyulához

Budapest, 1924. 08. 25.

Tisztelt Barátom,

a Népszövetségi Ligák Uniójának tanácsa /Conseil/, mint a most érkezett meghívóból olvasható, f. évi október hó 13-15napjain Londonban tartja ülését. Ezen én – minthogy a Nemzetek szövetségének genfi gyűlésezésén egész szeptember hóban kinn leszek – nem vehetek részt, amiért is felkérlek, hogy a Magyar Külügyi Társaság képviselőjében a tanácsülésen résztvenni szíveskedjél. Kívüled még Paikert Alajos kiküldetését óhajtom a jelzett alkalommal.

Kedvező válaszd esetén a külügyminiszter urhoz megfelelő előterjesztést fogunk tenni utiköltséged fedezése végett.

Fogadd Őszinte tiszteletem nyilvánítását. Apponyi Albert elnök.

OSZKK, Apponyi Albert Pekár Gyulához. Levelestár, 1.

99. Apponyi Albert levele Pekár Gyulához

Budapest, 1925. 12. 01.

Tisztelt Barátom!

Örömmel értesültünk az olasz király Őfelsége által Neked juttatott nagy kitüntetésről, melyet a római Türr-jubileum alkalmával kaptál. Engedd meg, hogy ehhez a Magyar Külügyi Társaság nevében, mint amelynek alelnöki minőségében igen értékes szolgálatokat végzel, meleg szerencsekívánatainkat fejezzem ki.

Fogadd őszinte tiszteletem nyilvánítását Apponyi Albert elnök

OSZKK, Apponyi Albert Pekár Gyulához. Levelestár, 8.

100. Apponyi Albert levele a Pesti Hírlap szerkesztőségéhez

Budapest, dátum nélkül

Tisztelt szerkesztőség!

A „Pesti Hírlap” mai számában a francia kör megnyitására szóló tudósításban az is foglaltatik, mintha én „több ízben élesen hangsúlyoztam volna a német elem káros befolyását hazánk kulturális viszonyaira, ’s ohajomat fejeztem volna ki, vajha ezentul a német helyett inkább a francia műveltség emlőin táplálkoznánk.”

Bármily köszönettel tartozzam is becses lapjának a francia kör szerény kezdeményezésével szemben tanúsított jó akaratáért, még sem mellőzhetem a tudósítás ezen részének helyreigazítását, miután nekem abban oly felfogások tulajdoníttatnak melyeket semmikép nem vallhatok.

A német kultúra befolyását nem csak károsnak nem, de nélkülözhetetlennek tartom, és ezt a francia kört megnyitó beszédemben világosan ki is mondtam. Hibát csupán azon kizárólagosságban látok, melylyel a német műveltség hatása reánk érvényesül, e helyett a nyugati kultúra nagy nemzeti ágainak befolyásában bizonyos egyensúlyt tartok ohajtandónak, és ennek elérése végett kívánom hogy a németek szellemi világának alapos ismerete mellett – nem pedig a helyett – más kulturnépekével, különösen pedig a francziákéval is behatóbban foglalkozzunk.

Ez volt értelme annak a mit a francia körben elmondottam, és ez egészen más mint azon ellenszenv a német kultúra ellen, melyet a t. tudósító ur nekem tulajdonít, melyet én azonban sem nem táplálok, sem annak terjesztését nemzetünkre nézve üdvösnek nem tartom.

Midőn jelen soraim közlését kérném, tisztelettel maradok szerkesztő urnak kész szolgája Gr Apponyi Albert

OSZKK, Apponyi Albert a Pesti Hírlap szerkesztőségéhez. Levelestár. I. n.

101. Apponyi Albert levele Rákosi Jenőhöz

Budapest, 1922. 09. 19.

Tisztelt barátom!

Tegnap jöttem haza Ausztriából, tehát olyan helyről, ahol közel egy hétig ujságot nem láttam, de éppen jókor érkeztem ide hogy tudomásomra jusson a Te 80-ik születésnapod és hogy annak alkalmából szívem egész melegével üdvözölhesselek. Téged- bizonyos pontig

engem is – az Uristen azzal áldott meg hogy kivételesen magas korig fentartotta bennünk a munka és a lelkesedés képességét, első sorban azt kívánom hogy ez még igen sokáig legyen osztályrészed, mert benső megnyugvásodnak – megelégedettségről ma nem lehetvén szó – bizonyára ez a fő tényezője. Kívánom azt is hogy munkádnak valami sikerét megéldjed, de legyen ez akár így akár amugy, magára erre a munkára jól eső önérzettel tekinthetsz – vissza és előre. Ezt sokan méltányolják, de bizonyára senki őszintebben és melegebben mint tisztelő híved Apponyi Albert

MTAKK, Apponyi Albert levelei Rákosi Jenőhöz. Ms 536/19.

102. Apponyi Albert levele Rákosi Jenőhöz

Gyöngyösapáti (u. p. Nagygencs), 1928. 10. 26.

Igen tisztelt Barátom!

Köszönöm tegnap vett szíves soraidat, melyek megnyugtattak arra nézve, hogy levelemnek szándékát átértetted és nem ütköztél meg azon az erős hangon, melyet tekintettel az ügy fontosságára és régi baráti összeköttetéseinkre megengedtem, sőt szükségesnek tartottam. Egyéb megnyugvást leveled sajnos nem hozott.

Nem értem hogyan lehet Ottót, Albrechtet meg X-t és Y-t, mint trónkövetelőket egy nevezőre sorba helyezni. Ottó nem trónkövetelő, nem király-jelölt, nem egy személy, hanem egy elv a nemzetfenntartó elvek egyike: a jogfolytonosság, melynek latbadobása hosszú időre benső válságba sodorná a nemzetet, tehát épen az erőfeszítés órájára bénítaná meg. Kárpótlást egy Napoleon esetleg nyújthatna, de egy Napoleon-nak nyomát sem látom és ő is ha az erők mérlegelése nélkül rohanna valamely kalandos vállalkozásba olyan ribilliót hozna nyakunkra, hogy végpusztulást jelentene.

A nemzeti erők egybefogását csak a törvényes királyság hozhatja meg, mert amikor a tény a joggal ellentétbe áll az egyiknek és a másiknak is vannak hívei, ellenben ha a tény és a jog összeesik, mindenki találkozik. Az a kevés ember, aki valamely személy-kultusznál fogva kívül marad nem számít. Már pedig a revíziós akciónak alapfeltétele a megbonthatatlan nemzeti egység, abból a szempontból a mai provizórium is jobb mint egy kalandos királysági kísérlet.

A mi a lordhoz való viszonyomat illeti az abban a feltevésben, hogy a neki tulajdonított egészségtelen ötletektől távol áll, változatlan ugyanaz: a háláé azért a nagy

szolgálatért amelyet a revízió eszméjének felébresztésével hazánkknak tett. Genfben eléggé iparkodtak engem ettől eltéríteni, nem ugyan a vezető államférfiak, akik beszélgetéseink során soha célzást sem tettek actiójára, de velük összeköttetésben álló és az ő felfogásukat tolmácsoló tényezők. De én velők szemben rendíthetetlenül állottam hazánk nagy barátja mellé és vallottam azt, hogy Magyarország neki hálával tartozik, tudván hogy nyilatkozatomat tovább adják. E tekintetben tehát ne legyen félreértés. Persze ha a Lord a fiával kapcsolatos hírek szerint táplálna beteges ambíciókat, mindez alaposan megváltoznék.

A mi már most azokat a Habsburg-ellenes nyilatkozatokat illeti, amelyek téged impressionáltak, ezek bizonyos körökben, tényleg létező eszme-áramlatokat hoznak kifejezésre, mely most azért jutott el hozzád mert mai állásfoglalásod folytán nálad visszhangra találni véltek. De én tudok – még pedig nagyon komoly tényezőktől származó ellenkező irányú nyilatkozatokat idézni, melyek ugyanabból a korból hozzám kerestek utat. Előttem sem az egyik, sem a másik nem perdöntő, a valóság az, hogy az európai közvélemény a tekintetben hullámzik és már ezért sem vehetünk tőle irányítást, hanem azt kell keresnünk ami a nemzeti erőt fokozza, ez pedig egyesegyedül a jogfolytonosság.

Bocsáss meg, hogy ismét hosszúra nőttek fejtegetéseim, én csak két sort akartam írni, csak épen annyit, hogy köszönöm leveledet és mind azt ami abban személyemre vonatkozik, de ismét magával ragadott egy látás és egy meggyőződés melynél világosabb és erősebb soha sem lakott lelkemben.

Igaz tisztelettel őszinte híved Apponyi Albert s. k.

OSZKK, Apponyi Albert Rákosi Jenőhöz. Levelestár. I. n.

103. Apponyi Albert levele Somló Sándorhoz

Budapest, 1908. 01. 19.

Tisztelt igazgató ur!

Az „Örök küzdelem” nevű új darabot pénteken meg akartam nézni, de közbejött elháríthatatlan akadály miatt nem mehettem színházba és így csak rokonaim látták a kiket páholyomba híttam volt.

Ezek felháborodással beszélték el nekem – a mit más oldalról is megerősítettek – hogy a darab szövegében két helyen durva élczelődés fordul elő – a kath. egyház egyik tanával, a Szűz Mária szeplőtlen fogantatásával.

Ilyen dolognak az adózók pénzén segélyezett nemzeti színházban előfordulni nem szabad, az országban létező vallások bármelyikének tanítása, szertartásai, kegyeletének tárgyai minden körülmények közt kímélendők.

Kérem tehát igazgató urat szíveskedjék ezt az ügyet a szerzővel, a ki komoly ember létére be fogja látni kifogásom elvi helyességét, tisztázni és akkép intézkedni hogy a megütközést keltő élczelődések lehetőleg már a mai előadáson a szövegből kihagyassanak.

Jövőre pedig az itt hangoztatott szempontokat, melyeknek föltétlenül érvényt fogok szerezni, különös gondosságába ajánlom.

Igaz tisztelettel kész híve Apponyi Albert

OSZKK, Apponyi Albert Somló Sándorhoz. 24/26. fond.

104. Apponyi Albert levele Szalay Gáborhoz

Hely és dátum nélkül

Méltóságos báró Szalay Gábor úrnak!

A Budapesti Ének és Zeneegyesület 1928. május 7-én az egyesület 150-ik ünnepi hangversenye alkalmából a magyar zene egyik legnagyobb szabású alkotását Hubay Jenő magánének, vegyeskar, gyermekkar és nagy zenekar írt Petőfi symphoniáját adja elő. Ezen ünnepély előkészítésére a magyar zenebarátok köréből képzendő bizottság alakul a célból, hogy a mű a legnagyobb magyar költő zenei apotheozisához és szerzője díszes nevéhez méltó keretben keljen új életre.

Van szerencsém felkérni, hogy ezen „Ünnepi Bizottság”-hoz csatlakozni és a bizottsági tagok névsorába való felvételét megengedni méltóztassék.

Egyben tisztelettel kérem, hogy ez ügyben tartandó értekezleten hétfőn, f. hó 26-án délelőtt 11 órakor a Hungária Nagyszálló Türr István utcai Vöröstermében megjelenni szíveskedjék.

Apponyi Albert

PIMK, Apponyi Albert Szalay Gábornak. V. 3606/2.

105. Apponyi Albert levele Széchényi Imre grófhhoz

Buda, 1883. 02. 24.

Kedves Imre barátom!

A doktor itt maradása ügyében eddig 2000 ftom van biztosítva, ebben A. Manó, 1000, a primás (csak) 400, Sztáray Antal 200, atyám 400 ftal szerepel persze évenként. Így tehát erősen hiszem, hogy 3000-3500 Magyarországon rövid idő alatt aláírva lesz, több azonban nem. Az összeg másik fele enyitt tehát sietve kellene a Lajtán túl tenni.

Én nyakig benne vagyok a szövetkezeti közgyűlésben, illetőleg ezen publikummal való folytonos érintkezésben, mely erre feljött. A Szemlének szánt cikknek azon részét, mely a te könyvedet ismerteti, már körülbelül meg van írva, most valószínűleg Géza könyvéről csak pár szót teszek hozzá és kilátásba helyezek folytatást 1-2 hónap múlva, ha a doktor munkája megjelent, melyet előre jelezhetek és a homesthead-kérdés megbeszélését ezen II. cikkekre tartom fenn. Így azután az I. cikket minden baj nélkül most publikálhatom.

A doktor levelét ma vettem, mond neki, hogy én hiszek törekvéseinek sikerében még a rövid terminus mellett is. Egyébiránt legközelebb írok neki.

Viszontlátásig híved Apponyi Albert

OSZKK, Apponyi Albert Széchényi Imre grófhhoz. Fond 32/257. I. n.

106. Apponyi Albert levele Széll Kálmánhoz

Budapest, 1902. 12. 16.

Nagyméltóságú Miniszterelnök Úr!

Mai napon kelt becses átiratában Nagyméltóságod felvilágosítást kér tőlem f. hó 14-én a képviselőház I. osztály-termében tartott értekezlet tárgyról és lefolyásáról. Nagyméltóságod a kívánságát azzal indokolja, hogy bizonyos nemzetközi vonatkozások szempontjából annak az értekezletnek tárgyában Excellentiádhoz kérdés intéztetett.

Az említett értekezlet kizárólag képviselőknek közügyben való tanácskozása volt, mely célra én, elnöki hatáskörben a képviselőház egyik osztálytermét a képviselő uraknak rendelkezésére bocsátottam. A történetek tehát kizárólag a képviselőháznak és a

képviselőház elnökének jogkörébe tartozván, azokért a kormányt semmi felelősség nem terhelheti.

Mínthogy azonban a képviselőház és a képviselőház elnöke sem hagyhatja figyelmen kívül a nemzetközi tekinteteket, minden esetre kívánatos, hogy Excellentiád azokat, a kiktől ez irányban kérdést vett felvilágosíthassa, hogy a f. hó 15-én tartott képviselői értekezlet ezen tekinteteknek teljesen megfelelt.

Az értekezlet tárgyát az úgynevezett örménykérdés képezte, mely iránt az örmények érdekében buzgolkodó, a francia parlament nagytekintélyű tagjainak ajánlásával ellátott férfiak magán közleményei által több képviselő érdeklődött. Ezek a képviselők zártkörű értekezleten óhajtottak találkozni, hogy az előbb nevezett urak egyikének Guillard úrnak előterjesztését meghallgassák, magukat az ügyről bővebben informálják, és azt maguk között csupán négy meghívott vendég jelenlétében megbeszéljék. Ebbeli kívánságuk a nemzetközi jog szempontjából kifogás alá nem eshetett, mert a berlini szerződés 61. pontja értelmében a szerződést aláírt hatalmasságok hivatva vannak az örmény-lakta földön az örmények oltalmára tett intézkedéseket és reformokat ellenőrizni, tehát ezen hatalmasságok parlamentjei is fel vannak jogosítva kormányaikat ama nemzetközi kötelesség teljesítésére felhívni, a miből önként folyik, hogy e parlamentek tagjai is csak hivatásuk körében mozognak, ha a vonatkozó tényekről tudomást szerezni iparkodnak, és azokat egymás között megbeszélik. Képviselőtársaim december 14-én tartott összejövetele ennél tovább nem is terjedt, a képviselőház egyik helyiségét csupán erre a célra bocsátottam rendelkezésükre, kifelé való agitációt nem kezdeményeztek, - a mit ha a jövőben netán tenni kívánnának, ilyen célból semmi esetre sem használhatnák föl a képviselőház helyiségeit. De még ilyen körülmények között is az értekezletre meghívott francia vendégtől előzetesen biztosítást vettem, hogy előadásában mindent mellőz, a mi a velünk barátságos viszonyban álló török birodalom jogos érzékenységet érinthetné, a minek ő tényleg meg is felelt, mert majdnem kizárólag az angol és francia diplomáciai ügyvivőknek a kék- és sárga-könyvekben közzétett levelezéseinek idézésére szorítkozott. Az értekezlet ily korlátok körében való maradását személyes jelenlétemmel ellenőriztem.

Az ezután megindult eszmecsere lényegét a lapok helytelenül közölték. Nevezetesen nem felel meg a valóságnak, hogy az értekezleten elnöklő Zichy Jenő gróf egy folyó hó 16-án tartandó szélesebb körű és agitatorius jellegű összejövetelt hirdetett volna. Megtörtént igenis az, hogy egy képviselő, a ki egyszersmind hírlapíró, Guillard urat az újságírók egyletében tartandó előadásra hívta meg, de ehez sem a képviselőháznak, sem a képviselőház elnökének többé semmi köze. Végül én megállapítottam, hogy az örmény

kérdés parlamenti megvitatása nem bírhat a török birodalom ellen irányuló élel csak úgy, amint nem bír azzal a hatalmak által ez érdekében újból- és újból diplomatai actió, úgy az egyik, mint a másik a berlini szerződés 61. pontjában, illetőleg a parlamentek alkotmányos jogkörében bírja megtámadhatatlan alapját.

Ezen tényállás alapján Excellentiád valószínűleg osztani fogja azon nézetemet, hogy minden további észrevétel, mely annak ismeretében a történetek ellen mégis tételnék, mint a magyar képviselőház jogkörébe ütköző föllépés egyszerűen visszautasítandó volna.

Ezek után fogadja Nagyméltóságod kiváló tisztelem őszinte nyilvánítását. Gr
Apponyi Albert

MNL-OL, Miniszterelnökség (K 467), 11. cs. Széll Kálmán 1902-1903. 182/7-8.

107. Apponyi Albert levele Szilágyi Dezsőhöz

Éberhard, 1899. 07. 14.

Kedves barátom!

A lapokban olvasom hogy e hó 30^{án} Pozsonyba jössz beszámoló beszédet mondani. Ha ez igaz, akkor legyen szabad emlékezetedbe hívnom hogy Eberhard Pozsonytól csak egy órányira van, és megmondanom – a mi szinte fölösleges – hogy nőm és én nagyon örülnénk ha ez alakommal meglátogatnál. Én mindenesetre bejőnnék beszéded meghallgatására, és azután ideszöktetnélek – akár banket után is, akkor holdvilág lesz, és a hűvös esti levegőben a kocsikázás igen kellemes előkészítője a jó alvásnak.

Talán jó is volna ha találkoznánk és egyet-mást megbeszelnénk. Ha Nándor esetleg veled jön Pozsonyba, akkor természetesen ő reá is számítok, ha pedig valakit magaddal hozni kívánsz a ki beszéded meghallgatására Pozsonyba jön, azt is szívesen látom. Beszéded revíziójára ez a legalkalmasabb hely.

Szóval: nagy volna itt az öröm ha meghívásunkat elfogadnád.

Szíves üdvözzellett őszinte híved Apponyi Albert

MNL-OL, Szilágyi Dezső (P 634), 1. cs. 1. t. Apponyi Albert 1899-1900 + é. n. 18-19.

108. Apponyi Albert levele Szilágyi Dezsőhöz

Éberhard, 1900. 12. 01.

Kedves barátom!

Teljesen magamévá teszem azt a formulát melyet Te a „désignation” előzményeit, Ő felségének ebbe belevonását illetően, lényegileg velem egyetértően felállítottál. Szíves soraiddal együtt azonban Széllnek levelét vettem, melyben csak azt magyarázza (helyesen) hogy itt tulajdonképpen kinevezésről nincs szó, hanem csak kijelölésről és notificációról, a melyet minden hatalom részéről csak a külügyminiszter eszközöl. Azokról a melyek a Te leveledben foglaltatnak – és a miket ő, a mint írod, helyeseknek talált – egy szót sem szól, ez nekem kissé feltűnt, mert én ugyanezeket a követeléseket régebben hozzá intézett levelemben (-melyre ez volt a válasz-) még kissé (...) alakban állítottam volt föl.

Ennélfogva Széllnek a következő táviratban feleltem: „A nyert felvilágosítás után abban a formában melybe F. J. belenyugodott szívesen elvállalom.” Egyidejűleg pedig levelet is menesztettem hozzá, melynek lényege h: 1. ohajtom annak a formának a megtartását melyet Te kívántál (melyet a levélben recapituláltam). 2. Ha Te abból conditio sine qua non-t csinálsz, akkor én is. 3. Ha Te (esetleg időközben folytatott eszmecsere folytán) attól elálltál, akkor én is elállok.

E szerint mióta tudom (és nagyon örülök neki) hogy hajlandó vagy a megbízást elfogadni, a modalitásokat illetően benned compromittálok, mert – nem lévén a hely színén – nem nyerhetek közvetlen értesítést minden mozzanatról, és mert tudom hogy ép oly kevéssé mint én vagy hajlandó to make yourself cheap.

Egyébiránt holnap (vasárnap) este a casinóban leszek, és örülnék ha veled találkozoznám.

Szíves üdvözlettel öszinte híved Apponyi Albert

MNL-OL, Szilágyi Dezső (P634), 1. cs. 1. t. Apponyi Albert 1899-1900 + é. n. 16-17.

109. Apponyi Albert levele ifjabb Szőgyény-Marich Lászlóhoz

Éberhard, 1909. 04. 16.

Kedves barátom!

Nagyon köszönöm utolsó szíves leveledet, melyből egyebek közt igen hálával vettem ki azt is, hogy külügyi hivatalunk külön felszólítás nélkül működik tervem megvalósítása érdekében.

A mi pedig azt a nekem tulajdonított számárságot illeti, hogy a meddig én miniszter vagyok a német iskoláról szó sem lehet, dites á qui veut – on ne veut pas – l’entendre, hogy az abszolút hazugság. Én nem vettem észre annak idejére a lapokban, különben mindjárt demonstráltam volna. De Carolanszky herceg gyenge emberismerő lehet, ha az interparlamentáris értekezlet alatt együtt eltöltött idő nem volt elegendő arra hogy hasonló ostobaságot rólam el ne higgyen.

Egy heti vacatióra idejöttem, a politikát szinte elfelejtettem, de a jövő héten belé kell mélyednem nyakig – esetleg bele is fulladni. Igazán nem merek prognoszt felállítani, bár a törökországi események a belső consolidatio szükségét kell hogy mindenkivel éreztessék. Igen – de másképp érzik azt itt és másképp ott. Bizonyos bécsi körök megrészegekedtek az utolsó külügyi „sikerek”-től és azokból azt a következtetést vonják le hogy a „Reichreinheit” érdekében Magyarországgal szemben intranzigensnek kell lenni! Ez a hagyományos (...) ne továbbja, mintha csak a „sikerek” lehetőek lettek volna ha a függetlenségi magyar parlament nem követ oly példás magatartást és mintha e magatartás nem alapult volna azon a bizalmon hogy az ország mérsékelt és jogos követelményének érvényt tudunk szerezni. Félreértés elkerülése végett meg kell mondanom hogy Ahrendtalt ma ehhez a körhöz nem számítom, eddig nem ellenzője hanem támogatója törekvéseinknek. Ha ez az áramlat felülkerekedik akkor ki van zárva hogy a krízis békés megoldását csak meg is próbálhassuk, ha ellenben a katonai dolgokban czélt érünk és a banknál is formai engedményeket nyerünk, akkor van remény hogy a dolog otthon elsimítható lesz.

Legjobb volna a függetlenségi pártot az önálló bankkal – bizonyos föltételek mellett – kielégíteni. Akkor egy hosszú nyugalmas idő biztosítva volna és a két bank utólag mulhatatlanul olyan viszonyba lépne mely a monarchia védelmének pénzügyi előföltételeit biztosítaná. Én a tölem telhető energiával ezt fogom ő felségének ajánlani. Minden más megoldás, föltéve hogy keresztülvihető, csak ideig óráig tartó foltozás volna.

Szíves üdvözzel tisztelő híved Apponyi Albert

OSZKK, Apponyi Albert ifjabb Szögyény-Marich Lászlóhoz. 234/21. fond.

110. Apponyi Albert levele Tárkányi Bélához

Budapest, február 8.

Nagyságos Apát Kanonok Úr!

Tegnap egész hitelesen értesülvén arról, hogy a Nagyméltóságú püspöki kar a Szent István társulati elnökség betöltése iránt csak most fog tanácskozni, nem tettem semmi lépést gróf Zichy Nándor barátomnál, és addig míg főpásztoraink összességének beleegyezését hivatalosan nem tudom, a magam személyét illetőleg is tartózkodó állást kell követnem és Nagyságodat ugyanerre kérem, mert a Nagyméltóságú püspöki kar csak egy részének is akarata ellenére a reám ruháztatni szándékolt díszes állást el nem vállalhatnám.

Engedje Nagyságod, hogy becses látogatásának viszonzását is egyenlőre néhány nappal elodázzam, ki egyébként kitűnő tisztelettel maradok Nagyságodnak alázatos szolgája Apponyi Albert

OSZKK, Apponyi Albert Tárkányi Bélához. Levelestár, 1954.57. 2.

111. Apponyi Albert levele Vaszary Koloshoz

Budapest, 1906. 04. 18.

Főmagasságú Bibornok, Hercegprímás és Érsek Úr!

Ő császári és apostoli királyi Felsége folyó évi április hó 8-án Bécsben kelt legfelsőbb elhatározásával vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterre legkegyelmesebben kinevezni méltóztatott.

Van szerencsém erről Főmagasságodat tisztelettel azzal értesíteni, hogy a minisztérium vezetését átvettem. Egyúttal arra kérem Főmagasságodat, hogy hivatalos működésemet nagybecsű támogatásában részesíteni méltóztassék.

Fogadja Főmagasságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását Apponyi

EPL, Apponyi Albert kultuszminiszteri bemutatkozása. 1906. Cat. B. 15.

112. Apponyi Albert levele Vaszary Koloshoz

Budapest, 1909. 06. 30.

Főmagasságú Bibornok, Hercegprímás és Érsek Úr!

Főmagasságod f. é. ápr. hó 15-én 2413 sz. a. hozzám intézett nagybecsű átiratában közölni méltóztatott velem azokat az észrevételeket, amelyeket a katolikus lelkeskedő

papság kongruaigényének megállapítása s az azzal kapcsolatos teendők intézése céljából létesítendő új bizottság szervezete s hatásköre tárgyában készített előadói tervezetre vonatkozólag a nagyméltóságú püspöki kar legutóbbi tanácskozmánya folyamán megállapított.

Ezeket az észrevételeket teljes tisztelettel méltányolva és a lehetőség szerint figyelembe véve, meg kell jegyeznem azt, hogy én a szóbanlévő előadói tervezetet nem hivatalos formák között a nagyméltóságú püspöki karral magával, hanem teljesen bizalmasan a nagyméltóságú püspöki kar azon tagjaival közöltem, akikkel a katolikus kongruarendezés némely kérdésében a múlt év folyamán volt szerencsém tárgyalásokat folytatni, - kérve azt, hogy a tervezetben foglaltakra nézve véleményüket velem bizalmas úton közöljék.

További hivatalos tárgyalásunk szükségét annál kevésbé láthattam, mert Főmagasságod m. é. május 21-én 3039 sz. a. kelt nagybecsű átiratában már közölni méltóztatott velem, hogy a nagyméltóságú püspöki kar milyen feladatkört óhajtana a szervezendő új bizottság részére megállapítani. Eminenciád ezen, tisztelettel említett átirata már pontokba foglalva megjelölte az új bizottságnak a nagyméltóságú püspöki kar által javasolt feladatkörét és erre a tervezet elkészítésénél figyelemmel is voltam. Csak egy lényegesebb pontban tért el az általam készített tervezetben körülírt feladatkör a nagyméltóságú püspöki kar javaslatától, nevezetesen abban a pontban, mely a vallásalapból eredő kongruakiegészítések megvonása körüli eljárásra vonatkozik, ámde erre vonatkozó álláspontomat már múlt évi június 26-án 2423 eln. sz. a. volt szerencsém Főmagasságod dal tüzetesen kifejtve közölni, és Főmagasságodnak ugyanazon évi szeptember 3-án kelt 4082/908. sz. nagybecsű átirata, a nagyméltóságú püspöki kar megnyugvását fejezte ki az álláspontommal szemben, úgy hogy, az idézett átirat szavaival élve: „további tárgyalások szükségességét elesettnek tekintette.”

Az elvi álláspontok a hatáskör kérdését illetőleg ilyenképpen tisztáztatván, a nagyméltóságú püspöki karnak Eminenciád nagybecsű átiratában kifejezésre jutott észrevételeit bizalmas jellegű információnak tekintem, melynek azonban az ügy természeténél és azon óhajomnál fogva, hogy a részletekben is lehetőleg a nagyméltóságú püspöki karral egyetértőleg járjak el, nagy erkölcsi súlyt tulajdonítok.

Hogy mennyiben vehettem tekintetbe a Főméltóságod nagybecsű átiratában kifejtett aggodalmakat, azt a főbb pontokra nézve a következőkben vagyok bátor megvilágítani.

A nagyméltóságú püspöki karnak azt a kívánságát illetőleg, hogy a bizottság alakítása és működése csak arra az időre szóljon, míg az országos katolikus autonómia létrejön

esetén más intézkedés nem történik, és hogy egy ezzel egyező kijelentés a legfelsőbb elhatározásba felvétessék: tiszteletteljesen megjegyzem, hogy a katolikus autonómia szervezése csupán a vallásalapnak a bizottságban való képviseltetési módját érintheti, de nem magának a bizottságnak szervezését, mely törvényen alapul és amelyre nézve a törvény azt rendeli, hogy abban az egyes tényezők hozzájárulásuk arányában képviseltessenek. Ezen korlátok között méltányoltam a nagyméltóságú püspöki kar megjegyzését és a vallásalap képviseletében kiküldendő tagok kiszemelésének módjára nézve fenntartani kívánom azon módosítások eszközlésének lehetőségét, melyek az autonómia szervezésével együtt valószínűleg létesíttetni fognak.

Sajnálatomra nem tartom elfogadhatónak a nagyméltóságú püspöki karnak azt a javaslatát, hogy a szervezendő bizottság elnöke a nagyméltóságú püspöki karnak egyik, Ő Felsége által kinevezett tagja legyen. Ezen eltérő álláspontomban ne méltóztassanak akár a püspöki tekintély csorbítására irányuló, akár a miniszteri onnipotencia felé hajló gondolatot keresni. Annak egyedüli okát a kongruaügy és a kongruatanács hivatásának természete képezi, mely utóbbi a pusztán véleményező eddigi katolikus kongruabizottságtól lényegesen eltérő természetű.

Ha csupán egyházi érdekekről volna szó, ha a katolikus kongrua tisztán egyházi források igénybevételével, illetőleg csak a nagyobb egyházi javadalmak hozzájárulása által rendeztetett volna, akkor magam is egyedül azt tartanám helyesnek, hogy a nagyméltóságú püspöki kar egyik tagja legyen a bizottságnak elnöke. Ámde Eminenciád bölcsen tudja, hogy egy ilyen irányú rendezés nem sikerülvén, az állami rendezés elvét kellett elfogadni olyképpen, hogy a katolikus lelkészek és segédlelkészek kongruális jövedelmét is éppen úgy, mint a nem katolikus lelkészekét és segédlelkészekét az állam biztosítja, azzal a világos kikötéssel mégis, hogy ehhez a célhoz a nagyobb egyházi javadalmak és a vallásalap bizonyos, a törvényben megállapított összeggel járuljanak. Míg tehát az egyházi eredetű források hozzájárulása meghatározott összegekben van megállapítva, addig az állam hozzájárulása a szükséghez mérten korlátlan, minden újabb megterhelhetetés tulajdonképpen az államkincstár terhére történik.

Mindebből önként következik az is, hogy az új bizottság működésénél nem csupán egyházi, elsősorban fontos állami érdekek érvényesüléséről és megvédéséről van szó, mert az állami kincstár már a mostani, szerintem csak ideiglenesnek tekinthető rendezés mellett és még egyszer akkora összeggel járul a katolikus lelkészek és segédlelkészek jövedelmének kiegészítéséhez, mint a nagyobb egyházi javadalmak, és így sem az állam tekintélyével, sem a kongruarendezés céljából vállalt nagy terhével nem volna

összeegyeztethető, ha a szóbanlévő, nemcsak egyházi, hanem fontos állami érdekeket szolgáló intézménynek egyházi jelleg adatnék az által, hogy annak vezetője mindenkor egyházi férfiú lenne.

EPL, 1909. Cat. B. 18. Országos Katholikus Kongruatanács ügyében a kultuszminister 6305/1909/I. l. n.

113. Apponyi Albert levele Vaszary Koloshoz

Budapest, 1909. 09. 28.

Főméltóságú Bíboros, Herczegprimás és Érsek Úr!

Ő császári és apostoli királyi Felsége folyó évi szeptember hó 24-én kelt legfelsőbb elhatározásával rendelkezni méltóztatott az 1909. évi XIII. törvénycikknek a katolikus alsóbb világi papság jövedelmi kiegészítésére vonatkozó intézkedéseinek végrehajtása tárgyában. Nevezetesen főkegyúri jogánál fogva és az 1909. évi XIII. törvénycikk 7. §-ában foglalt rendelkezés végrehajtása céljából legalázatosabb előterjesztésemre „Országos Katholikus Kongruatanács” néven egy, a mindenkori vallás- és közoktatásügyi miniszter elnöklete alatt álló állandó bizottságot méltóztatott kirendelni és egyúttal annak szervezetét és hatáskörét legkegyelmesebben megállapítani.

Egy másik, ugyancsak folyó évi szeptember 24-én kelt legfelsőbb elhatározással pedig Ő Felsége legalázatosabb javaslatomra az Országos Katholikus Kongruatanács tagjait folyó évi október hó 1-től számítandó három évi időtartamra legkegyelmesebben kinevezni méltóztatott és pedig a magyar vallásalap képviselőre: Dedek Crescens Lajos tiszteletbeli udvari káplánt, egyetemi könyvtárőrt, dr. Simonyi Semadam Sándor országgyűlési képviselőt, Szabó Jenő nyugalmazott miniszteri tanácsos, főrendiházi tagot, dr. Timon Ákos miniszteri tanácsos, egyetemi nyilvános rendes tanárt és gróf Zichy János belső titkos tanácsos, országgyűlési képviselőt, továbbá az államkincstár képviselőre: Bakonyi Géza pénzügyminisztériumi miniszteri tanácsost, gróf Majláth József belső titkos tanácsos, főrendiházi tagot, dr. Ruffy Pál miniszteri tanácsost. Az Állami Gyermekekmenhelyek országos felügyelőjét, dr. Sághy Gyula udvari tanácsos, országgyűlési képviselőt, a budapesti tudományegyetem rektorát, Széll Ignác belső titkos tanácsos, nyugalmazott államtitkárt és dr. Szmialovszky Valér, Trencsén vármegye főispánját.

Midőn a két rendbeli legfelsőbb elhatározás szó szerinti másolatát Eminenciának tudomás és a nagyméltóságú püspöki karral való szíves közlés végett ./ alatt idezártan megküldeni szerencsém van, tiszteletteljesen kérem Eminenciádat, méltóztassék intézkedni, hogy a nagyobb egyházi javadalmaknak a kongruatanácsban való képviselőjére a legkegyelmesebb rendelkezésnek megfelelően a nagyméltóságú püspöki kar a nagyobb egyházi javadalmak közül négy tagot küldjön ki és ennek megtörténtéről engem mielőbb értesíteni méltóztassék.

A legfelsőbb elhatározás szövegéből azt méltóztatik látni, hogy a nagyméltóságú püspöki karnak mindazon kifogásait, amelyeket előbbi tervezetemmel szemben Főmagasságod folyó évi 2413 sz. átirata szerint fentartott, figyelembe vettem, amiért is újabb tanácskozásnak szükségét nem láttam. Egyedül az a kívánsága a nagyméltóságú püspöki karnak nem nyerhetett ebben a keretben teljesítést, mely szerint új lelkészségek kongruaigénye bizonyos körülmények között kötelezően elismerendő, ez, szerintem, a törvény módosítását tartalmazná és így csak törvényhozási úton valósítható meg. Éppúgy nem tartozik ezen legfelsőbb elhatározás keretébe az arról való gondoskodás, hogy azok a lelkészségek, amelyek eddig a vallásalapból kongruasegélyt kaptak, ámbár jövedelmük 1600 K-át meghalad és amelyek a mostani intézkedés folytán – de csak a javadalmak személyében beálló változás után – ettől elesnek, olyan helyeken, ahol a méltányosság indokoltta teszi, a vallásalapból - az ismert 1.200.000 K-ás tételen túlmenő – külön segélyt nyerjenek. Erről a vallásalap költségvetésének összeállításánál vagyok hajlandó gondoskodni. Megállapíthatom tehát, hogy őszinte megnyugvásomra, ezt az ügyet végső stádiumában is a nagyméltóságú püspöki karral egyetértőleg sikerült megoldanom.

Egyben van szerencsém Eminenciád nagybecsű tudomására hozni, hogy – miként azt Ő Felségének is bejelentettem – a kongruatanács előadójául dr. Wolff Nándor miniszteri segédtitkárt, a központi kongruabizottság jegyzőjét rendeltem ki.

Fogadja Főmagasságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását. Apponyi

EPL, 1909. Cat. B. 18. Országos Katholikus Kongruatanács ügyében a kultuszminiszter 6305/1909/I. l. n.

114. Apponyi Albert levele Vaszary Koloshoz

Budapest, 1910. 01. 17.

Főmagasságú Bíbornok, Hercegprimás és Érsek Úr!

Ő császári és apostoli királyi Felsége folyó év január 17-én Bécsben kelt legfelsőbb elhatározásával magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszteri állásról való lemondásomat legkegyelmesebben elfogadni méltóztatott.

Midőn erről Főmagasságodat szíves tudomásul vétel végett tiszteletteljesen értesíteni szerencsém van, felhasználom az alkalmat, hogy őszinte szívből köszönetet mondjak azért a kegyes támogatásért, melyben engem miniszteri működésem egész ideje alatt részesíteni méltóztatott.

Midőn biztosítom Főmagasságodat, hogy ezen támogatásra mindenkor hálásan fogok gondolni, kérem, méltóztassék engem megtartani szíves emlékezetében.

Fogadja Főmagasságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását. Apponyi

EPL, Darányi és Apponyi lemond a miniszterségről. 1910. Cat. B. 19. 445/1910.

115. Apponyi Albert levele Wlassics Gyulához

Éberhard, 1895. 02. 10.

Tisztelt barátom!

Tarnay Károly – előbb kadet iskolai növendék – a polgári pályára szándékozván átlépni, a pozsonyi lyceumba iratkozott be V osztályba. De minthogy a kadet iskolában egy pár évet vesztett, és minthogy özvegy anyjának szűk vagyoni viszonyai miatt kívánatos volna hogy a fiú mielőbb jusson a kenyérkereseti képességhez, ő – vagy nevében anyja – a V. és K. i minisztériumhoz folyamodott hogy két osztály összevonására nyerjen engedélyt.

Ismervén a körülményeket, és tudván mennyire kívánatos ez a család érdekében, nagyon kérlek hogy a folyamodványt ha csak lehet kedvezően méltóztassál elintézni.

Igaz tisztelettel őszinte híved Apponyi Albert

MNL-OL, Wlassics Gyula báró (P 1445), 5. d. 26. t. Apponyi Albert 1895-1931, + é. n. 1.

116. Apponyi Albert levele Wlassics Gyulához

Éberhard, 1898. 07. 04.

Tisztelt barátom!

Fogadd mindenekelőtt hálámat szíves távirati üdvözlésedért, valóban nagy boldogsággal ajándékozott meg az ég kegye, és nagyra becsülöm hogy azok sorában akartál lenni a kik ez alkalomból velem éreznek.

Köszönöm a Nagy Erzsébet ügyében nyilvánított jó indulatodat is, a képezde kiszemelését illetőleg megkérdeztem atyját, a ki rögtön azt válaszolta hogy legfőbb ohaja volna leányát a kolozsvári tanító nő képzőbe (II osztály) benlakó ingyenes növendékül fölvetetni.

A közbejött izgalmas napok miatt csak ma közlöm ezt veled: gondolom ezt meg lehet nekem bocsátani. Ismétlem hogy egy 10 gyermekkel megáldott szegény, becsületes tisztviselővel teszek nagy jót kérésének teljesítése által.

Ezek után őszinte tisztelettel maradok híved Apponyi Albert

MNL-OL, Wlassics Gyula báró (P 1445), 5. d. 26. t. Apponyi Albert 1895-1931, + é. n. 5.

117. Apponyi Albert levele Wlassics Gyulához

Csorvás, 1900. 05. 24.

Igen tisztelt barátom!

Nagy köszönettel vettem f. h. 21-én kelt szíves értesítésedet a jászberényi iskolaügy elintézésére nézve, valamint jóindulatod kifejezését Náray Emil fiával szemben. Ez utóbbit illetőleg a időközben a kalocsai érsek urnál is tájékozódást fogok keresni, és annak eredményéről bátor leszek téged értesíteni, véleményem szerint a családnak azt a mi biztos, mihelyt ilyen kínálkozik, meg kell ragadni.

A jászberényi ügyben üdvözlöm azt a lépésedet, mely hivatott lesz ott – legalább ezen a téren – nyugalmat teremteni, hogy később mi a teendő, azt azután nyugodtan lehet megbeszélni és lehetőleg közös egyetértéssel létrehozni, de kiindulási pontul csak a mai kétségtelenül megállapított jogállapot szolgálhat.

Kitűnő tisztelettel őszinte híved Apponyi Albert

MNL-OL, Wlassics Gyula báró (P 1445), 5. d. 26. t. Apponyi Albert 1895-1931, + é. n. 7.

118. Apponyi Albert levele Wlassics Gyulához

Csorvás, 1900. 06. 06.

Igen tisztelt barátom!

A jászberényi kath. iskolaszék panaszos kérvénye máj. 28^{án} ment föl a miniszteriumba. Felhívom erre szíves figyelmedet, mert az a benyomásom hogy az osztályban nem jóakarólag tárgyalják ezt az ügyet, és bizonyára keresni fognak újabb ürügyeket, Pontiusnak és Pilatusnak megkérdezését 's efféléket, hogy annak az elintézésnek kiadatását megakasszák melyet szíves voltál kilátásba helyezni, t. i. a jászberényi iskolák kath. Jellegének végleges constatacióját. Pedig egyedül ez vethet véget a mai áldatlan állapotnak, mert egyedül ez a törvényes igazság.

Különben ilyen elintézés számára már előkészítettem a talajt, és biztosíthatlak hogy ez teljes megnyugvással fog fogadtatni a jelenlegi képviselőtestület többségénél is, mert volt alkalmam arról meggyőződni hogy az én ellenpártom javarésze nagyon is érzi milyen hibát követett el midőn az iskolaügyet a politikai harc eszközéül használta, és örülni fog minden olyan felsőbb intézkedésnek mely e hiba következményeit megszünteti.

Ez alkalommal bocsásd meg ha két kisebb fontosságú kéréssel terhellek, mely elől nem tudtam kitérni. Egyik vonatkozik egy Cseh Sándor nevű fiatalemberre, a ki a bpi áll. polgári tanítóképezdébe folyamodott ingyenes – legrosszabb esetben félfizetési helyért. Nagyatyja Eöry Jenő volt Ungmegyei alispán, később képviselő és közjegyző volt, a ki valamikép elzúllott és családját nyomorban hagyta. Az ungmegyeiek kiválóan érdeklődnek ezért az esetért, ottani barátaim és rokonaim kértek föl közbenjárásra. A másik ügy Barna Jólánnak, a jászberényi gym. igazgató leányának folyamodványa óvónői állásért, minthogy ez a kiválóan derék tanfőru nagyszámu család terhét viseli, kérését melegen ajánlom szíves jó indulatodba.

Kiváló tisztelettel maradok őszinte híved Apponyi Albert

MNL-OL, Wlassics Gyula báró (P 1445), 5. d. 26. t. Apponyi Albert 1895-1931, + é. n. 9-10.

119. Apponyi Albert levele Wlassics Gyulához

Weidlingen, 1900. 07. 20.

Igen tisztelt barátom!

Tudomásomra esett hogy a Terezianumban újból egy báttaszéki egész alapítványi hely megüresedett, ebből reményt meríték hogy ezt a második üres helyet Návay Emil alap. Tisztnek fia elnyerhetné, és azért bátor vagyok öt erre a helyre újból szíves figyelmedbe ajánlani.

Jász N. K. Szolnok megye főispánjától értesültem hogy a jászberényi iskola kath. jellegét megállapító rendelet legközelebb kimegy, ezért nem is alkalmatlankodtam mikor utoljára Bpen voltam, de ha e régen kilátásba helyezett rendelet még nem ment volna ki, újból kérem annak minél gyorsabb kibocsátását, mert egyfelől a város belbékéje nagyrészt ettől függ, másfelől a további halogatás a katolikusok önértékét mélyen sértené – mert úgy látnák hogy egyedül ők nem képesek legigazságosabb ügyeikben célt érni.

Igaz tisztelettel őszinte híved Apponyi Albert

MNL-OL, Wlassics Gyula báró (P 1445), 5. d. 26. t. Apponyi Albert 1895-1931, + é. n. 8.

120. Apponyi Albert levele Wlassics Gyulához

Éberhard, 1901. 02. 02.

Igen tisztelt barátom!

Minthogy hétfőn nem lehetek szerencsés abban az újabb értekezletben részt venni mely közted és az autonómiai megbízottak közt tartatni fog, írásban vagyok bátor azokat a pontokat megjelölni a melyekben álláspontod némi módosítását a siker lehetőségének érdekében fölöttébb kívánatosnak tartom. Hangsúlyozom: „a siker lehetőségének érdekében” – mert még ezen módosításokkal is a nyíra szűkmarku maradna a kormány a katolikusokkal szemben, hogy nem tudok semmi garantiát vállalni azért hogy meglesz-e a resignációnak az a foka melyet ez az álláspont feltételez.

Teljesen kizártnak tartom azonban a megállapodást ha a kormány a következő pontokban ragaszkodik mostani kijelentéseihez.

1. Az alapok tekintetében nem akarjátok a költségvetés megállapításának, hanem csupán a véleményadásnak jogát az autonómiának adni. Ez reám nézve meglepetés volt, mert azok a jegyzetek a melyeket Horánszky összeállított, és melyeket disentiát hatóknak mondtam, a 27-es bizottság 115 és 116 §aira való hivatkozással a költségvetés megállapításának jogát tartalmazták. Ez pedig a minimuma annak a mivel én szerintem is megelégedni – a mit a congressuson keresztülinni próbálni lehet. Utolsó nyilatkozatod

szerint az autonómia egyszerűen a mostani ellenőrző bizottság hatáskörébe lépne – (a mivel párhuzamosan az alapítványi tanintézetekben is csak a nyílt jogot „nyerne” a meíyt most a püspökök gyakorolnak, a kiktől függne azt velünk megosztani vagy nem.) Ilyent a congressuson még csak javaslatba sem lehet hozni.

2. Nem fogadható el a kath. felekezeti tanítók fölötti fegyelmi jognak az a megszorítása, mely szerint az elmozdító intézet a miniszter megerősítésére szorul.

A többi hitfelekezetek fegyelmi joga ennek a korlátozásnak nincs alávetve.

Az 1868 XXXVIII t. cz. 138 § ez összefüggés szerint nyilvánvalóan – az 1876 XXVIII t. cz. 7§a pedig expressis verbis csak a községi és állami tanítókra vonatkozik, végül az 1893 XXVI t. cz. 13 §-ának első bekezdéséből a contrario világos hogy a nem subventionált felek. iskolák tanítóival szemben a felek. fegyelmi hatóság elmozdító ítélete nem szorul miniszteri megerősítésre. A kath. tanítókra nézve a kormány ezt a jogot ma nem törvények hanem régi helytartótanácsi rendeletek alapján veszi igénybe. Az autonomia létesítésének egyik fő célja épen az ilyen megalázó egyenlőtlenségek megszüntetése, hogy azok fentartásába belenyugodjunk, az elvileg ki van zárva, gyakorlatilag is ez a fentartott felülbírálati jog csak a felek. hatósággal szemben való renitentiának erkölcsi támogatására szolgál, nem a kormánynak szándékából, de a dolog természetéből folyólag. A kath. iskolák és azok tanítóival szemben gyakorlandó autonom fegyelmi jog nem vethető alá több korlátozásnak mint azoknak a melyeket a törvények – különösen pedig az 1893 XXVI t. cz. az összes felekezetekre kiterjesztőleg megállapítanak.

3. A mint már melleleg megjegyeztem, az a mit a kormány nekünk az alapítványi gymnasiumokra nézve concedálni akar, egy pontnak kivételével (a tankönyvek kiszemelése) tulajdonkép ugyanaz a mit a püspökök már ma is gyakorolnak, és a mi lényegileg az ő specialis hatáskörükbe tartozik: t. i. a tanításnak és nevelésnek vallási szempontból való ellenőrzése. Az autonomiára nézve itt egy nagyon illusorius jogkör keletkezik, melyet valami „tartalmas”-ként elfogadtatni alig lesz lehető. A jogakadémiákon ez az ellenőrzés sem érvényesülhetvén, ezek – bár kath. alaptól tartatnak fen – teljesen kívül esnének a kath. autonomia minden befolyásán. A tanügy ilyen rendezését a congressus előtt plausibilissé tenni olyan feladat a mely emberi képességet felülhalad, nem is vállalkozhatom reá. Legalább az illető tanintézetek igazgatójának kinevezését kellene concedálni, hogy a dolognak valami teste legyen. Akkor is csak ugyanolyan óvás mellett mehetnénk bele, a melyet az alapokra nézve kell megtennünk. A helyzet itt a nyíval nehezebb, mert az alapoknál a jelenlegi kezelési állapotot a 48-iki törvénnyel lehet indokolni, az alapítványi gymnasiumokra nézve azonban a legjobb akarattal sem tudok a

középiskolai törvényben olyan intézkedést fölfedezni mely azon állításnak utjában állana. Itt csak egy gyakorlatra lehet hivatkozni, mely azonban épen kath. autonom községek hiányában leli magyarázatát, és olyan politikai indokokra melyeket sem magam nem osztok, sem senki a congressussal elfogadtatni nem bír. Mindezekért ezen a téren ha czélt akarunk érni, és egy nagy ódiumot elkerülni, valami kézzelfogható concessióra szükség lesz, ilyen volna a gymnasiumi igazgatót illetőleg gyakorolt candidationalis jog. A főiskolák tekintetében még nem kész fejemben az a forma melyben az autonomia befolyása érvényesülhetne, de hogy azokról teljesen még egy ideiglenes rendezésnél sem mondhatunk le, az előttem világos.

Nagyon kérlek kegyeskedjél ezeket bölcs figyelmedre méltatni, mert igen súlyos helyzetek elé megyünk ha ez a kísérlet is dugába dől, és ha a legmérsékeltebb gondolkodásuak is azon alternatívához szoríttatnak hogy vagy az elégedetlen katholicismus szószólói közt szerepeljenek, vagy annak körében minden befolyásukat elveszítsék.

Kiváló tisztelettel őszinte híved Apponyi Albert

MNL-OL, Wlassics Gyula báró (P 1445), 5. d. 26. t. Apponyi Albert 1895-1931, + é. n. 14-17.

121. Apponyi Albert levele Wlassics Gyulához

Budapest, 1901. 12. 25.

Igen tisztelt barátom!

Először is boldog ünnepeket és újévet kívánok, azután meg bocsánatot kérek hogy olyan Caprioléval alkalmatlankodom minő az idezárt levél ügye, de egy igen előkelő és jóra való jászberényi emberemről van szó (a ki még mint polgármester-jelölt is tekintetbe jön) volt törvényszéki bíróról, az ügy természete pedig olyan hogy nem esik az incompatibilitási törvény tilalma alá.

Hogy miben áll a dolog őszintén szólva nem tudom, de az illető osztály öt percz alatt előkeresi és ha lehet, tegyék meg neki a mire ugy látszik mint valami életkérdésre fektet sulyt.

Igaz tisztelettel őszinte híved Apponyi Albert

MNL-OL, Wlassics Gyula báró (P 1445), 5. d. 26. t. Apponyi Albert 1895-1931, + é. n. 12.

122. Apponyi Albert levele Wlassics Gyulához

Éberhard, 1902. 04. 01.

Igen tisztelt barátom!

Köszönöm a pozsonyi tanárra vonatkozó szíves közleményedet, és mellékelve küldöm azoknak a megállapodásoknak lényegét a melyekre a tanulmányi alaptól fentartott gymnasiumok tekintetében jutott a 27-es bizottság, még pedig az én indítványaim folytán, és nagy nehezen. Az egész ügynek sorsa ezen a kérdésen fordul még és méltán. Mi reáléptünk arra a térre a melyet a kormány nekünk megjelölt, t. i. pro hic et nunc nem vesszük igénybe a vezetést és rendelkezést, ámbár Isten és ember előtt jogunk van hozzá, és ámbár annak nélkülözése által az ország szellemi és erkölcsi életében a többi felekezetekkel szemben igazolhatatlan inferioritásban tartatunk. De hát az autonomia létrejövételének kedvéért reáléptünk arra a térre hogy feladatunkat a jelleg ellenőrzésében keressük, a mint azt a miniszteri följegyzés nekünk ajánlja. Csak hogy azután az ellenőrzés hatásosságának eszközeivel kell bírunk, mert mondva csinált befolyással (- minő volna az a „jog” hogy egy atheista professzorral szemben egy esetleg szintén atheista miniszterhez fordulhassunk -) megelégednünk annyira volna mint a magyarországi katholicismus jövőjét a véletlennek kiszolgáltatni. Ilyen állapotot elszenvedhetünk ha nem tudunk rajta segíteni, de a magunk hozzájárulásával nem létesíthetünk. Itt azután a kötelesség parancsoló szava vet véget minden transactionnak.

Minden attól függ tehát hogy erre a pontra nézve valamely megállapodásra jussunk. Ha ilyenre biztos kilátásom nincs, úgy nem vállalhatom magamra azt a felelősséget hogy a congressust a szilárd elvi álláspontok elhagyásával opportunisticus lejtőre vigyem.

Mindezek mérlegelését bölcsességedre és az ügy iránti rokonszenvedre – némileg személyes jó indulatodra is bízva, igaz tisztelettel maradok őszinte híved Apponyi Albert

MNL-OL, Wlassics Gyula báró (P 1445), 5. d. 26. t. Apponyi Albert 1895-1931, + é. n. 18-19.

123. Apponyi Albert levele Wlassics Gyulához

Budapest, 1903. 04. 30.

Tisztelt barátom!

Az ifjuság Rákoczy-ünnepség bizottsága az ünnepély egyik védőjéül engem is meg akar választani. Én tekintettel a mai helyzetre, mely alig engedi remélni hogy ez az ünnepség programmszerűleg „minden politikai vonatkozás nélkül” folyjék le, el akartam magamtól ezt a tisztséget hárítani és ebből a célból a bizottság elnökét, Zsembery Istvánt, a ki úgy látszik jó indulatu ifju, magamhoz kérettem. Tőle azonban azt hallottam hogy úgy Te, tisztelt barátom, mint a hercegprímás, a védőséget már elfogadtátok. Ez persze változtat a dolgon, ha Te valóban elfogadtad és vissza nem lépsz (a mit távolról sem tanácsolok) úgy én is elfogadom. Minthogy holnapra ígértem a választ kérem erre vonatkozólag szíves felvilágosításodat.

Esti 6 órától leveled vagy telefon izeneted otthon talál (Verbőczy utca 23).

Tisztelő híved Apponyi Albert

MNL-OL, Wlassics Gyula báró (P 1445), 5. d. 26. t. Apponyi Albert 1895-1931, + é. n. 22-23.

124. Apponyi Albert levele Wlassics Gyulához

Budapest, 1907. 01. 06.

Igen tisztelt barátom!

Talán érdekelni fog az a törvényjavaslat melyet az állami tanítók fizetésrendezésével kapcsolatosan – föltéve hogy a minisztertanács hozzájárul – legközelebb beadni szándékozom és, a melyben a mi uj, nagyobb részt az én személyes munkám. Egyidejűleg az állami tanítók fizetésrendezéséről és jogviszonyairól akarok törvényjavaslatot beadni, mely azonban még nem kész.

Közlésemet kérlek szorosan bizalmasnak tekinteni: baj volna ha a dologból bármi nyilvánosságra kerülne mielőtt az illetékes tényezők hozzájárulnak.

Igaz tisztelettel őszinte híved Apponyi Albert

MNL-OL, Wlassics Gyula báró (P 1445), 5. d. 26. t. Apponyi Albert 1895-1931, + é. n. 34.

125. Apponyi Albert levele a 8 Órai Ujsághoz

Budapest, 1921. 12. 16.

A „8órai Ujság” tegnap számban dr. Jankovich Béla volt közoktatási miniszter úr, személyemre nézve igen lekötő modorban, kifogásolja és cáfolja a most folyamatban levő mentelmi jogi vitában elmondott beszédem alapvető közjogi tételét. Okfejtése körülbelül egyezik dr. Berzeviczy Albert t. barátomnak e napokban a Budapesti Hírlap hasábjain közzétett cikkének okoskodásával. Mind a kettőnek rövid tartalma ez: vagy törvényhozó testület a nemzetgyűlés vagy nem, az utóbbit bizonyára én sem állítom, ha tehát az akkor minden törvénye érvényes és mindenkit kötelez, az uralkodót éppúgy mint az egyszerű honpolgárt. E felfogás szerint mely csupán azt a csekélységet ignorálja hogy a nemzetgyűlés alkotta törvények létrehozásában a királynak, a jogfolytonosság értelmében a törvényhozás egyik faktorának, nem volt része, Károly király nem volt arra feljogosítva hogy az 1920 I. t. cz. ellenére iparkodjék az uralkodói hatalmat magához ragadni, és az 1921 XLVII – detronizáló – törvény őt jogilag is megfosztotta az uralkodói hatalomtól, neki az előtt meg kell hajolni.

Ez így roppant egyszerűnek látszik, kétségtelen hogy a két extrém álláspont, melyek egyike szerint a nemzetgyűlés forradalmi alkotmány mely tulajdonkép nem is alkothat jogérvényes törvényeket, másik szerint pedig egyszerűen beleilleszkedik a jogfolytonosságba és így ugyanannak a törvényhozói hatalomnak a birtokosa a mely előbb a királyt és országgyűlést együttesen illette meg, mind a kettő egy kikerekített logikai egészet alkot, a mely könnyen felfogható és kényelmes, minden további fejtörést mellőzhetővé tesz. Csak az a baj hogy sem az egyik sem a másik nem igaz, mert bár az elővélemény az egyszerű gondolatok igazsága mellett szól, akkor a mikor bonyolult helyzetekről van szó az igazság nem lehet egyszerű.

Az igazság pedig az hogy egy nemzetgyűlés mert nem a fennálló tételes törvényeknek hanem a szükségjognak alapján keletkezett és a törvényhozási jog teljességét saját határozatával önnönmagának adta meg, semmikép sem illeszthető be a jogfolytonosságba, mert – hogy úgy mondjam – más dimenziókban mozog mint emez. Kétségtelen hogy a szükségjog alapján egy jogrend keletkezett, de kétségtelen az is hogy ez a jogrend jogilag nem szüntethette meg a jogfolytonosságon alapuló jogrendet, hacsak forradalmi alapon nem – a mit mindenki visszautasít – mert még különben nem csak hogy ehhez ereje nincs, de még hozzá sem tud férközni. Megvan tehát a két jogrend, az egyik a hagyományos, régi, jogilag meg nem szüntethető, de tényleg ma nem érvényesülő, a másik a kisegítő, egyedül a szükségjoggal – de azzal igenis – megindokolható, melynek a határait éppen a szükségjog állapítja meg. Ezeket a határokat practice megállapítani szinte

lehetetlen, de negatív irányban világos hogy a jogfolytonossági jogrend alapvető intézményeinek megtámadása, e jogon alapuló élő jogosítványok megszüntetése, milyen a koronás király uralkodásra való joga, a király és a nemzet kölcsönös egyetértésével megállapított trónöröklési rend, e határokon kívül fekszik. Symmetricus, a jogász logika átlátszó világosságával eszközölt megoldása e két heterogén természetű jogrend. Az egymáshoz való viszonyának, az egyikből a másikba való átmenetnek – illetve visszatérésnek, egyszerűen lehetetlen, éppen heterogenitásuk miatt. Ha valamikor hát itt áll az a mondás hogy: „a betű öl, a szellem él.” Az okosság itt nem nélkülözhető, a kettőnek összeütközése föltétlenül kerülendő, ép ebből a szempontból kifejezetten helytelenítettem a húsvéti és az októberi kísérleteket és mindig annak a nézetemnek adtam kifejezést, hogy a két jogrend kiegyenlítésével kell a jogfolytonosságot helyre állítani. De az is bizonyos hogy a meňyiben azok összeütközése mégis bekövetkeznék, a jogfolytonosság képviseli az erősebb jogforrást a kiegészítő joggal szemben, mely utóbbi, ha amannak fölébe akar helyezkedni, forradalmi joggá válik. Az 1921 I. t. cz. nem is tartalmaz ilyen felülhelyezkedést, mert rendes alkotmányos tényezők működésének megszűnését csak mint tényt állapítja meg, és a tényből a consequentiák levonását későbbre hagyja, a nélkül hogy annak módját meghatározná, a részemről szükségesnek hirdetett megegyezésnek tehát nyitva hagyja kapuját.

Így látom a kérdést jogi szempontból, a kérdés politikai oldaláról (a melyet hogy teljesen méltánylok a mentelmi vitában elmondott beszédemből is világos) ez alkalommal nem kívánok szólni, talán nem is időszerű. Ép ezért nem bocsátkozom külön Gr. Károlyi Imrének a Budapesti Hírlap és a P. Lloyd hasábjain megjelent cikkével (melyet különben csak az előbbieket megírása után láttam) mert annak okfejtése tulnyomóan politikai természetű és mert egyébiránt annak közjogi természetű megjegyzéseire a válasz az előbbieken található, mind a két lap a cikket olyan szerkesztői megjegyzésekkel kísérte, mely nagy részt egyezik az én felfogásommal. Arról pedig hogy a befejező résszel foglalkozzam igazán nem szorultam rá, nem hiszem hogy akár a szerző akár más valaki azt komolyan venné.

Apponyi Albert

MTAKK, Apponyi Albert reagálása a 8 Órai Ujság cikkére. Ms. 1399/14. 1-3.

126. Apponyi Géza gróf levele Apponyi Alberthez

Högyész, 1921. 05. 27.

Kedves Albert Bátyám!

Közelgő kettős ünnepedhez – melyhez az egész ország öröme és hálája benned összpontosul, – nemcsak mint régi tisztelőd, de a közeli rokonsággal és rokonszenv kapcsával kettősen jogosult, engedd meg, hogy én is legőszintébb és legmelegebb üdvözetemnek adjak kifejezést.

Nagyon jól tudod, hogy boldogult édes atyámtól, – kinek mindig is kedvenc unoka öccse voltál, - átplántálódott reám is, - a meleg rokon érzésével -, az őszinte tisztelet, szeretet és bámulat nyilvánulása is.

Örömmel tapasztaltam részedről is egy mindig egyenlő jóindulatu, baráti vonzódást.

És azért, ha ezen mozgalmas -, és reád is fárasztó napokban, - nem jövök el személyesen, ne tulajdonítsd ezt közönynek, vagy a lelkesedés hiányának, hanem tisztán csak annak, hogy hivatalos missióban nem lévén, alig volna módomban Téged csak a legrövidebb időre is mint szerény magán-ember élvezhetni, és szerénységed is volna részemről ezen családi élvezet- és ohajaimat a Te nagy elfoglaltságod és ünnepeltetésed közepén megvalósítani.

Most tehát fogadd, kedves Albert, írásban legjobb és legmelegebb üdv- és jókívánságaimat, és azon reményemnek kifejezését, hogy akár Högyészen, akár Éberhardon, nyugalmasabb napokban pótolhatom majd azon óhajomat, melyet most ugy sem valósíthatnék meg.

Paula e napokban írt Clotildnak, és most újból csatlakozik hozzám üdvnyilvánításával.

Szegény még mindig igen lassan jobbul komoly kar-sértésével, és ujabban erős gripp bántja, torok fájással, láz- és oldalfájdalmakkal.

Én elég jól vagyok, hallásom is jobbult Szekszárdon történt kezelés után, orrom is szerencsésen meg van operálva, és a varrások eltávolítása után már majdnem teljesen meggyógyult.

Még egyszer szívből üdvözlöl Övéiddel együtt, igaz, őszinte híved és rokonod Géza

OSZKK, Apponyi Alberthez 75. születésnapja alkalmából intézett üdvözetek. Fol. Hung. 2178/II. 366-367.

127. Bánffy Kázmér gróf levele Apponyi Alberthez

Nagyenyed, 1917. 12. 10.

Nagyméltóságu Vallás és Közoktatásügyi Miniszter Ur!

Folyó 1917 évi október 6-án 153795/917 sz. a. kelt rendeletére hivatkozva Alsófehérvármegye területén működő görög keleti román lelkészek magatartása és állami szempontból való ténykedéseit illetőleg jelentésemet következőkben teszem meg:

- 1., Szucs Kandin muzsnaházai gör. kel. lelkész a román nemzetiségi mozgalmakban mindig részt vett és emiatt a román háború kitörésekor internálva is lett.
- 2., Lázár György kisgyógyapataki görög keleti lelkész a község képviselő testületében olyan határozatot szavaztatott meg, mely a képviselő testület jegyzőkönyvek oláhnyelven való vezetését mondta ki. Ehez törvényes joga van ugyan, és jellemzi a magatartását amikor Ő maga jól bírja a magyar nyelvet szóban és írásban is.
- 3., Goja Demeter az aranyosszohodoli gör. kel. lelkész ellen széna szállítási ügyből kifolyólag a gyulafehérvári kir. törvényszéknél büntető eljárás van folyamatban.
- 4., Kok János mogosi gör. kel. lelkész gyanus magatartása miatt internálva volt.
- 5., Gombos József az abrudfalvi gör. kel. lelkész internálva volt. Minden magyar ellenes és román nemzetiségű mozgalomnak hű támogatója.
- 6., Birlea János mogoskocsokányi gör. kel. lelkész a román nemzetiségű és magyar ellenes mozgalmaknak mindig támogatója és terjesztője volt.
- 7., Barbáth János bucsonyi gör. kel. lelkész alattomos és rossz indulatos magyar ellenes.
- 8., Belgyán János oláherepei,
- 9., Raczeu Demeter akmári,
- 10., Kirilla Dániel marcskarnai,
- 11., Oánesa Szilárd alsócsórai,
- 12., Rádu J. alsótatárlaki,
- 13., Pogdán János tátéi,
- 14., Stanka Viktor alvincz borbereki,
- 15., Mán Aurél rakatói,
- 16., Sztujkoca János borsómezői,
- 17., Morár Titusz berzei,
- 18., Mihelyczán Zakariás lombfai görög keleti lelkészek mindig a román nemzetiségű országgyűlési képviselő jelölt mellett agitáltak és vezették a népet.
- 19., Sztojka János kisludasi gör. kel. lelkész azon alapos gyanú alatt áll, hogy testvére fiát romániában való átszökésnél 1915 évben elősegítette.

20., Tekuleszku János gyulafehérvári gör. kel. lelkész gyanus magatartása miatt rendőri felügyelet alá helyeztetett, a háboru előtt romániai és ellenünk izgató lapokat járatott és ezeket hívei között is terjesztette.

21., Ruzsán Florián gyulafehérvári gör. kel. lelkész ellen vád állíttatott, hogy tanítványait állam ellenes irányban befolyásolta.

A többiek ellen az elsőfoku hatóságoknak kifogásuk nincsen ugyan de úgy tartom, hogy bennük bízni nem lehet és én nem is bízom.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását. Bánffy Kázmér főispán

MNL-OL, Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (K 305), 1. cs. 16. t. 476. Egyházigazgatási ügyek. 1918. 444.

128. Bánffy Miklós gróf levele Apponyi Alberthez

Budapest, 1921. 05. 30.

Nagyméltóságú Gróf!

Albrecht királyi herceg párisi követségünk útján megbízott, hogy Nagyméltóságod kettős ünnepéhez mind az ő, mind fenséges anyja legőszintébb szerencsekívánatait tolmácsoljam Nagyméltóságodnak.

Őfensége kéri a Mindenhatót, hogy Nagyméltóságodat, szerencsétlen hazánk érdekében, sokáig tartsa erőben és épségben.

Amidőn magas megbízásomnak örömteljesen teszek eleget, kérem Nagyméltóságodat, fogadja mélységes tiszteletemet és legteljesebb nagyrabecsülésem őszinte nyilvánítását. Bánffy

OSZKK, Apponyi Alberthez 75. születésnapja alkalmából intézett üdvözlések. Fol. Hung. 2178/II. 337.

129. Bárány Lukács levele Apponyi Alberthez

Szamosújvár, 1917. 11. 18.

Nagyméltóságú M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úr!

Kegyelmes Urunk!

Drága magyar hazánk általános öröme megváltozott politikai viszonyaink között Vallás- és Közoktatásügyi Miniszterünknek kinevezve, ki a magyar állami eszme souverénitásának igaz és következetes védelmét azonnal áldott kezeibe vette. És most mi magyar-örvényeink megbízottjai, a hazai örmény katolikus egyház szervező bizottságának tagjai, teljes bizalommal, erős ragaszkodással folyamodunk ohajtott és várva-várt Kegyelmes Miniszterünkhöz örmény katolikus egyházfőségünk visszaállítására irányuló 200.éves mozgalmunk ügyében: hisz áldott emlékű püspökünk Verzireshy Oxendius 1715. márciusában halt el Bécsben-kinek emlékét a már begyűlt összeggel emlékszoborral fogjuk nemsokára megörökíteni, és ezóta függőben maradt az egyházi főnökség kérdése. Magyar-örvényeink e kérdést csak a lovagias magyar nemzet akaratával akarták elintézni. Hiába tettek ezért ajánlatokat a Bach-korszak és a provizorium idejében.

1868-ban eljött az ideje a kérelmünknek, melyet a m. kir. Vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz intéztünk és jeleztük, hogy „az abszolutizmus közel mult gyászos emlékű korszakában, midőn Magyarország különböző nemzetiségi deputatiokkal és kérvényekkel járultak Bécsbe és nem egy érseki és Püspöki szék felállítását eszközölték ki az akkori kormánytól..... mi ezt tenni állhatatosan vonakodtunk, nem akartunk abbéli célunkhoz alkotmányos érzületünk megtagadásával jutni.”

1910. október 28-án megismételtük kérelmünket, melyet egy tekintélyes 40.tagból álló küldöttség nyújtott át Budapesten Gróf Zichy János m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak a magyar-örvény Govrik mechtariata érsek-főapát vezérlete alatt, melyben az 1868. XLIII. t. cz. 14. §-a alapján, mely törvény a hazai örmény katolikus egyházat is a bevett vallásfelekezetek közé iktatta-saját ritusú főnökséget /: vicarostus:/ állami javadalmazással kérelmeztünk, kik mindenkor ott voltunk a haza oltárán vérrel és vagyonnal áldozók között.

Mély tisztelettel, hazánk iránti igaz szeretettel megújítjuk eme 1910-iki kérelmünket Nagyméltóságod előtt is, hisz Erdély kontemplált rekonstrukciójánál még inkább indokolt az örmény plébániáknak a nemzetiségi áradat e magyarrá vált hazafias erdélyi őrszemeinek egy Vikáriátusság keretében állami javadalmazással leendő tömörítése és megerősítése.

Az államalkotó souverain magyarsággal együttérző és vérző örmény faj erdélyi népszívetének eme elismerése megjutalmazása a világháborúban megingott hűségű nemzetiségek előtt egyuttal fényes példaadás lesz.

De örömrünk is teljes lesz, hogy a drága magyar hazához mindig hű magyar-
örményeknek 200.éves kérése éppen szeretett és áldott lelkű főpásztorunk Nagyméltóságú
Gróf Majláth G. Károly idejében és kormányzata alatt lesz teljesítve.

Hazafias tisztelettel és ragaszkodással vagyunk, Nagyméltóságodnak, alázatos
szolgája: Bárány Lukács t. kanonok, főesperes-plébános.

MNL-OL, Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (K 305), 1. cs. 16. t. 21196.
Egyházigazgatási ügyek. Örmény püspökség felállítása. 1918. 7-8.

130. Csernoch János levele Apponyi Alberthez

Esztergom, 1916. 05. 25.

Nagyméltóságú gróf Apponyi Albert V. B. T. T. Úr!

Midőn Excellenciád ragyogó szellemi tehetségének és testi erőinek teljes birtokában
hetvenedik életévét betölti, kedves kötelességemben ismerem, hogy Nagyméltóságodat
mint a magyar katolikus egyház feje hálás örömmel üdvözljem. Excellenciád áldásos élete
folyamán nem csak vonzó példájával, hanem nagyhatású közszereplésének és mint a
kormányhatalom részese is támogatta a Katolikus Anyaszentegyház ügyét.

Az az örömteli föllendülés, amely az utóbbi évtizedekben a magyar katolikus
egyházban tapasztalható, igen jelentékeny részben Excellenciád fényes és örökké
emlékezetes nevéhez fűződik. Késő nemzedékek mint példákat fogják tanulni és olvasni
Nagyméltóságod költői szárnyalású és a meggyőződés ellenállhatatlan erejével ható
szónoklatait s azokból az egyház szeretetét fogják magukba szívni.

Nagyméltóságodban megtestesült az a történelmi tény, hogy az önzetlen hazaszeretet
és a katolikus egyházhoz való hűség egymást erősítő nemes érzések ugyanabban a szívben.

Büszkén álljuk körül Excellenciádat e nevezetes jubiláris napon mindnyájan a
kortársak, akikre nagy egyéniségének fénye sugárzik.

Kérjük a mindenható istent, hogy Nagyméltóságodat még sokáig a legjobb
egészségben megtartsa, főúri családjának boldogságával, és az egész ország hálás
ragaszkodásával jutalmazza.

Csernoch

EPL, Csernoch-magánlevéltár, Apponyi Albert 93/1916. I. n.

131. Csernoch János levele Apponyi Alberthez

Esztergom, 1917. 11. 19.

Nagyméltóságú Gróf V. B. T. Tanácsos, Miniszter Úr!

A nagyméltóságú magyar püspöki karnak f. hó 7-én tartott értekezletén részletesen beszámoltam azokról a tárgyalásokról, amelyeket a magyar katolikus önkormányzat ügyében Nagyméltóságoddal folytattam. A püspöki kar tagjai az összes megállapodásokat helyeslőleg tudomásul vették.

Hajdú Tibor főapátnak azon indítványa ellen, hogy a kath. középiskolák csak akkor adassanak át a miniszter közvetlen kezeléséből az autonomia igazgatása alá, ha ezek iskolafenntartói azt óhajtják, egyhangúlag állást foglalt a püspöki kar.

Mihályi Viktor gyulafehérvári-fogarasi érsek másolatban közölte velem Nagyméltóságodhoz intézett 2897/1917. sz. levelét, amelyben a román szert. egyháztartomány részére külön autonomiát követel, amely külön autonomiának képviselői tárgyalnának majd közös ügyekben az országos autonomia képviselőivel. Önmagát, mint metropolitát, illetéktelennek tartja az országos kath. autonomia szerveivel való tárgyalásra.

A püspöki kar nem foglalt állást a románok külön autonomiája tárgyában, mert nem ismeri a m. kir. kormány végleges álláspontját. Azonban aggodalmának adott kifejezést, hogy a románok teljes elkülönzése azt eredményezheti, hogy az országos kath. alapok jótéteményeiben nem fognak részesülni.

Az autonomiai törvényjavaslat szerint a gyulafehérvári-fogarasi metropolita útján tárgyal majd az országos autonomia, miképpen volna a román egyháztartomány bekapcsolható az országos önkormányzati szervezetbe. Tehát csak a metropolita útján folynak majd a tárgyalások a román szert. gör. kath. egyháztartománnyal, amely zsinatilag felhatalmazhatja a metropolitát a tárgyalásokra és a megállapodásokat azután elfogadhatja. Az illetékesség kérdése tehát nem akadály a tárgyalásoknak.

Fogadja egyébként Nagyméltóságod kiváló tisztelem őszinte nyilvánítását. Csernoch János bíbornok, herceg-prímás.

MNL-OL, Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (K 305), 1. cs. 16. t. 476. Egyházigazgatási ügyek. 1918. 442.

132. Csernoch János levele Apponyi Alberthez

Esztergom, 1918. 01. 15.

Nagyméltóságú Gróf, V. B. T. T., Miniszter Úr!

Nagyméltóságod a magyar katolikusok régi óhaját teljesítve az országgyűlés elé terjesztette a katolikus autonómiáról szóló törvényjavaslatot.

Amint a javaslat törvényerőre emelkedik, az autonómiát szervező gyűlés, amely az 1897. május 14-én kelt legfelsőbb elhatározással egybehivatott és 1897. november 11-től 1902. március 10-ig ülésezett, újból egybehívandó lesz.

Az 1897-ben választott képviselők közül többen elhaláloztak, vagy mandátumukról lemondtak. Ezek helyébe új képviselők választása vált szükségessé. Azért az üresedésben levő kerületekben a választási módozat 30. §. értelmében az új választásokat elrendeltem úgy, hogy a választások február hó végén, vagy március hó elején megejtessenek.

Az időközben létesített hajdúdorogi egyházmegye képviseltetése tárgyában a következő javaslatot tettem a magyar püspöki karnak folyó hó 9-én tartott tanácskozmányában.

Mikor Ő Császári és Apostoli Királyi Fölsége 1869. október 25-én 20340. sz. a. jóváhagyta a katolikus autonómiát szervező gyűlés tagjainak választási módozatát, a hajdúdorogi egyházmegye még nem létezett.

Jogos és méltányos azonban, hogy a hajdúdorogi egyházmegye a legközelebb összehívandó szervező gyűlésen arányosan képviselve legyen.

Azért a vallás- és közoktatásügyi miniszter útján oly értelmű legalázatosabb előterjesztést kellene tennünk Ő Császári és Apostoli Királyi Fölségének, hogy a választási módozathoz pótrendeletet kibocsátani méltóztassék, amely a hajdúdorogi egyházmegye képviselét elrendeli.

A királyi rendeletben ki kellene mondani, hogy 1. a szervező gyűlés tagja az eddigi négy érsek, húsz püspök és a pannonhalmi főapát mellett a hajdúdorogi püspök is, 2. a hajdúdorogi világi papságnak egy képviselője, 3. a világi hívek négy képviselője.

Tekintve azt, hogy a hajdúdorogi egyházmegye más egyházmegyék kötelékéből vált ki, s átvett a munkácsi egyházmegyéből 77 papot és 121226 hívőt, az eperjesiből 9 papot 9836 hívővel, a nagyváradi görög szertartású egyházmegyéből 48 papot 51617 hívővel, a fogarasi főegyházmegyéből 18 papot 18016 hívővel, a szamosújváriból 1 papot 7717 hívővel, az esztergomi főegyházmegyéből 9228 hívőt, figyelembe kell venni az így

megcsonkult megyék papjainak és híveinek fogyását, aminek folytán ezeknek kisebb arányú képviselőre van igényük. Számbavehető fogyás csak a munkácsi, nagyvárad-i görög és a fogarasi egyházmegyéknél tapasztalható.

Munkács eddig képviseltette magát 2 pappal és 7 világgal, Nagyvárad 1 pappal és 2 világgal, Fogaras 2 pappal és 6 világgal.

Nagyvárad képviselője tehát eddig is minimális volt. Tőle képviselői jog el nem vehető.

Fogaras mindössze 18 ezer hívőt veszít. Egy választókerület átlag 60000 hívőt számlál. Tehát Fogarastól sem lehet képviselői jogot elvenni. Munkács lélekszámvesztése igen jelentékeny: 121226, ami megfelel két választókerületnek.

MNL-OL, Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (K 305), 1. cs. 16. t. 476. Egyházigazgatási ügyek. 1918. 138-139.

133. Csernoch János levele Apponyi Albrechthez

Esztergom, 1918. 01. 29.

Nagyméltóságú Gróf, miniszter Úr!

Hivatkozással Nagyméltóságodnak 1917. évi december hó 20-án 198731/I. sz. a. kelt nagybecsű átiratára van szerencsém az erdélyi püspök úr öexcellenciájának és az erdélyi örmények fölterjesztését ./. a. visszacsatolva azon nézetemnek kifejezést adni, hogy Erdélyben örmény szert. kath. püspökség vagy vikariatus fölállítását fölöslegesnek, az állampénztárnak e célból való igénybevétele indokolatlannak tartom.

Álláspontomat 2258/1913. sz. átiratomban egyszer már kifejtettem. Ehhez az állásponthoz most is ragaszkodom.

Egyházi szempontból céltalan az erdélyi püspöktől független, vagy az erdélyi püspök mellett mint auxiliaris és vicarius in pontificalibus működő püspök beállítása a néhány ezer hívőt számláló 5 plébánia vezetésére. Ily kis területen a püspök úgy sem tudná növendékpapjait külön nevelni és őket az örmény szertartásokban alaposan kiművelni. Kénytelen volna a papnövendékeket más intézetekbe küldeni, amint az most is történik. Az a körülmény, hogy az örmény szertartás csak úgy érvényesülhet teljesen, ha püspök végzi azt, nem indokolja a püspökség felállítását, mert ilyen indokkal minden örmény papnak püspökké szentelését lehetne kívánni.

Magyar nemzeti szempontból pedig éppen az kívánatos, hogy az örmény püspökség ne állíttassék föl, mert ez megerősítené az örmény nemzetiségi öntudatot, amely az örményeknek a magyarságba való teljes beolvadását megnehezítené. Az állam tehát ily célokra nem áldozhat. Természetesen nem lenne semmi kifogásom az ellen, ha az erdélyi püspök egy magyar örmény papot erdélyi kanonokká kineveztet s azután azt Ő Csász. és Apost. Kir. Felsége legmagasabb beleegyezésével az Apostoli Szentszékhez címzetes /titularis/ püspökségre fölterjeszti és püspökké fölszenteli. Amennyiben az erdélyi káptalani stallum a püspök tisztes eltartására nem volna elegendő, a katolikus autonómia esetleg megfontolás tárgyává tehetné mérsékelt reprezentációs költség utalványozását.

Az állami dotációt azonban nem ajánlom. Hivatkozom a magyar országgyűlés 1870. február 16-án a költségvetés általános tárgyalásánál elfogadott álláspontjára, amely a Simay Gergely által az örmény katolikusok részére kért 12.000 forint állami dotációt megtagadta azért, mert a gazdag örmények az államsegélyre nem szorulnak. /L. Zeller, Magyar Egyházpolitika 1847-1894. I. 813./

Az eléggé vagyonos örmények társadalmi úton is megoldhatnák a kérdést, ha gyűjtés útján az erdélyi káptalannál egy új stallumot létesítenének, amelyet mindenkor örmény pappal kellene betölteni, aki azután fölszenteltetnék püspökké.

Mivel az örményeknek 1911-ben az erdélyi püspökhöz intézett emlékiratából kitűnik, az örmény püspökség részére Szamosújvár városa és Likácsi Kristóf tettek egyenkint 20.000 forintos alapítványokat. Ezeket is föl lehetne használni.

Egyébként a kérdésnek nem tulajdonítok akkora fontosságot, hogy annak megoldását a magyar kellene kezébe vennie.

Intézzék el azt az örmények az erdélyi püspökkel egyetértőleg s ha államsegély nélkül tudnak megoldást találni, akkor forduljanak tervökkel az illetékes felsőbb hatóságokhoz.

Fogadja Excellenciád kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását. Csernoch János bíbornok, hercegprímás.

MNL-OL, Vallás-és Közoktatásügyi Minisztérium (K305), 1. cs. 16. t. 21196. Egyházigazgatási ügyek. Örmény püspökség felállítása. 1918. 2.

134. Feminista Egyesület elnökének levele Apponyi Alberthez

Budapest, 1925. augusztus 12.

Kegyelmes Uram!

A kötelező döntőbíráóság elfogadására vonatkozó itt mellékelt iratokat tisztelettel átnyújtva bátorkodom az azokban foglaltakat a következőkkel kiegészíteni. A múlt hó elején beszéltük meg a kérdést Lukács György kegyelmes úrral, aki az ez irányban kifejtendő propagandához teljes mértékben hozzájárult, s megígérte egyrészt, hogy a Nemzetek Szövetségét támogató magyar Békeegyesület nevében aláírja a beadványt, másrészt, hogy ő fogja azt Nagyméltóságod elé terjeszteni azon kérelemmel, hogy a Külügyi Társaság nevében is aláírni méltóztassék. De akkor Kegyelmes Uram nem volt Budapesten és úgy beszéltük meg, hogy – minthogy nekem Innsbruckban alkalmam lesz a különböző nemzeti csoportok kiküldötteivel találkozni – informálódjam, mi történik ez irányban a többi nemzetnél. Azt tudtam meg, hogy nagy arányú propaganda aláírások gyűjtésével folyik ilyen irányban Angliában – az erre vonatkozó nyomtatványokat bátorkodom visszakérőleg mellékelni – és a Békeliga végrehajtó bizottsága lelkesen magáévá tette az eszmét és utasította a nemzeti csoportokat, hogy mindegyik hasson oda, hogy amennyiben kormánya még el nem ismerte a genfi protokollt teljes egészében, a kötelező döntő bíróság elvét ismerje el.

Minthogy nagyon sok aláírás gyűjtésére most már rövid lenne az idő, úgy gondoljuk, hogy legnagyobb súlya lesz kérelmünknek, ha az összes békeszervezetek nevében adjuk át, s ezért juttatjuk most – Lukács kegyelmes uramhoz, méltóztassék a beadványon, ha szükségesnek látja, változtatásokat eszközölni és ha az eszmét helyesli és a beadványt hajlandó a Külügyi Társaság nevében aláírni, méltóztassék azt hozzánk mihamarább visszajuttatni, hogy a végleges formában Excellenciádhoz aláírásra elküldhessük és azután a Kegyelmes Uram által javasolt célravezető módon juttassuk az illetékes helyre.

Kegyelmes Uramnak vagyok a legmélyebb tisztelettel hűséges és tisztelő híve

MNL-OL, Feministák Egyesülete (P 999), 4. d. 8. t. Apponyi Albert 1923-1930, 26-27.

135. Feministák Egyesületének levele Apponyi Alberthez

Budapest, 1929. december 10.

Kegyelmes Urunk!

Mellékleten van szerencsénk egy másolatát beküldeni annak a beadványnak, melyet a képviselőház közigazgatási bizottsága tagjainak adtunk át és mint kérvényt a képviselőháznak nyújtottuk be.

Sajnálattal kell megállapítanunk, hogy tudomásunk szerint a Fővárosi Törvénytervezet bizottsági vitájában egyenjogúsítási követeléseinknek nem akadt szószólója és most már biztosítani kívánjuk, hogy a plenáris parlamenti vita e nélkül ne fejeződjék be.

Nagyméltóságú Urunk már ismételten tanújelét adta annak, hogy a nők egyenjogúsításának híve és azért több alkalommal síkra is szállt, bátorkodunk tehát felhívni nagybecsű figyelmét beadványunkra és azzal a tiszteletteljes kéréssel fordulunk Nagyméltóságodhoz, hogy a Fővárosi Törvénytervezet plenáris vitája alkalmából legyen ismét szószólója a nők egyenjogúsításának.

Egyesületünk minden tagja, törekvésünk minden barátja igaz hálájáról biztosítja Nagyméltóságodat és vagyunk a legmélyebb tisztelettel Feministák Egyesülete

MNL-OL, Feministák Egyesülete (P 999), 4. d. 8. t. Apponyi Albert 1923-1930, 28.

136. Feministák Egyesületének levele Apponyi Alberthez

1930. május 15.

Kegyelmes Urunk!

Mély tisztelettel van szerencsénk átnyújtani egy nemzetközi deklarációt, kérve, hogy azt nagy értékű aláírásával ellátva, hozzánk visszajuttatni kegyeskedjék.

A Nők Nemzetközi Békeliójának, melynek egyesületünk a magyar képviselője, minden szekciójának feladatául tűzte, hogy igyekezzék megszerezni ezen deklarációra hazájának az egész világon ismert és nagyrabecsült vezérférfiának aláírását. Ezen deklarációra később a legszélesebb körökben fognak aláírásokat gyűjteni.

Annál is inkább reméljük, hogy Kegyelmes Urunk nem tagadja meg a nemzetközi békemozgalomnak illetően támogatását, mellyel elősegítené az általános és teljes leszerelést, mert teljesen megegyezik Nagyméltóságod minden alkalommal hangsúlyozott kívánságával.

Értesülésünk szerint kitűnő nevek fogják a deklaráció súlyát növelni, mint például Stauning, Dánia, Albert Einstein, Berlin, Rober Bosch, Stuttgart, Charles Gide, Franciaország, Salma Lagerlöf, Romain Rollan D stb.

Nagyméltóságod kegyes válasza és az aláírt deklaráció mielőbbi beküldését érdeklődéssel tekintve vagyunk Nagyméltóságod mélyen tisztelő hívei: Feministák Egyesülete

MNL-OL, Feministák Egyesülete (P 999), 4. d. 8. t. Apponyi Albert 1923-1930, 29.

137. Freudiger Ábrahám levele Apponyi Alberthez

Budapest, 1921. 05. 29.

Nagyméltóságú Gróf Úr! Kegyelmes Úrunk!

Excellentiád hetvenöt éves születésnapjának és eredményekben oly dúsgazdag közéleti működésének félszázados évfordulójának megünneplésére egybegyűlt a Budapesti autonom orthodox izraelita hitközség, hogy hálát adjon a mindenható Istennek azért a nagy kegyelemért, melyben szerencsétlen hazánkat és nemzetünket részesítette, amidőn Nagyméltóságodat nekünk ajándékozta és kivételesen megáldott testi és szellemi erejének teljességében megtartotta nekünk.

Hálát adunk a Mindenható Istennek azért a nagy és kivételes kegyelemért, hogy ezeréves országunk súlyos megcsönkíttetésének ezen fájdalmas lesújtó szomorú napjaira a patriarchák korán túl ép erőben, egészségben megtartotta nekünk Excellentiádban azt a providentialis államférfiút, aki megpróbáltatásunk ezen legsúlyosabb napjaiban fenntartja porba sújtott nemzetünkben egy jobb jövő reményét és miként ama tűzoszlop a pusztaságban /világító szövétnekként/ megmutatja a balszerencse vaksötét éjszakájában egymást marcangolva tévelygőknek azt az egyedüli igaz utat, amely összetört országunk újraképzéséhez vezet.

Könyörögtünk az Örökkévalóhoz, adjon Nagyméltóságodnak lankadatlan erőt és kitartást nemzeti újjáépítésünk nagy munkájának elvégzésére, engedje nemzetünket ismét nagynak, országunkat ismét teljesnek látnia és tartsa meg egy újra boldog hazában ép erőben, egészségben az emberi kor legvégső határáig!

Kegyelmes Úrunk!

Hitközségünk képviselőtestülete, a mai ünnepnapot a maga részéről is örök időkre emlékeztetéssé óhajtván tenni, elhatározta, hogy elszegényedett munkaképtelen aggok részére menházat emel és ezt abban a biztos meggyőződésben bátorodik Nagyméltóságodnak hódolatteljes tisztelettel bejelenteni, hogy az ünneplésnek ezzel a módjával legméltóbban felelünk meg azoknak a nemes emberbaráti eszméknek, melyeket Excellenciád mindenha leglelkesebb és legodaadóbb szószólója volt.

Isten áldja, Isten tartsa Nagyméltóságodat még sok hosszú esztendőn keresztül családjá öröme, nemzete büszkeségére és az emberiség javára!

Hódolattal: A budapesti aut. orth. izr. hitközség nevében: Freudiger Ábrahám hitk. elnök.

OSZKK, Apponyi Alberthez 75. születésnapja alkalmából intézett üdvözlések. Fol. Hung. 2178/I. 120-121.

138. Hubay Jenő levele Apponyi Alberthez

Budapest, 1921. 05. 28.

Kegyelmes Urunk!

E magasztos ünnepélyen, amidőn a magyar nemzet együttérző lelkesedéssel üdvözli Nagyméltóságodat hazafiui működése félszázados évfordulója alkalmából, e ritka pillanatban, amidőn minden magyar ember szíve összeforr a Nagyméltóságod nemes egyénisége iránti szeretetben és nagyrabecsülésben, - engedje meg, hogy az ünneplők közé sorakozva, mi is, az Orsz. M. kir. Zeneművészeti Főiskola hódoló tiszteletét és ragaszkodását tolmácsolhassuk Nagyméltóságod előtt.

A zeneművészet munkásait a tisztelet és ragaszkodás érzésein kívül a mélyen érzett hála is fűzi Nagyméltóságod személyéhez, mint aki nem csak őszinte barátja, alapos ismerője és egyuttal hivatott művelője ennek a művészetnek, hanem a ki teljesen átérzi és méltányolja azon fontos nemzeti kultúrérdekeket, amelyek a zene magasabb művelésével és nagyjelentőségű felvirágzásával egybefüggnek. Amidőn Nagyméltóságod a hazai kultúrának hivatalból volt vezetője, akkor is benső örömmel és hálával tapasztaltuk azt, hogy Nagyméltóságod figyelme, nemcsak az államférfiú kötelességszerű és hivatalos érdeklődésével fordult művészetünk felé, hanem lelek mélyéből át volt hatva a zene szépségétől és jelentőségétől és meggyőződéssel hitt e művészet kulturális hivatásában.

Hálásan emlékszünk vissza arra is, hogy azok között, akik a Zeneakadémia megalapításáért, sokféle ellenséges áramlatok között, ezelőtt 46 évvel erős lélekkel küzdöttek, ott volt Nagyméltóságod is, és ifjú lelkének eszményi lelkesedésével és szónoki tehetségének megragadó erejével szintén hozzájárult ezen intézet létrehozásához. Amidőn aztán hosszas viszontagságok után intézetünk új épületébe Nagyméltóságod vezetése mellett bevonultunk, a megnyitáskor mondott nagyszabású beszéde mintegy relevánczióként hatott s mély és maradandó befolyással volt az egész ország közfelfogására s a valódi zenei szépség érzékének felköltésére. Az az elismerés, melyben ez alkalommal Nagyméltóságod intézetünket részesítette, azért volt ránk nézve különösen fölemelő hatású, mert éreztük, hogy ez nem a hivatalos felsőbbségnek nyilvános ünnepeken elhangzani szokott dicsérete, hanem a valódi szakértőnek a valódi tapasztalatokon és megfigyelésen nyugvó bírálata volt, amely tárgyilagos ítéletet mond munkálkodásunk eredménye fölött.

Nagyméltóságod kormányzása alatt intézményünk tekintélye megnövekedett és megszilárdult s a vidék zenei élete és kultúrája rohamosan föllendült.

Nagyméltóságodnak hazafiúi érdemekben gazdag közéleti szereplését társadalmunknak nálunk hivatottabb tényezői fogják méltatni s azért engedje meg, hogy mi, hazai zeneművészetünk szerény munkásai, csak azokra a nagy érdemekre hivatkoztunk, melyek Nagyméltóságod történeti alakját a zeneművészet felvirágoztatása terén ékesítik.

Kegyelmes Urunk!

Amidőn 75-ik évfordulója alkalmával örömmel látjuk magunk előtt Nagyméltóságodat teljes szellemi és testi frisségében, egyuttal arra kérjük a Gondviselést, hogy Nagyméltóságodat még hosszú éveken át tartsa meg hazánk javára és dicsőségére, valamint minden igaz magyar lélek örömére!

Az Orsz. M. kir. Zeneművészeti Főiskola igazgatósága és tanári kara nevében mély tisztelettel dr. Hubay Jenő igazgató. Moravchik Géza titkár.

OSZKK, Apponyi Alberthez 75. születésnapja alkalmából intézett üdvözlések. Fol. Hung. 2178/I. 74-75.

139. Jókai Mór levele Apponyi Alberthez

Budapest, 1900. 03. 30.

Méltóságos Elnök úr. Kedves Barátom.

Nem tudok méltóságodnak hozzám intézett nagyon megtisztelő levelére a kettős címzés nélkül válaszolni. A hideg etikett azt tanácsolná, hogy ez átiratot becses emlékeim gyűjteményébe s kötelesség szerint ígérjem, miszerint mind magam, mind pályatársaim minden lehető el fogunk követni, hogy a ránk bízott feladatot tőlünk telhetőleg előmozdítsuk.

De én nem tudok ennél a hangulatnál megpihenni. Újra éledezni kezdek, a mikor azt látom, hogy az idealisták (számra csekély, de lélekben erős) tábora egy kiváló nagy alakkal növekedett. Idealistának nevezem én azt, a ki teszi azt, a mi nem csak magának esik jól, teszi azt, a mi lehetetlennek látszik. Ilyennek ismerem én fel méltóságodat.

A békeszervezetnek van nagy hadserege: csak a szervezkedése hiányzott.

A magyar békebarátok Méltóságodban feltalálták a vezérüket, s Méltóságod indítványozta a célra vezető szervezkedést a sajtó útján, melynek a béke szolgálatában kell állnia s akkor a győzelem el nem marad.

Azért szívemnek egész melegével s lelkemnek minden tehetségével ajánlkozom a rámbízott feladatoknak leendő teljesítésére s a magyar sajtó munkásaiban vetett megtisztelő bizalomért hálás köszönetet fejezek ki, magam és pályatársaim nevében Méltóságos elnök úrnak s a magyar interparlamentaris conferentia országgyűlési csoportjának.

Hazafiúi tisztelettel és baráti üdvözléssel Méltóságodnak igaz híve és szolgája Dr. Jókai Mór elnök

OSZKK, Jókai Mór válasza Apponyi Albert gróf levelére. Fond V/688. l. n.

140. Kovács-Bodó István levele Apponyi Alberthez

Budapest, 1931. 07. 15.

Kegyelmes Uram!

Megtisztelő megbízásom értelmében mély tisztelettel értesítem Excellentiádat, hogy a megjelölt és a gyűjteménybe felvenni elhatározott beszédek beszereztem. Hogy Excellentiádat az utánjárás fáradságától megkíméljem, beszereztem a Nemzeti Casino Széchenyi-lakomáin 1878-ban és 1928-ban elmondott két beszédet is, valamint még egy ilyen beszédet, amelyet Excellentiád 1892-ben mondott el.

Nem tudom, hogy ez utóbbira szükség lesz-e, vagy pedig Excellentiád már szándékosan hagyta ki.

Ugy vélem, helyesen járok el és nem is okozok Excellentiádnak fölösleges fáradtságot, ha ezen beszédek autentikus voltak szíves megállapítása végett még a gyűjteménybe való besorozás előtt tisztelettel megküldöm.

Bátor vagyok végül Excellentiád nagybecsű figyelmét a korelnöki előterjesztésekkel kapcsolatban arra vonatkozólag felhívni, vajjon nem óhajtja-e Nagyméltóságod ezen előterjesztéseket az ülés előtt megtekinteni, mert ha igen, úgy mély tisztelettel értesítem Excellentiádat, hogy dr. Lukács Gyula elnöki főtanácsos úr öméltósága már az ülést megelőző napokban legkészségesebben áll Excellentiád rendelkezésére.

Fogadja Nagyméltóságod alázatos tisztelem kifejezését, mellyel vagyok mindenkor legalázatosabb szolgálja: Kovács-Bodó István országgyűlési elnöki s. fogalmazó.

MNL-OL, Országgyűlési Levéltár (K 2), 784. cs. Apponyi Albert gróf beszédeinek gyűjteménye 1895-1927. 20-22.

141. Lakatos Ottó levele Apponyi Alberthez

Arad, 1917. 11. 25.

Nagyméltóságú Gróf Apponyi Albert v. b. t. t. m. kir. vallás és közoktatásügyi miniszter úrnak!

Az ország összes katolikusai pártpolitikai különbség nélkül nagy lelkesedéssel, osztatlan örömmel és bizakodással fogadták Nagyméltóságodnak vallás és közoktatásügyi miniszterre való kinevezését, mert biztosan reménylették és remélik, hogy Nagyméltóságod mint a magyar katolikus egyház egyik leghűségesebb és legkiválóbb fia, a magyar katolikusoknak évtizedeken keresztül hangoztatott vágyát és jogos követelését, a katolikus autonómiát a megvalósítás stádiumába juttatja.

Bizakodásunkat és jogos várakozásunkat csak növelte a katolikus közjogi intézményes kiépítésének a kormányprogramba való fölvétele, amit főképen Nagyméltóságodnak köszönhetünk, mert köztudomású, hogy Nagyméltóságod a följánlott ministeri tárca elfogadásának egyik kardinális pontjául a katolikus autonómia megvalósításának követelményét kötötte ki.

Azt is tudjuk, hogy Nagyméltóságod a katolikus autonómiára vonatkozó törvényjavaslatot már teljesen kidolgozta, az benyújtásra készen áll és hogy nincs semmi akadály, hogy az ország összes katolikusának forró vágyakozását és követelő óhaját

képező katolikus autonómia mielőbb országgyűlésileg letárgyaltassék, elfogadtassék és törvényerőre emeltessék, annál is inkább, mert Apostoli Királyunk Ő Felsége, legfőbb Kegyurunk, a nagyméltóságú m. kir. kormány, a főtisztelendő püspöki kar és az összes magyar katolikusok egyaránt óhajtják a magyar katolikus egyház fejlődése érdekében az autonómia közjogi intézményes megvalósítását.

Arad szab. kir. város katolikus közönségének a mai napon tartott nagygyűlése egyhangú határozatából mély tisztelettel és határtalan bizakodással kérjük Nagyméltóságodat, méltóztassék nagy befolyásával oda hatni, hogy a katolikus autonómia vonatkozó törvényjavaslat az országgyűléshez azonnal benyújtassék, még a jelen őszi ülésszak alatt letárgyaltassék és törvényerőre emeltessék.

Kelt Arad szab. kir. város katolikus közönségének 1917 évi november hó 25-iki nagygyűléséből.

A közönség nevében: Lakatos Ottó minorita rendfőnök.

MNL-OL, Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium (K 305), 1. cs. 16. t. 476. Egyházigazgatási ügyek. 1918. 431.

142. Majorné Papp Mariska levele Apponyi Alberthez

Budapest, 1921. 05. 18.

Méltóságos Uram!

Itt küldöm a köszöntőt – lehet hogy nem jó hogy nem kifogástalan – de én összes drámai tudományom elővéve úgy elszavaltam volna díszmagyarban hogy Apponyi azt el nem felejtette volna, mint ahogy a Kormányzó sem felejtkezik el soha az „Állj meg Horthy”-ről. Hát ha nem lehet – Istenem, istenem hát nem lehet.

Mély tisztelettel Majorné Papp Mariska

Apponyi Albert – születésnapjára

1921 május 28.

Van egy tölgyfa.

Ég fele fordul minden ága,

Tartja – százezrek imádsága.
Koronáját vad szél cibálja
A vihart ezer éve állja.
Gyökerét csúf kukacok rágják
Lombjait hitvány rablók vágják.
Pokoli rémség szakadt rája,
Olyan – mint a Krisztus fejfája.
Ájult-aléltan üdvöt esdve
Függ rajta egy bús nemzet teste.
Nappal villám hasítja széjjel
Mégis virágot nyílik éjjel,
Háromszínű magyar virágot,
Nagy szeretetet – boldogságot,
Hitet – örökös reménységet,
Új – dicsőséges ezer évet.

Ez a tölgy – ez az ország!

Van egy férfi!
Tudásának a hit a titka.
Törhetetlen magyar kőszikla.
Fehér fején az ősznek estje,
Vállán nehéz idők keresztje.
A vészek böszült hullámozása
Dús talaját hiába ássa.
Nem csábítja más ország bérce,
Nem rontja meg a pénz lidérce.
Nem hatja meg szó – csak tettek!
Egy ember – kit még meg nem vettek!
Büszke oldatlan magyar kéve,
Itt él köztünk hetvenöt éve.
A mag – mit földünkben vetett,
A Krisztusi szent szeretet.
Szívének minden óhajta,

Hogy vetését kalászbán lássa.
Dicső ősök, dús maradéka,
Istentől – nemzetajándéka.
Nagyemlékű magyarok mása,
Az erős tölgy – erős hajtása.

Ez a férfi – Apponyi Albert!

Hozsannával – égi jóval
Kérjük a szent Szűz Máriát!
Tartsa meg földjét – büszke tölgyét,
Országunk nagy, dicső fiát.

Mennyei éket – üdvösséget,
Csak akkor engedjen neki,
Hogy ha ez ország – szép Magyarország!
Őt már majd nélkülözheti.

OSZKK, Apponyi Alberthez 75. születésnapja alkalmából intézett üdvözlések. Fol. Hung. 2178/II. 24-26.

143. Mangra Vazul levele Apponyi Alberthez

Nagyszeben, 1917. szeptember 4.

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

A szomszéd Románia hadseregének betörésével kapcsolatosan hazánk keleti részében több görög keleti lelkész és tanító részéről tanúsított magatartás alkalmából a görög keleti egyházi főhatóság alá tartozó tanítóképző-intézetekre nézve Nagyméltóságodnak folyó év július hó 17-én 100891./917.-VI. b. szám alatt alulírott érsek-metropolitához intézett rendeletére vonatkozólag a görög keleti metropolitai Consistorium mint az egész hazai gör. kel román egyháztartomány legfőbb igazgatási szerve, mai napon tartott ülésében hozott határozata folytán teljes tisztelettel következőket terjeszti elő.

A metropolitai Consistorium a felmerült sajnálatos eseményekre vonatkozólag saját észleletei és tapasztalásból merített adataiból megállapítja, hogy a statisztikai számadatokból, a valódi okok és tényköörülmények behatóbb ösmerete és méltatása nélkül, tanítóképző-intézeteinkre nézve, Nagyméltóságod által vont következtetés, fenn nem tartható. Ezen rendkívüli körülmények által előidézett sajnálatos események, semmi oki összefüggésben nem állnak papi- és tanító-képző intézeteinkben követett iránnyal és szellemi neveléssel.

A betörés által közvetlenül érintett görög keleti román papság és tanítóság körében felmerült tévelygések részint az érintettekre gyakorolt külerőszak behatásának és megfélemlítésének okadatolt következményei, részint pedig a meglepetésszerűleg közbejött rendkívüli esemény által megzavart lelki állapotnak jelenségei.

A természet örök törvényei szerint rendkívüli események rendkívüli eredményeket szülnek, melyeket megelőzni vagy meggátolni nem lehet.

Ezen metropolitai Consistorium álláspontjának támogatására hivatkozik következő tényadatokra:

A tanítóképző-intézeteinkben működő tanárok hazánk törvényeiben előírt tanári képesítéssel bírnak és mindnyájan a hazai főtanintézetekben nyertek tanári képesítést.

Tanítóképző-intézeteink, melyek közül a nagyszebeni és az aradi tanítóképző-intézeteknek a fennállása az egy évszázadot már meghaladta, állami közegek ellenőrzése és felügyelete mellett működtek. Sőt a rendes állami közegeken kívül működésük évtizedek óta külön miniszteri biztosok által van felügyelve és ellenőrizve. Működésük ellen pedig sem a kir. tanfelügyelők, vagy a miniszteri biztosok, sem a magas kormány részéről soha kifogás nem emeltetett. De sőt egyik-másik tanítóképző-intézet külön elismerésben részesült.

Ezen felekezeti tanítóképző-intézetekben képesített igen tekintélyes számú tanítók részint állami, részint községi iskolákból lettek alkalmazva, és ott az állami iskolai felügyelő hatóságok megalégedésére működnek. Sőt hiteles adataink vannak arra nézve, hogy tanítóképző-intézeteinkben képesített tanítók képesítésük alapján magasabb állami alkalmazást is nyertek és mint ilyenek, felsőbbségük megalégedésére teljesítik köteleességüket.

A jelen borzalmas háború hosszas tartama alatt számos középiskolai és tanítóképzői tanáraink és néptanítónk a haza és a trón védelmében hősi halált haltak. Néptanítóink legnagyobb része pedig különböző harcmezőkön jelenleg is kitartó hősiességgel teljesíti a haza és a trón iránti köteleességét.

A trón és a haza védelmében különböző frontokon emberi erőt meghaladó kitartással, bámulatos szívóssággal és az illetékes helyekről többször elismert vitézséggel küzdő több százazrekre menő egyházi híveink legnagyobb részben felekezeti tanítóképző-intézeteinkben képesített felekezeti néptanítóink által vezetett felekezeti népiskolában nyertek elemi oktatást, és szellemi irányítást. A szellemi irányításra okadatoltan nem az egyes kárhozatos, szórványos tévelygési esetekből, hanem a felekezeti tanítóink által oktatott és személyileg irányított különböző harcmezőkön hősiesség, kitartással, hűséggel és elszántsággal küzdő több százezerre menő híveink megtartásából vonható következtetés. Ezekre pedig megdöbbenően hatna a „hazafiatlan szellem” megbélyegzés.

Ezen fent elősorolt tényadatokkal a kifogásolt felekezeti tanítóképző-intézeteink működésének tulajdonított hazafiatlan szellem kizártnak tekintendő.

A fentebbiek előterjesztése után, metropolitai Consistorium kijelenti, hogy a fennálló törvényeken alapuló és azok keretein belül gyakorlandó állami felügyelet és ellenőrzés szigorítása ellen semmi kifogása nincs, sőt óhajtja, hogy az állami felügyelet részrehajlás nélkül minél szigorúbban gyakoroltassék.

Az állami felügyelet és ellenőrzés törvényeinkben meghatározott határait meghaladó és a magas kormány által célba vett, tételes törvényeinkkel és autonómiáinkkal ellentétben álló minden nemű más állami intézkedés és újítás ellen pedig a metropolitai Consistorium eleve óvást emel. Különösen pedig az egyes tantárgyak tanítására kilátásba helyezett külön tanárok kirendelése ellen, mely az 1868. XXXVIII. t. cz. világos intézkedéseivel ellenkeznék és az 1868. IX. t. cz. által biztosított autonómiánkat mélyen megsértenék.

Végre tekintettel arra, hogy az állami felügyelet és ellenőrzés szigorítása végett kontemplált intézkedések a rendes tanfolyam megakasztása nélkül az iskolai év folyamán is életbe léptethetők, - ennél fogva tisztelettel kérjük Nagyméltóságodat méltóztassék beleegyezését adni arra nézve, hogy a hazai román görög keleti egyház főhatósága alá tartozó felekezeti tanítóképző intézeteinkben az 1917./1918. iskolai év minél előbb megnyitathassék és azokban a román tanítás megtartathassék.

Mangra Vazul érsek-metropolita

MREZSL Tisza István iratai 44a fond, 11/1-2.

144. Mangra Vazul levele Apponyi Alberthez

Nagyszeben, 1917. szeptember 6.

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Nagyméltóságod folyó évi augusztus hó 2-án 13619./917. szám alatt kelt a román hadsereg betörésével kapcsolatban szomorú jelenségek következtében tett azon intézkedése, melynek értelmében a határszéli egyházközségek által fenntartott felekezeti népiskolák államosíttassanak, a legnagyobb fájdalmat idézte elő híveink széles rétegeiben.

A görög keleti román egyház rendületlenül és következetesen hirdette mindig és ápolta a magas Trón és a magyar haza iránti hűséget és szeretetet. Ezen érzelmek által vezéreltetve, a legmesszebb menő nyilvánosság ellenőrzés mellett folytak alkotmányos életének összes cselekményei. A világháború kitörése alkalmával és annak tartama alatt egyházunk szüntelenül adta mély hazafiságának megdönthetetlen bizonyítékát, midőn a harcba vonuló híveit a haza és a király oltalmazásáért hozandó legnagyobb véráldozatra, az itthon maradottakat pedig a legnagyobb áldozat készsége és keresztényi önmegtagadásra buzdította. A szomszéd román királyság ellenséges fellépése alkalmából az elsők között volt a román görög keleti egyház püspöki kara, ki a híveihez intézett pásztorlevelében erős szavakban és határozottan kárhoztatta annak orvátadását.

És teljes lelki megelégedéssel állapítjuk meg, hogy híveink fényesen kiállották a tűzpróbát, midőn a haza és a király védelmében tanúsított elszántságukkal, halált megvető bátorságukkal és véráldozatukkal kivívták az összes polgári és katonai hatóságok, nemkülönben pedig a legfőbb Hadúr, Ő Felsége legteljesebb elismerését. Azt hisszük, hogy egyházunk és népünk részéről a haza oltárán hozott tetemes áldozatok elegendők, hogy eloszlassák a magas kormánynak irántunk tanúsított bántó bizalmatlanságát, és alkalmas arra, hogy megteremtsék azt a lelki harmóniát, amelyből hazánk felvirágzása és népünk boldogulása fog következni, azt hisszük hogy a lövészárkok vére örökre fogja összeolvasztani a magyar és a román nép fiait a hazaszeretet szent erényében. Az irtózatos háborúnak ezen kedvezőnek vélt irányításáért hálát adunk a Mindenható Úristennek.

Tagadhatatlan tény, hogy vitéz hadseregünk diadalmas előrenyomulása és az ellenséges hadsereg visszaverése alkalmával megszállott területen tartózkodó néptanítóink egy része eltűnt, azon sajnálatos tényből azonban nem helyes az összes román tanítóságot a hazafiatlanság vádjával megbélyegezni, és nem helyes azon téves következtetést levonni, hogy a határszéli egyházközségekben a hazafias szellem annyira meggyöngült, hogy az csupán a felekezeti iskolák beszüntetésével és felállítandó állami iskolákkal hozható helyre. A mintegy nyolcvan felekezeti tanító eltűnése nem tekinthető feltétlenül mint a hazafiatlan érzelmekből alkotott lelki világuk folyománya, hanem a meglepetésszerű betörés, a

közigazgatás részéről adandó pozitív rendelkezések hiánya, az önfenntartási ösztön, a félelem, ezen indokok egyike vagy összessége készítette a két tüzelő front közé került szerencsétlen tanítókat, hogy elhagyják hazájukat, vagyonukat és családi tűzhelyüket. Csak egy a körülményekkel szigorúan számoló vizsgálat tudna teljes világosságot vetni, az eltűnésre vonatkozó helyi és lelki indokokra. Az általános mozgósítás első napjától kezdve több mint négyszáz (68%) felekezeti tanító tántoríthatatlan hűséggel, páratlan kitartással és vitézséggel küzd a különböző frontokon, a felmentettek pedig megkettőzött buzgósággal teljesítik kötelességüket az iskolákban. Nem fordult elő egyetlen eset sem, hogy valamelyik felekezeti tanítónk állam-ellenes magatartásáért fegyelmileg, vagy bűnvádi eljárás során ítéltetett volna el. Lélektanilag pedig kizárt dolognak tartjuk, hogy egy „hazafiatlan” testület által irányított és nevelt népréteg a hazafiságnak olyan tündöklő példáját adja mint híveink százezrei adták a jelen háborúban. Nem, a görög keleti tanítóság hazafiságát nem lehet kétségbe vonni, és az eltűntek sajnálatos ténye nem áll semmiféle okozati viszonyban a tanítóság hazafiságával.

Különben is Nagyméltóságod minden egyes eltűnt tanító ellen az 1907. évi 37. t. c. 24. szakasza alapján megindította a fegyelmi eljárást ugyanazon törvény 32. §-nak o/ pontjában megjelölt vétség miatt. A fegyelmi vizsgálat megejtésével megbízott közigazgatási közegek megfogják állapítani, az egyes tanítók bűnösségét és annak arányában a fegyelmi hatóság meg fogja szabni a büntetést.

Nem titkolhatjuk el azonban fájdalmas megdöbbenésünket, midőn Nagyméltóságod eltűnt tanítók feltételezett, de még be nem bizonyult bűnössége miatt, hazánk tételes törvényeit és egyházunk önkormányzati jogát mélyen sértő 13619./917. számú rendeletét kibocsájtotta és kimondotta, hogy az iskola fenntartó egyházközségektől megvonja a tanítói fizetés kiegészítés céljából engedélyezett állami segélyt és egyben a felekezeti iskola beszüntetésével, az állami jellegű elemi iskola létesítését rendeli el.

Hazánk népoktatását megalapozó 1868. évi XXXVIII. t. c. 11. §. Feljogosította az egyházközségeket, hogy a törvény által meghatározott korláton belül, elemi iskolákat tarthassanak fenn, az egyházközségek ezen kardinális jogát szigorú feltételekhez kötötték ugyan, de érintetlenül hagyták a későbbi XXVI./1893. és a XXVII. -907. t. c. is ha az állam megszilárdítása és boldogulása őszintén fekszik a szívünkön, akkor támogatnunk és erősíteniünk kell azon intézményeket, amelyekben az állam alkotó elemei, a felekezetek és nemzetiségek fejlődnek. Mindenek előtt támogatnunk kell az egyházat kulturális hivatásában, mely az iskola eszközével igyekszik az emberiséget vezetni és a kultúra magaslatára emelni. Az 1868. évi oktatásügyi törvény alkalmazkodott a társadalom

szükségleteihez és szokásaihoz és kulturális helyzetéhez, az állam részére pedig biztosította az ellenőrzés jogát. A román nép különben is konzervatív természetű, nem barátkozik meg egykönnyen olyan iskolával, mely nem felel meg szükségletének és egyéniségének. „Jaj annak az iskolának – mondja Disterweg – amely felsőbb rendeletek béklyóiba verve nem vet számot a tanulók szükségleteivel és egyéniségével.” Csak rávilágítva a román nép pszichológiájára tudjuk megérteni azokat a tetemes áldozatokat, amelyeket híveink az 1907. évi iskolai törvény után hoztak a felekezeti iskolák főtartása érdekében. Valamint most a különböző frontok pokoli tűzében, úgy véreztek el híveink a rájuk kirótt anyagi terhek alatt, hogy a felekezeti iskola épületét a törvény követelményeinek megfelelően állítsák fel, és rendezzék be, hogy ezáltal elnyerhessék a törvényben biztosított állami segítyt. A fennálló iskolai törvények intézkedései között nem találunk oly szakaszt melynek alapján a fegyelmi vizsgálat alatt álló, vagy a fegyelmi úton megbüntetett tanító vétségéért az egyházközséget meglehessen fosztani iskola fenntartói jogától.

De eltekintve ezen alapos indokoktól, Nagyméltóságod többször említett rendeletében elvileg kimondotta, hogy az iskola államosítási akció keresztülvitelére elsősorban azok az egyházközségek kínálkoznak, melyekből a tanítók az ellenséggel önként távoztak, vagy bűnvádi eljárás alatt állanak, de valóságban olyan felekezeti iskolától is megvonta a segítyt, amelyeknek tanítói semmiféle fegyelmi, vagy bűnvádi eljárás alatt nem állanak, hanem dolgoznak és szenvednek a majdnem elviselhetetlen keserves nélkülözések miatt.

Állításunk igazolásáért legyen szabad néhány szemelvényt ideiktatnunk.

1. Rasinár kilenctanerős felekezeti népiskola (8 férfi és 1 tanítónő) három tanító bevonult, a többi itthon teljesítette tanítói kötelességét, ezek közül az egyik, Fratila Mózes az ellenséggel távozott, de önként visszajött és bűnvádi eljárás alatt áll. Nagyméltóságod 110382./917. számú határozatával az összes rasinári gör. kel. felekezeti tanítótól az államsegélyt megvonta és Rasináron az állami iskola felállítását mondta ki.

2. Felsőuca: három-tanerős felekezeti népiskola, az egyik tanító Viola Miklós Szkutariban teljesít katonai szolgálatot, a másik kettő Barbat György és Eabrat János itthon van, az államsegély be lett szüntetve a 110324./917. számú miniszteri rendelettel és ezzel kapcsolatosan az állami iskola szervezése hagyatott meg.

3. Felsővist: két-tanerős felekezeti népiskola, Dejenar Viktor tanító, katonai szolgálatra hivatott be, a másik, Manduk János otthon látja el a tanítást, az állam-segély és felekezeti iskola be lettek szüntetve 1103335.-xx. és 110336./917. számok alatt kelt miniszteri rendeletekkel.

4. Perény: kéttanerős felekezeti népiskola, mind a két tanító bevonult, az egyik Bica János fejlődést kapott és mint rokkant nem tényleges állományba helyeztetett, és most otthon kínlódik a tanítással, másik Surariu Demeter két golyóval a lábában, mégis szolgálatot teljesít Nagyszebenben. Az államsegély 110336./917. számú miniszteri rendelettel megvonatott és állami iskola szervezése mondatott ki.

5. Szászkeresztúr: Mircea Kornél tanító meghalt 1917. évi január 15-én, államsegélyt beszüntették 110373./917. számú miniszteri rendelettel és az állami iskola szervezése mondatott ki.

6. Szászmagyaros: Barbier Vazul 25 hónapon keresztül harcolt különböző frontokon, semminemű eljárás alatt nem áll, államsegély 110407./917. számú miniszteri rendelettel be lett szüntetve és az állami iskola szervezése lett kimondva.

Ugyanilyen elbánásban részesültek: Chiudea Mátyás kisberivoi, Borza János rukkói, Bagiu Nikodém magyarbodzai felekezeti tanítók, akik otthon vannak, fegyelmi, vagy bünvádi eljárás alatt nem állanak, mindazonáltal az államsegély be lett szüntetve és állami iskola alapítása lett kimondva.

Nagyméltóságod a haza biztonságának érdekében egy erős kulturális határt szándékozik létesíteni mégpedig magyar tannyelvű iskolák létesítése által. Szerény nézetünk szerint Nagyméltóságod akciója fölösleges, mert a román nép lángoló hazaszeretete, bámulatos vitézsége, a magyar Trón és dicsőséges királya iránti tradicionális hűsége, ezek alkotják a megdönthetetlen és bevehetetlen határt, amely biztosítja hazánk integritását. Ezen határ szilárdságán morzsolódott össze számos ellenségünk összes támadása, amit fényesen igazolt a még tomboló világháború.

A szeretett hazánkat megvédő határt tehát nem a határ menti szegény román közösségekben kell felállítani, hanem a hazai román nép lelkében, és nem az államsegély beszüntetésével, hanem az egyházunk támogatásával, helyes népoktatással, igazságos közigazgatással, humanus és demokratikus szellemű intézmények létesítésével.

A kezdeményezett iskolaállamosítási akció fogatosítása céljából Nagyméltóságod alantas közegei nagy sietséggel, túlbuzgósággal szálltak ki egyházközségeinkbe, ahol minden előzetes értesítésünk nélkül sietve egybehívták az egyházi képviselőtestületeket, és megkövetelték a felekezeti iskolaépületek átengedését. A beérkezett hivatalos jelentésekből aggódva látjuk, hogy ezen intézkedések híveink széles körében nagy elkeseredettséget provokáltak.

Tekintettel a felhozott indokokra tisztelettel kérjük Nagyméltóságodat, hogy az 13619./917. számú rendeletét hatályon kívül helyezni méltóztasson.

Fogadja Nagyméltóságod őszinte mély tiszteletem nyilvánítását. Mangra Vazul érsekmétropolita

MREZSL Tisza István iratai 44a fond, II., 12/1-7. l.

145. Nők Nemzetközi Békeligája Magyar Szekciójának elnökének és titkárának levele Apponyi Alberthez

Budapest, 1924. augusztus 25.

Kegyelmes Uram!

Mint a Nők Nemzetközi Békeligájának (Women's International League for Peace and Freedom) magyar szekciója, a Liga IV. Washingtonban, 1924. májusában tartott kongresszusának a Népszövetségre vonatkozó határozatait bátorkodunk tisztelettel mellékelni, azon kéréssel, méltóztassék ezeknek érvényre jutását a Népszövetség munkájában hathatós befolyásával támogatni.

Amennyiben Nagyméltóságod, a Liga működése és a kongresszus többi határozataira (leszerelés, nemzetközi törvények ismertetése, stb.) vonatkozólag bővebb ismertetést óhajt, előszóval, vagy írásban, készséggel szolgálunk ezekkel.

Mély tisztelettel mint a Nők Nemzetközi Békeligája magyar szekciója elnök, titkár

MNL-OL, Feministák Egyesülete (P 999), Apponyi Albert 1923-1930, 25.

146. Schneller István levele Apponyi Alberthez

Budapest, 1921. 05. 15.

Kegyelmes Uram!

Isten kegyelme adta nemzetünknek Nagyméltóságodat!

Isten iránti hálaérzetem kötelez arra, hogy most, a midőn nemzeti megaláztatásunk legszomorúbb napjaiban a magyar nemzet a maga egészében felemelkedik Apponyinak jubiláló ünneplésére – e meggyőződésemmnek Nagyméltóságod előtt adjak kifejezést – e sorokban.

Kevés embernek adatott meg, hogy megszakítás nélküli 50 éves politikai aktív szereplésre tekinthessen vissza: de alig egynek, hogy ily lesújtó viszonyok közt vele együtt egy nemzet jubiláljon!

Ennek magyarázatát abban látom, hogy Nagyméltóságod igazán sosem volt pártember. Mindég szent meggyőződést követte: de mindég annak tudatában, hogy ezzel igazában nem a pártot, hanem a hazát, a nemzetet szolgálja. Ezért is akkor, midőn a nemzet geniusa evolválódva – a haladás útján új meg új célokat tűzött ki: ez új feladatokhoz simulva Nagyméltóságod is ez új meg új célok feltétlen szolgálatába állott be. A magyar haladó genius haladó útját követte Nagyméltóságod: a nemzeti genius szellemében élt, s mivel abban élt – most ez elhalás napjaiban éppen Nagyméltóságod hirdetheti leginkább hivatottan a nemzeti genius életének erejében a biztos feltámadás éltető ígését! – Nagyméltóságodban mindég a nemzet győzedelmeskedett a párt fölött, ezért is a nemzet és nem egy párt üli meg 50 éves politikai szereplésének jubiláló ünnepét, a melyben Nagyméltóságod politikai jelleme megdicsőül!

Hogy pedig ez ünnepet ily lesújtó viszonyok közt mégis jubilálva ülheti meg a nemzet: ennek mélyebb, vallási alapja van.

Nagyméltóságod szíve mélyében arról van meggyőződve, hogy Isten kegyelme nemzetünket magasztos missio teljesítésére hívta meg: arra, hogy itt, a legkülönbözőbb, egymással nem egyszer ellenséges nemzetiségek és vallásfelekezetek érintkezési területén, - a természet által bámulatosan védett és gazdaságilag egészen egymásra utalt geographiai egység keretén belül – a magában álló turáni származású magyar nemzet vezetése mellett s az általa lobogtatott szabadság zászlaja alatt oly országot szervezzen, a melyben minden egyes nemzetiség és vallásfelekezet és társadalmi osztály és ezen belül minden egyes egyén a történeti alapon nyugvó egységesítő nemzeti szellem által áthatottan sajátos energiáit úgy mint a nemzetnek egészen sajátos szerve – szabadon kifejtse, kifejlessze a nemzet dicsőségére. – Nem a vérrel, nem a fajjal, nem a nyelvvel – egy szóval: nem a természettel adott egység, hanem nemzetünk történetében érvényesülő vallási és ethikai erők egysége, Isten által nemzetünknek adott, Isten országát itt e földön előképző szent missiója: ez nemzeti létünk és fejlődésünk egységesítő, szervező elve!

Ha pedig erről szentül meg vagyunk győződve: úgy Isten velünk van, s ha Isten velünk: ki ellenünk?! Fel kell támadnunk!!

Nagyméltóságod jubiláló ünneplése: ám legyen nemzetünk pünkösdi ünnepe! Ez imám.

Hódoló tisztelettel hálás híve Dr. Schneller István kolozsvári egyetemi professor

147. Széll Kálmán levele Apponyi Alberthez

Budapest, 1901. 03. 13.

Tisztelt Barátom!

Nagybecsű érdeklődésed folytán a jászberényi laktanya-ügyre vonatkozólag a következőkről van szerencsém Téged értesíteni:

Ehhez járult azon körülmény, hogy a honvédség vezetői részéről általánosan konstatálva lett, hogy Boros Jenő és Jászberény azon állomások, a melyeknek társadalmi viszonyai a honvédtiszteknek az egész országban a legkevésbé felelnek meg, sőt azokra határozottan kedvezőtlen befolyással vannak.

A laktanya helyreállítása olyképen, hogy abban egy zászlóalj gyalogság és egy lovas osztály megmaradhasson, a kincstárnak legalább is 300.000 koronába került volna, ezen aránylag oly nagy költséggel pedig csakis az elhelyezési miserián lehetett volna segíteni, míg a kedvezőtlen egészségi és társadalmi viszonyok természetesen továbbra is változatlanul fennállottak volna.

Ezekkel szemben Szabadka város a honvédelmi minister úrnak egy igen előnyös ajánlatot tett, a mennyiben a rendes törvényes bérföltételek mellett, egy új, kifogástalan lovas laktanya építését helyezte kilátásba.

A honvédelmi minister úr, évek hosszú sora óta a kedvezőtlen pénzügyi viszonyok folytán, a legszükségesebb szükségletekre is alig rendelkezhetik megfelelő fedezettel. Igen természetes tehát, hogy örömmel ragadta meg Szabadka ajánlatát, a mely legalább a huszár osztály megfelelő elhelyezését biztosítja, és a város törvényhatóságával a szerződést az 1900. évben már meg is kötötte.

A lovasság tehát Jászberényből tényleg el fog menni, a gyalogzászlóalj azonban, más megfelelő elhelyezés hiányában, egyelőre mindenesetre ott fog maradni.

Ugy magam, valamint különösen a honvédelmi minister úr, aki újabban lett Jászberény díszpolgárává megválasztva, igen sajnáljuk tehát, hogy azon óhajotok, hogy a honvédségi csapatok Jászberényben továbbra is változatlan mennyiségben megmaradjanak, immár nem teljesíthető, - a mit azonban fentiekből kivenni méltóztatod, a dolog most már

oly bevégzett stádiumban van, hogy azon, - bármily kellemetlen is legyen – változtatni nem lehet.

A midőn mindezeket saját tájékoztatásodra, bizalmasan közölném, kérlek, fogadd ezentul is kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását. Széll

MNL-OL, Miniszterelnökség (K 467), 10. cs. Széll Kálmán 1900-1901. 72.

148. Széll Kálmán levele Apponyi Alberthez

Budapest, 1902. 09. 13.

Tisztelt Barátom!

Deák Mária néhai Deák Lajos tárnoki zalamegyei földbirtokos leánya azzal a kérdéssel fordult hozzám, ajánlanám őt Neked az új országház valamelyik telephon állomásánál alkalmazást nyerhessen.

Ez a nő teljesen vagyontalan, kézi munkája után és abból él amit családos fivére Deák Ferencz budapesti posta és távirdai főtiszt neki nyújtani képes.

A folyamodó édes atyja Deák Lajos, hazánk bölcsének Deák Ferencznek unokaöccse volt.

Deák Mária 43 éves, 4 polgári osztályt végzett és ovónői képesítési bizonyítvánnyal rendelkezik. Hozzám intézett leveléből meggyőződtem arról, hogy kellő intelligenciával bír és a kért foglalkozásra teljesen alkalmas. Igen kérlek tehát, hogy őt az új országházi telephonnál alkalmazni méltóztassál.

Szíves tisztelettel őszinte híved Széll

MNL-OL, Miniszterelnökség (K 467), 11. cs. Széll Kálmán 1902-1903. 118.

149. Szölgyény Ferenc levele Apponyi Alberthez

Budapest, 1921. 05. 25.

Nagyméltóságú Gróf Úr! Kegyelmes Uram!

Amily ködös-borult árva nemzetünk mai hangulata, oly verőfényes és szeplőtlen az az egyetemes, az a lelki szükségletszerű fellángolás, mely e hangulat alól kitör, hogy

ünnepelje Kegyelmes Uramat születése 75. évfordulóján, kitör, hogy keserveit feledje és Kegyelmes Uram eszményi életének és hazaszeretetének csodálatából új erőt merítsen.

A nemzeti ünneplés ez általános kigyulladásá emlékeztet az elnyomatás éve alatti búcsújárásra, melyet Scitovszky primás vezetett Maria Cellbe: a nemzet lelke által megragadott fenséges alkalom ez arra, hogy Kegyelmes Uram patriarchális hitével és bizalmával forduljon tekintetünk az ég felé, hogy Isten segítő kezét keressük és abba kulcsolódjunk.

De míg e példátlan szépségű ünneplés Kegyelmes Uramban az önzetlen nagy hazafi eszményét magasztalja, nekem legyen szabad a családapát is ünnepelnem, ki féltő szeretettel él övéiért s kit házi tűzhelyében a jó Isten kegyes áldásaként boldog család vesz körül, ki jóindulatának emelő nyilvánításával tünteti ki azokat, kiknek szerencsájuk volt részt nyerni gyermekei nevelésében. Öt évvel ezelőtt méltóztatott Kegyelmes Uramnak magas megjelenésével megtisztelni 30 éves tanárságom intézeti emlékünnept, egy évvel utóbb pedig boldogult feleségem temetését s e leereszkedésével nekem feledhetetlen példáját adta a szülő és tanár közti viszony megbecsülésének. Áldja meg Isten Kegyelmes Uramat családjában és érje meg csodált erőinek teljes birtokában azt a derűt, melyet a mai egységes lelkesedés hajnalhasadása ígér e hazának.

Legmélyebb tisztelem kifejezésével Nagyméltóságú Gróf Úrnak legkisebb szolgálja Szölgény Ferenc m. kir. Ferenc József nevelőintézeti kormányzó

OSZKK, Apponyi Alberthez 75. születésnapja alkalmából intézett üdvözltek. Fol. Hung. 2178/II. 69.

150. Wekerle Sándor levele Apponyi Alberthez

Budapest, 1908. 02. 03.

Tisztelt Barátom!

A ref. egyház egyetemes konventjének elnöke, báró Bánffy Dezső közbenjárásomat kérte az iránt, hogy a ref. egyháznak az 1848. évi XX. t. cz. 3. §-a értelmében leendő segélyezésére előirányzott 1.000.000 kor. részükre már most az év elején kiutalványoztassék, - hivatkozván arra, hogy ez a kormány részéről kilátásba helyeztetett.

A magam részéről ugyan azon tanácskozás óta, a melyet a szóban forgó segély megállapítása tárgyában báró Bánffyval és báró Prónayal tartottunk, a segély kiutalásáról

senkivel sem beszéltem, úgy emlékszem azonban, hogy ezen tanácskozások során tényleg úgy nyilatkoztunk, hogy a segély már az év elején fog kiutaltatni.

Tisztelettel kérlek tehát, légy szíves a kiutalványozása iránt intézkedni, és pedig oly módon, hogy a fő célok, a melyekre a segély fordíttatni fog, megjelöltesse, nehogy a segély személyzeti kiadásokra vétetve igénybe, tulajdonképpen céljától, az adók csökkentésétől elvonassék.

Kiváló tisztelettel igaz híved

MNL-OL, Miniszterelnökség (K 467), 13. cs. Wekerle Sándor 1906-1908. 7.

151. Wekerle Sándor levele Apponyi Alberthez

Budapest, 1909. 06. 12.

Igen tisztelt Barátom!

A „Temesvári Arany János Társaság” nevében Szentkláry Jenő és Szabolcska Mihály elnökök kérték közbenjárásomat az iránt, hogy a Temesvári Arany János Társaságnak – a temesvári születésű Brocky Károly festőművész, Anglia világhírű nagy festője születésének százéves évfordulójára kiadni szándékolt Brocky album tárgyában Hozzád intézett kérvényét – Nálad támogatnám.

Őszintén méltányolván Temesvár sz. kir. város e jeles irodalmi társaságának hírneves hazánkfia emléke iránt táplált e kegyeletes és hazafias törekvését – engedd meg kérlek, hogy a Temesvári Arany János Társaságnak Hozzád intézett beadványában előadott kérelmét, mint Temesvár sz. kir. város képviselője nagybecsű figyelmedbe ajánljam.

Szívélyes üdvözlettel őszinte híved

MNL-OL, Miniszterelnökség (K 467), 14. cs. Wekerle Sándor 1909. 8. fólió.

152. Wekerle Sándor levele Apponyi Alberthez

Budapest, 1909. 09. 29.

Igen tisztelt Barátom!

Novák Lajos esztergomi tb. kanonok szentszéki tanácsos, hitoktatási érseki felügyelő a megüresedett pozsonyi kanonoki stallum elnyerésére pályázik.

Engedd meg hogy ez érdemes egyházférfiú, nekem régi jó ismerősöm ez irányú szíves pártfogásodba ajánljam s egyúttal felkérjelek, hogy a pályázatával Novák Lajos kanonok urat a Herczegprimás úr Ő Eminentiájának jóindulatú magas figyelmébe ajánlani méltóztassál.

Szívélyes üdvözlettel őszinte híved

MNL-OL, Miniszterelnökség (K 467), 14. cs. Wekerle Sándor 1909. 39. fólió.

153. Wlassics Gyula báró levele Apponyi Alberthez

Budapest, 1927. 09. 20.

KEGYELMES URAM! MÉLYEN TISZTELT BARÁTOM!

Hatalmas, utolérhetetlen megnyilatkozásod bölcsessége előtt a legmélyebb tisztelettel hajol meg minden igaz lelki magyar ember. Imponáló egyéniséged hazánk legnagyobb szellemi értéke és legékesebben szóló bizonyíték, ha annak a nemzetnek melynek ily elmét és nemes szívet adott a gondviselés, a legszörnyűbb csapások között sem szabad kételkednie az eljövendő jobb sorsban.

Kétszer háromszor is elolvastam minden szavadat és valóban hálás lehet Neked nemcsak nemzedet de az egész művelt világ mert egyenesen catastrofális csapástól mentetted meg az emberiség egyik legféltékenyebben őrzött kincsét a döntő bíráskodást, és a döntőbíráskodásban is az államhatalmi megoszlás alaptörvényét a bírói függetlenséget.

Fogadd nagyrabecsülésem kifejezését melylyel vagyok és maradok régi igaz barátod Wlassics Gyula s. k.

MNL-OL, Wlassics Gyula báró (P 1445), 5. d. 26. t. Apponyi Albert 1895-1931, + é. n. 24.

